

ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

П. В. Цимбал,
І. О. Завидняк,
В. І. Завидняк,
А. В. Тарасюк

**ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З УХИЛЕННЯМ
ВІД СПЛАТИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ**

Монографія

**Ірпінь
2022**

УДК 343.98:339.543

ББК 67.62

П 78

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного податкового університету
(протокол № 3 від 27 січня 2022 р.)*

Рецензенти:

С. О. Ковальчук – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Івано-Франківського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»;

А. П. Власова – заслужений діяч науки і техніки України, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та приватного права Київського університету імені Бориса Грінченка;

В. В. Лисенко – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Державного податкового університету.

Авторський колектив:

Цимбал П. В., д-р юрид. наук, професор; **Завидняк І. О.**, канд. юрид. наук, доцент; **Завидняк В. І.**, д-р юрид. наук, доцент; **Тарасюк А. В.**, д-р юрид. наук, доцент.

Проблеми методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів :
П 78 монографія / Цимбал П. В., Завидняк І. О., Завидняк В. І., Тарасюк А. В. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. – 150 с.
ISBN 978-966-337-673-8

Митні платежі формують значну частину доходів державного бюджету України. Водночас через різні схеми ухилення від сплати митних платежів держава щороку недоотримує мільярди гривень. Кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, є найбільш інтелектуальною, витонченою, професійною, високоорганізованою, транснаціональною, латентною і надприбутковою протиправною діяльністю, яка завдає вагомої шкоди інтересам держави та порушує права учасників митних відносин. У зв'язку з цим вагоме значення має розв'язання такої проблеми, як удосконалення методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.

Монографія буде корисною для наукових, науково-педагогічних, практичних працівників, аспірантів, студентів та курсантів.

УДК 343.98:339.543

ББК 67.62

© Цимбал П. В., Завидняк І. О.,
Завидняк В. І., Тарасюк А. В., 2022

ISBN 978-966-337-673-8

© Державний податковий університет, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
----------------	---

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ	7
--	----------

1.1. Історичні передумови виникнення та розвитку кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів	7
--	---

1.2. Поняття ухилень від сплати митних платежів та їх зв'язок з іншими кримінальними правопорушеннями.....	21
---	----

1.3. Особливості криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів	34
--	----

РОЗДІЛ 2. ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ	51
--	-----------

2.1. Особливості початку кримінальних проваджень щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.....	51
--	----

2.2. Типові слідчі ситуації та версії під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів	61
---	----

2.3. Особливості взаємодії слідчих з контролюючими органами й оперативними підрозділами під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.....	74
--	----

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ.....	87
3.1. Тактичні особливості проведення невербальних слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів	87
3.2. Особливості тактики проведення та організації вербальних слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів	103
3.3. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів	116
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	127
ДОДАТКИ	146

ПЕРЕДМОВА

Останнім часом спостерігається тенденція до збільшення кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів через митний кордон України. Такі суспільно небезпечні діяння здійснюються шляхом ввезення у країну товарів або їхнього вивезення з країни з порушенням вимог чинного законодавства чи через використання платником шахрайських прийомів з метою ухилення від сплати митних платежів. Тому не можна не зазначити про те, що існує проблема щодо ухилення недобросовісних учасників зовнішньоекономічної діяльності від сплати митних платежів. Сума збитку від податкових та митних кримінальних правопорушень іноді настільки велика, що є першопричиною недостатнього наповнення бюджетів усіх рівнів й невиконання планів зі збору відповідних податків і платежів.

Ця проблема цілком може бути розцінена як реальна загроза інтересам економічної та національної безпеки української держави й вимагає відповідної реакції від митних і правоохоронних органів, а саме: оперативних дій, ефективних слідчих заходів та їх бездоганного проведення. Зі свого боку ефективність такої роботи визначається компетентністю кожного окремого працівника митних органів та компетентністю слідчих й оперативних працівників правоохоронних органів, зокрема й у сфері їх інформованості.

Недобросовісні учасники зовнішньоекономічної діяльності з кожним роком знаходять нові лазівки, що дозволяють їм ухилитися від сплати митних платежів. Тому на сьогодні з'явилося безліч проблем у частині виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. Водночас кримінальне законодавство України не містить, ані поняття «ухилення від сплати митних платежів», ані переліку кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. Відсутні чітка взаємодія між уповноваженими державними органами, достовірні інформаційні джерела, методичні рекомендації щодо розслідування цих кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим ефективність виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів через митний кордон України, перебуває на низькому рівні.

**Проблеми методики розслідування
кримінальних правопорушень, пов'язаних
з ухиленням від сплати митних платежів**

У запропонованій читачеві монографії висвітлено історичні передумови виникнення та розвитку кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів; розкрито поняття ухилень від сплати митних платежів; окреслено зв'язки кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від митних платежів, з іншими кримінальними правопорушеннями; висвітлено особливості криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів; виявлено особливості початку кримінальних проваджень щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів; з'ясовано найбільш типові джерела інформації про вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів; визначено обставини, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про ухилення від сплати митних платежів; з'ясовано типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів; наведено типові та загальні слідчі версії, які висуваються найчастіше на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії; охарактеризовано особливості взаємодії слідчих із контролюючими органами під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів; окреслено тактичні особливості проведення невербальних слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, а саме: огляд місця події, документів, речей, приміщень, обшук; визначено особливості тактики проведення та організації допиту й одночасного допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів; розкрито особливості використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів; визначено перелік типових експертиз у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ

1.1. Історичні передумови виникнення та розвитку кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Митні відносини нерозривно пов'язані із виникненням і розвитком економічного обігу й особливо зовнішньої торгівлі. Ще в III і II тисячоліттях до н.е. митні відносини простежуються у державах Стародавнього Сходу: Єгипті, Ассирії, Вавилоні. У період між X і III тисячоліттями до н.е. з'явилися міста-держави, збільшилося населення в них, що активізувало і торгівлю. Остання проходила відповідно до певних правил, які з появою письма і чисел закріпилися як певні ритуали і слугували активізації зовнішньої торгівлі. Саме намагання уніфікувати порядок обміну товарами під час появи грошей дозволило придумати перші тарифи, організувати внутрішній і зовнішній торговий простір, наповнити товари логічною інформацією та економічним змістом [1, с. 9–10].

Перші згадки про митні платежі на території України з'являються з появою та розвитком Київської Русі в IX–XI стст. н.е., де одним із основних джерел фінансування було мито. Київ був важливим торговельним пунктом, через який проходив один з найбільших товаропотоків «із варяг у греки», що простягався через Київ і закінчувався в Константинополі – центрі торгівлі, а також був важливим торговельним пунктом на північному розгалуженні Великого шовкового шляху, фактично «воротами» у Європу. Тому не випадково виникла необхідність врегулювання митних питань у договірному порядку; прикладом цьому можуть слугувати так звані «договори з греками», договір Київського князя Олега з імператором Візантії 911 р. та договір князя Ігора 944 р. [2, с. 10], за якими купцям з Київської Русі створювалися сприятливі умови: «...творять куплю, без всяких обмежень і без яких-небудь оплат «якоже имь надобь», «не платяче мыта ни в чемъже» [3, с. 250].

Саме за часів Київської Русі з'явилися перші згадки щодо відповідальності за не сплату мита [4, с. 81]. Так, збірка законів Київської Русі «Руська правда» містила правила торгівлі, порядок сплати мит, застосування санкцій за контрабанду [5, с. 3]. Прикладом може слугувати такий різновид штрафу, як «промит», який встановлював подвійну ставку митна за провезення або спробу провезення товару злочинним шляхом. У судебнику князя Володимира було зазначено, що за спробу таємного провезення товару, не сплативши мито, передбачається покарання у вигляді конфіскації товару та побиття батоном перевізника [6, с. 65–70]. У XII–XIII стст. зі збільшенням митних зборів у віддалених князівствах посилюється потяг людей до незаконного провезення товарів. Саме в цей час формується система штрафів та інших покарань за порушення встановлених правил перевезення та продажу товарів. Поряд зі штрафом «промит» з'являється «заповідь» – це свого роду пеня за несплату мита при продажу (купівлі) коней, а також штраф за таємне перевезення товару без сплати мита [4, с. 81].

Після навали татаро-монголів введено слово «тамга», що в перекладі означає «друк, лист». Видача ханських ярликів з печаткою – тамгою, що підтверджує привілеї феодалів і духовенства, супроводжувалася збором, який називався тамга, а незабаром тамгою почали називати мито, що справлялося при торгівлі на ринках і ярмарках. Від слова «тамга» було утворено дієслово «тамжить», тобто ставити печатку і справляти мито, тамгу. Такі платежі ще не мали прикордонного характеру і «справлялися скрізь, де завгодно: всюди були застави – у містах, селах і слободах, на ринках і воріт» [7, с. 31]. Тамга становила десяту частину продовольства та інших товарів, що перевозилися (переносилися) купцями чи селянами на продаж або для власного споживання. Саме від слова «тамга» походить встановлений татаро-монголами термін штрафного стягнення «протамож'є» (ухилення від сплати тамги). Звідси й деривати «таможня», «таможенник» тощо. Щодо правової основи встановлення митних зборів і мит, існували уставні грамоти, адресовані окремим містам, які установлювали види та розміри зборів, порядок їх сплати, відповідальність за порушення встановлених митних правил [8, с. 28–31].

У період завоювання Українських земель Литвою, Польщею та Австро-Угорщиною Україна втратила свою суверенність, а митна справа свою самостійність, на її території діяло митне законодавство цих країн. Литовська доба характеризувалася великою кількістю митних

ставок, які часто змінювалися, та жорсткими санкціями стосовно тих, хто бажав обійти такі значні митні застави [9, с. 9]. Важливе значення для розвитку митної справи в цілому та у встановленні відповідальності за порушення митних правил мали Литовські статuti XVI століття. У них закріплювалися поняття митних зборів та відповідальність за надмірне справляння мита або за встановлення нових мит [10, с. 59].

Зокрема, в Артикулі 21 розділу Литовського статуту 1529 року було передбачено заборону на встановлення нових мит під страхом конфіскації маєтку: «... абы жадин человек в панстве нашом – Великом князьстве Литовском – не смел новых мыт вымышляти ани вставляти ни на дорогах, ани на местах, ани на мостех, и на греблех...», «...А хто бы кольве смел вставляти новые мыта, тое именье, в котором вставил, тратить, и спадываеьт на нас, господара» [10, с. 59]. У другому Литовському статуті 1566 року вже було 3 артикулі, які безпосередньо здійснювали митне регулювання. Артикул 15 визначав, що: «А хто б і належним чином попросив, а без дозволу нашого і до тієї вислуги своєї взяв і до неї приєднав; тоді він втрачає на користь Господаря і ту вислугу і те, що взяв». В артикулі 25 «Про нові мита», вже, крім конфіскації маєтку, з'являється відшкодування шкоди із накладом, що встановить потерпілий: «А котрі здавна і за привілеями і листами нашими мито і мостове у маєтках своїх, на дорогах, гатях і т. д... поправляти мають...а кому на тих місцях шкода сталася; тому той же пан, хто мито бере, повинен буде шкоду відшкодувати і з накладом, що той (потерпілий) встановить» [11, с. 263]. Литовський статут 1588 р. у Артикулі 29 «Про мита нові і про свободу заселення містечок, і про будування мостів або гребель у маєтках шляхетських» більш детально врегулював митні відносини та передбачав відповідальність за порушення встановлених правил [12, с. 65].

За часів козацької доби існувала жорстка система покарань за спробу реалізації іноземними купцями товарів за посередництва українських купців, які мали пільги. За таке порушення всі товари підлягали конфіскації митниками [13, с. 73]. Будь-яке порушення правил, встановлених правовими актами щодо перевезення товарів через кордон, отримало назву «контрабанда», а вині у скоєнні зазначених дій підлягали покаранню. Система встановлених санкцій за невиконання митних правил була досить жорстка. За контрабандне ввезення тютюну жорстоко били та прилюдно соромили, за контрабандне перевезення алкогольних напоїв карали биттям батоном та відрубанням рук і ніг [14, с. 17].

З кінця XVII ст. Україна потрапляє під залежність від Росії та втрачає свою державність. У цей період було посилено відповідальність за ухилення від сплати митних платежів. Діяння щодо ухилення від сплати митних платежів визнано кримінально караними та передбачено такі види покарань за їх вчинення: штраф, конфіскація товару, відправка до робочого будинку або під варту [15, с. 148–154]. Норми карального характеру за ухилення від сплати митних платежів були також викладені в Митному статуті 1819 року [16], а згодом ці положення перейшли до Уложення про покарання 1845 року [17], в якому детально було описано склади митних злочинів. У Митному статуті 1892 року склади ухилення від сплати митних платежів та контрабанди не розмежовувалися [18].

У Митному статуті 1892 року види покарань залежали від того, чи були ці товари заборонені або дозволені до перевезення, передбачене за них мито чи ні. Таємний ввіз і вивіз заборонених товарів карався конфіскацією товару з накладенням грошового стягнення у подвійному розмірі вартості; за таємний провіз митних товарів стягувалося мито в п'яти кратному розмірі, при цьому імпорتنі товари конфісковувалися, а експортні – поверталися назад виробнику після сплати штрафу. Згідно зі стст. 1520, 1521, 1524 Статуту за контрабандний ввіз безмитних товарів стягувалось 10 % від їх вартості без конфіскації товару. Якщо особа, яка незаконно провозила товар, могла довести, що товар належить іншій особі, в такому випадку до порушника застосовувався грошовий штраф у розмірі від 30 до 60 рублів, – стягнення основного штрафу за контрабанду перекладалося на власника товару (ст. 1546) [18].

Удосконалення складу ухилення від сплати митних платежів продовжувалось і на початку XX ст. За Митним статутом 1906 року, якщо після відбуття покарання за контрабанду з метою ухилення від сплати митних платежів, особа знову вчиняла злочин, кримінальний закон розглядав це як рецидив та посилював покарання. Згідно зі ст. 1067 Митного статуту за рецидив контрабанди встановлювався штраф у розмірі подвійної вартості товарів з видаленням контрабандиста з 50 верстового прикордонного району строком до п'яти років. Питання контрабанди в Уложенні про покарання були віднесені до розділу VII «Про злочини і проступки проти майна і доходів скарбниці».

У ньому збережені положення щодо контрабанди, вчиненої групою осіб. При цьому в ст. 926 Уложення про покарання всі злочинні дії групи контрабандистів (контрабандне провезення товарів через кордон, торгівля забороненими предметами, підкуп митних чиновників та службовців інших установ) прирівнювалися до злочинів банди, злодіїв та шахраїв (ст. 925) і каралися позбавленням усіх прав статусу і направленням до арештантських відділень строком від трьох з половиною до чотирьох років. Отже, законодавець того періоду виділяв «організованість» як обов'язкову кримінологічну особливість цього злочину [19, с. 16–17].

Відродження української державності почалося під час визвольних війн 1917–1921 рр., це обумовило і можливість проведення власної митної політики [5, с. 28]. Проте потрібно зазначити, що можливість будувати самостійну митну політику, спираючись на власні митні органи, з'явилася в Україні лише з проголошенням незалежності Української Народної Республіки. Уряди, що існували у цей період української державності, з глибоким розумінням ставилися до проблеми створення митної системи, але для реалізації проєктів їм не вистачило часу. З остаточним утвердженням на українській землі радянської влади її митна справа здійснювалася як загальнодержавна урядами СРСР і його митними органами, створеними в Україні. За часів СРСР митна справа України не мала самостійності, все було підпорядковано центральним виконавчим органам [20, с. 28].

Державна влада, що прийшла до управління країною в результаті подій в жовтні 1917 року, ігнорувала колишню систему митних органів і концепцію митної справи. У листі про скасування податків від 30 листопада 1920 року В. І. Ленін стверджував, що грошова форма податків, зокрема мита, застаріла, оскільки перехід від грошей до безнадійного продуктообміну беззаперечний. У перші місяці радянської влади, а потім і в період воєнного комунізму митам відводилася досить скромна роль. Майже повна відсутність вартісного механізму обміну всередині країни, нерегулярність зовнішньоторговельного обігу серйозно утруднювали використання митного тарифу як інструменту торгівлі з іншими державами. У зв'язку з незначністю митних платежів не було необхідності визнавати ухилення від сплати митних платежів суспільно небезпечним діянням. Виключення стосувалося лише контрабанди [19, с. 18–19].

Кримінальний кодекс УРСР 1922 року не виділяв як самостійний склад ухилення від сплати митних платежів, але передбачав кримінальну відповідальність за контрабанду «просту» та «диференційовану». Проста контрабанда каралася примусовими роботами на строк від трьох місяців, поєднаним з конфіскацією контрабандних товарів або частини їх, або штрафом до 300 руб. золотом. За кваліфіковану контрабанду передбачалося позбавлення волі на строк не менше трьох років з суворою ізоляцією, а при обтяжуючих обставинах – вищою мірою покарання (розстрілом). Водночас ухилення від сплати митних платежів було одним із способів контрабанди. Зокрема, в Постанові Ради Народних Комісарів «Про митну охорону» від 1 вересня 1922 року було передбачено, що товари та предмети, хоча і дозволені до ввезення та вивезення, але приховані від митного контролю з метою уникнення платежу мита, конфіскуються митницею [21, с. 46–47].

З 1 січня 1927 року введено в дію новий Кримінальний кодекс, який з подальшими змінами і доповненнями діяв до 1960 року. Кримінальне законодавство про контрабанду, що сформувалося до 1930-х років, залишалося в основному незмінним до прийняття 25 грудня 1958 року Закону «Про кримінальну відповідальність за державні злочини». Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати митних платежів у зазначених законах не була передбачена [19, с. 22].

У Кримінальному кодексі 1960 року контрабанда була одна з видів державних злочинів. Згідно зі ст. 70 цього Кодексу контрабанда полягала у переміщенні через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів, валюти, цінностей та інших предметів у великих розмірах, а також таке ж незаконне переміщення культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних, вибухових речовин, зброї та бойових припасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї) [22].

Отже, в історії вітчизняного законодавства у радянський період кримінальна відповідальність за ухилення від сплати митних платежів не була передбачена.

Разом з цим необхідно зазначити, що у Кримінальному кодексі 1960 року серед господарських злочинів було встановлено такий злочин, як ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ст. 148-2), до якого, на нашу думку, доцільно відносити й ухилення від сплати митних платежів, адже останні – це обов'язкові

платежі. Водночас потрібно зазначити, що у Митному кодексі 1991 року замість поняття «митні платежі» використовувалися такі категорії, як мито та митні збори [23].

Нині у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) також відсутня кримінальна відповідальність за ухилення від сплати митних платежів, а передбачено лише кримінальну відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України) [24]. У Митному кодексі України ухилення від сплати митних платежів розглядається як адміністративне правопорушення. Зокрема, у ст. 485 Митного кодексу України встановлено таке порушення митних правил, як дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів [25].

Згідно з ч. 1 ст. 485 Митного кодексу України заявлення в митній декларації з метою неправомірного звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру неправдивих відомостей щодо істотних умов зовнішньоекономічного договору (контракту), ваги (з урахуванням допустимих втрат за належних умов зберігання і транспортування) або кількості, країни походження, відправника та/або одержувача товару, неправдивих відомостей, необхідних для визначення коду товару згідно з УКТ ЗЕД та його митної вартості, та/або надання з цією ж метою органу доходів і зборів документів, що містять такі відомості, або несплата митних платежів у строк, встановлений законом, або інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів, а також використання товарів, стосовно яких надано пільги щодо сплати митних платежів, в інших цілях, ніж ті, у зв'язку з якими було надано такі пільги, – зумовлюють накладення штрафу в розмірі 300 % несплаченої суми митних платежів [25].

Варто звернути увагу на те, що органами державної влади неодноразово повідомляється про виявлення кримінального ухилення від сплати митних платежів. Наприклад, 2015 р. працівниками Управління власної безпеки Головного управління Державної фіскальної служби у Київській області викрито злочинну схему ухилення від сплати митних платежів, яка функціонувала за сприяння посадових осіб митного поста «Аеропорт Бориспіль» Київської митниці Державної фіскальної служби. Так, працівники одного з комерційних підприємств

**Проблеми методики розслідування
кримінальних правопорушень, пов'язаних
з ухиленням від сплати митних платежів**

Київської області систематично впродовж 2012–2014 років здійснювали митне оформлення імпортованої сировини із заниженням їхньої митної вартості шляхом внесення у товарно-супровідну документацію неправдивих відомостей. При цьому посадовими особами Київської митниці Державної фіскальної служби огляд товару жодного разу не здійснювався і не проводилась експертиза на відповідність фактично імпортованої продукції заявленій у документах. Унаслідок службової недбалості митників державі завдано збитків на суму понад 650 тис. грн. За матеріалами підрозділу власної безпеки Головним управлінням Державної фіскальної служби у Київській області зареєстровано кримінальне провадження за ознаками умисного ухилення від сплати податків, зборів, а також підробки документів [26].

Наведене дає підстави стверджувати про наявність кримінального ухилення від сплати митних платежів. Однак такі кримінальні правопорушення кваліфікуються за різними статтями КК України. Про це свідчить і судова практика. Яскравим прикладом є вирок Київського районного суду Одеси від 26 лютого 2018 року у справі № 520/1470/18 [27].

У цьому судовому рішенні вказано, що особами організовано злочинну організацію з метою вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, зокрема умисного ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять у систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, фіктивного підприємництва, організації підроблення службовими особами, первинних фінансово-господарських документів, використання завідомо підроблених документів, легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, в особливо великому розмірі.

Сутність діяльності злочинної організації полягала у створенні та реєстрації ряду фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб резидентів та нерезидентів) з метою прикриття незаконної діяльності, пов'язаної із ввезенням на територію України та розповсюдженням нафтопродуктів, відкриттям митних складів на нафтобазах, розташованих у різних областях України, для розміщення на них нафтопродуктів та їх митного оформлення, документальним оформленням фіктивного вивезення нафтопродуктів за територію України, реалізацією нафтопродуктів підприємствам – нафтотрейдерам (резидентам України), організацією підроблення первинних фінансово-господарських документів щодо здійснення продажів нафтопродуктів; зарахуванням,

**Розділ 1. Загальна характеристика
кримінальних правопорушень, пов'язаних
з ухиленням від сплати митних платежів**

списанням та переведенням безготівкових коштів, які надійшли на банківські рахунки фіктивних підприємств, подальшої легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, координацією та сприянням незаконній діяльності службовими особами Державної митної служби України. Метою злочинної організації було отримання незаконного збагачення за рахунок коштів, несплачених до державного бюджету у вигляді обов'язкових податків, зборів та платежів, які мали б бути сплачені у випадку випуску у вільний обіг на митній території України імпортованих нафтопродуктів.

Осередки зазначеної злочинної організації повинні були діяти у різних регіонах держави, виконуючи відведені їм функції щодо ввезення на митну територію України від імені створених його злочинним угрупованням офшорних компаній і фіктивних підприємств нафтопродуктів під виглядом їх транзиту з подальшим розміщенням зазначених нафтопродуктів на митних складах, розташованих у різних областях України, реалізацією вказаних не розмитнених нафтопродуктів з цих митних складів вітчизняним оптовим покупцям без сплати до державного бюджету відповідних податків, зборів і платежів та оформлення при цьому фіктивних документів щодо вивозу нафтопродуктів за межі митної території України.

Для успішної реалізації злочинного умислу члени злочинної організації вступили у попередню змову з невстановленими службовими особами Державної митної служби України, які зловживаючи своїм службовим становищем, всупереч інтересам служби, діючи в їх інтересах, навмисно створили їм умови для ввезення та незаконного розповсюдження нафтопродуктів без сплати зборів, податків і платежів.

Винних осіб засуджено за кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 255 КК України (створення злочинної організації); ч. 5 ст. 27, ч. 4 ст. 28, ч. 3 ст. 212 (ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) КК України; ч. 3 ст. 27, ч. 3, 4 ст. 28, ч. 1 ст. 366 (службове підроблення) КК України; ч. 5 ст. 27, ч. 4 ст. 28, ч. 1 ст. 364 (зловживання владою або службовим становищем) КК України.

У справі № 1-0629/11/0121 вироком Феодосійським міським судом Автономної Республіки Крим від 11 лютого 2013 року винних осіб засуджено за кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 255, ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 212, ч. 3 ст. 27; ч. 2 ст. 366 КК України, ч. 3 ст. 27; ч. 3 ст. 369 КК України (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) [28].

**Проблеми методики розслідування
кримінальних правопорушень, пов'язаних
з ухиленням від сплати митних платежів**

В означеній справі винні особи з метою отримання комерційної вигоди вирішили зайнятися злочинною діяльністю з використанням механізму фіктивного підприємництва – фіктивного експорту товарів з багаторазово завищеною вартістю. Метою зазначеної діяльності, основу якої складала фіктивні експортні операції поставок підприємствами – псевдоекспортерами псевдоконтрагентам товарів з багаторазово завищеною вартістю, було отримання грошових коштів, здобутих злочинним шляхом у результаті недонадходження від підприємств псевдоекспортерів до бюджету держави України податку на додану вартість в особливо великих розмірах. Особи розробили злочинний механізм фіктивного експорту товарів із завищеною вартістю так, щоб у псевдоекспортера з'являлася створена шляхом службового підроблення можливість незаконно застосовувати під час складання податкової декларації за звітний період нульову ставку з податку на додану вартість.

Реалізуючи вказані наміри, один з членів злочинної організації запропонував відповідальному працівнику Кримської регіональної митниці за хабарі взяти участь у реалізації фіктивних експортних операцій з вивезення за межі митної території України товарів з багаторазово завищеною вартістю, в якій митній службі відводилася основна роль – проведення незаконних митних оформлень і видача зацікавленим особам завідомо неправдивих офіційних документів, оформлених зовні правильно і які мають юридичне значення для подальшого використання у разі вчинення ухилення підприємствами-псевдоекспортерами від сплати податку на додану вартість в особливо великих розмірах. Погодившись з пропозицією, відповідальний працівник Кримської регіональної митниці, зловживаючи своїм службовим становищем, створив злочинну організацію з числа підлеглих йому по службі посадових осіб Кримської регіональної митниці та митного поста «Феодосія» для систематичного вчинення незаконних митних оформлень з метою отримання грошових коштів, здобутих злочинним шляхом.

Діючи цілеспрямовано, відповідальний працівник Кримської регіональної митниці втягнув у створювану ним злочинну організацію заступника начальника відділення по боротьбі з контрабандою та порушенням митних правил Кримської регіональної митниці, начальника митного поста «Феодосія» Кримської регіональної митниці, головного

інспектора цього ж митного поста, старшого інспектора цього ж поста – посадових осіб, в результаті чийх узгоджених дій міг наступити злочинний результат – здійснення незаконних митних оформлень експортних вантажів з багаторазово завищеною вартістю товарів, заявленої експортерами у вантажних митних деклараціях.

Про наявність кримінального ухилення від сплати митних платежів свідчить вирок Ленінського районного суду м. Вінниця від 27 квітня 2011 року у справі № 1 42/11, згідно з яким засуджено винних осіб за кримінальні правопорушення, передбачені ч. 2 ст. 201 (контрабанда), ч. 2 ст. 212, ст. 290 (знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу) КК України [29].

Винні особи організували злочинну схему заміни ідентифікаційних номерів кузовів автомобілів, контрабандного ввезення на територію України автомобілів із-за кордону та ухилення від сплати податків зборів інших обов'язкових платежів до бюджету України.

Для організації та систематичного здійснення шляхом вчинення тотожних за способом злочинних дій щодо заміни номерних агрегатів автомобілів, контрабандного переміщення автомобілів із-за кордону на митну територію України, ухилення від сплати податків та обов'язкових митних платежів, реалізації контрабандних автомобілів на території України, з метою отримання стабільного незаконного прибутку від своєї злочинної діяльності після збуту автомобілів з заміненіми ідентифікаційними номерами на території України, особа вступила у злочинну змову з іншою особою, участь якої полягала в отриманні від особи демонтованих номерних агрегатів від автомобілів, організації заміни номерних агрегатів на інших автомобілях невідомого походження з використанням отриманих номерних агрегатів, передача особі автомобілів після заміни номерів кузова, для подальшої реалізації на території України та надання документів на право безперешкодного проїзду цими автомобілями митного кордону Російської Федерації.

Не маючи грошових ресурсів для розвитку злочинної схеми і зв'язків серед перекупщиків пошкоджених автомобілів, особа вступила в злочинну змову з іншою особою, з якою підтримувала до цього ділові стосунки, що ґрунтувалися на співпраці та взаємодопомозі у сфері купівлі-продажу автомобілів та за погодженням з іншою особою ввела у сутність злочинної схеми особу, яка одразу погодилася на співпрацю та надала грошові кошти на розвиток і налагодження роботи злочинної схеми.

Відповідно досягнутих домовленостей злочинці здійснювали пошук через своїх знайомих і мережу «Інтернет» автомобілів з українською реєстрацією, що були пошкоджені внаслідок ДТП та не підлягали відновленню, купували їх, та у випадку необхідності проводили реєстрацію придбаних автомобілів у органах МРЕВ ДАІ. У подальшому на придбаних пошкоджених автомобілях винні особи організували знищення шляхом демонтажу номерних агрегатів. Отримані номерні агрегати особи передавали автобусом у м. Санкт-Петербург Російської Федерації іншій особі. На території Російської Федерації особи за попередньою домовленістю з іншими особами знищували шляхом демонтажу номерні агрегати на нових, не пошкоджених автомобілях невідомого походження, та замінювали їх на отримані номерні агрегати від інших осіб.

Для безпосереднього переміщення через митний кордон автомобілів з підробленими номерними агрегатами та ухилення від сплати податків і обов'язкових митних платежів особи, маючи на руках дійсні реєстраційні документи та державні номерні знаки на автомобілі, агрегати яких використовувалися для підробки, виїжджали поїздом до м. Санкт-Петербург. У м. Санкт-Петербург Російської Федерації особа передавала іншим особам автомобілі із завчасно замінені номерними агрегатами, номери яких відповідали наявним у них реєстраційним документам.

Достовірно знаючи про те, що реєстраційні документи та державні номерні знаки належать іншим пошкодженим на території України автомобілям, а переміщувані автомобілі мають замінені номерні агрегати, особи для безперешкодного перетину державного кордону України та ухилення від сплати податків та обов'язкових митних платежів умисно подавали співробітникам митниці та прикордонної служби реєстраційні документи, які не відповідали дійсності та вказували неправдиву інформацію про українську реєстрацію автомобілів, їх законне володіння та переміщення через кордон.

Про кримінальне ухилення від сплати митних платежів свідчить також вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 23 січня 2015 року у справі № 369/1415/14-к, згідно з яким засуджено винних осіб за кримінальні правопорушення, передбачені ч. 5 ст. 27, ч. 5 ст. 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) КК України, ч. 5 ст. 27,

ч. 2 ст. 15, ч. 5 ст. 191 КК України, ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 209 (легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом) КК України, ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 212 КК України, ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 212 КК України, ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 205 (фіктивне підприємництво) КК України, ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 358 (підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів) КК України, ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 28, ч. 4 ст. 358 КК України [30].

Ще одним прикладом кримінального ухилення від сплати митних платежів є вирок Рожищенського районного суду Волинської області від 29 вересня 2011 року у №1-105/11/0314, у якому засуджено винну особу за кримінальні правопорушення, передбачені ч. 2 ст. 201, ч. 2 ст. 212, ч. 2 ст. 358, ч. 3 ст. 358 КК України [31].

Потрібно зазначити, що у деяких судових рішеннях винних осіб притягували за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 201 КК України. Однак ці рішення приймалися до 2011 року, і в той час за товарну контрабанду було передбачено кримінальну відповідальність. 2011 року відбулася декриміналізація товарної контрабанди, тобто її було переведено з розряду кримінальних злочинів до складу адміністративних правопорушень. Зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за порушення у сфері господарської діяльності» [32] були внесені зміни до ст. 201 Кримінального кодексу України, яким виключено з диспозиції норми у ч. 1 ст. 201 цього Кодексу вказівку на переміщення товарів у великих розмірах, історичних цінностей, контрабанду стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України. У зв'язку з цим, на нашу думку, контрабанду не можна віднести до кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.

Боротьба з ухиленням від сплати митних платежів – важливий засіб проти накопичення і використання злочинністю незаконних доходів. Кримінологічні дослідження показують, що входження в ринкову економіку породило серйозне протиріччя між способом виробництва і організаційно-господарськими рішеннями, що реалізують основні напрями економічної політики. Економічна злочинність, ухилення від сплати митних платежів, зокрема, є породженням специфічної

Проблеми методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

економічної та соціально-правової політики, що характерно для реформованої економіки. Джерелом цих недоліків є відсутність ефективної законодавчої бази (у галузі податкового, митного, валютного, банківського, кримінального, цивільного, процесуального законодавства), необхідної для цивілізованого регулювання ринкових відносин, в сукупності з системою заходів політичного, соціально-економічного, морально-етичного та ідеологічного характеру.

У нових економічних умовах злочинність для досягнення своїх корисливих цілей переорієнтувалася на напрями, що приносять найбільші дивіденди, зокрема, на вивіз з країни стратегічної сировини, часто за демпінговими цінами; ввезення споживчих товарів з порушеннями митного законодавства і ухиленням від сплати митних платежів. Масштаби протиправних угод обчислюються багатьма мільярдами гривень. Осідаючи в іноземних банках, вони працюють на іноземного виробника і фінансують організовану злочинність. Сьогодні злочини у митній сфері є найбільш інтелектуальною, витонченою, професійною, високоорганізованою і надприбутковою протиправною діяльністю, які завдають значної шкоди інтересам держави [33, с. 56].

Кримінальне законодавство України не передбачає окремого виду кримінальної відповідальності за ухилення від сплати митних платежів. Проте аналіз наявних у КК України кримінальних правопорушень та вивчення судової практики дозволяє стверджувати про наявність кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. Злочинні дії, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, як правило, кваліфікуються як ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Злочин, передбачений у ст. 212 КК України, є пов'язаним з ухиленням від сплати митних платежів у разі, коли таке ухилення здійснюється із порушенням правил переміщення товару через митний кордон України.

Серед інших кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, необхідно виокремити такі злочини, як привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України); фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України); легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України); створення злочинної організації (ст. 255 КК України); знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України);

підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК України); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364¹ КК України), службове підроблення (ст. 366 КК України); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України).

1.2. Поняття ухилень від сплати митних платежів та їх зв'язок з іншими кримінальними правопорушеннями

Конституцією України закріплено право держави на територіальну цілісність і непорушність меж державного кордону. Суверенітет України поширюється на всю її територію, яка в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною. При цьому логічно свідчити про наявну необхідність захисту як недоторканості державного кордону, так і економічну злагоду на її території, забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави. Також потрібно звернути увагу на ряд важливих моментів [34, с. 14].

По-перше, переміщення товарів через митний кордон України має бути належним чином врегульоване з метою недопущення негативного економічного впливу на виробництво всередині держави. Для цього існує декілька механізмів – сплата відповідних обов'язкових платежів при перетинанні митного кордону, запровадження антидемпінгових мір, регулювання попиту й пропозиції шляхом підвищення або, навпаки, зменшення розміру «кордонних» платежів та ін. У світлі обраної теми дослідження будемо аналізувати перетинання кордону саме з точки зору необхідності сплати обов'язкових платежів [34, с. 14].

По-друге, для забезпечення фінансової незалежності і стабільності функціонування всіх державних інституцій, підтримки належних умов життя і достатнього економічного розвитку держава як особливий суб'єкт фінансово-правових відносин отримує право на мобілізацію грошових коштів за перетинання митного кордону. Іншими словами, сам факт перетинання митного кордону обумовлює можливість отримання додаткових грошових коштів, які у подальшому розподіляються на забезпечення виконання державою своїх функцій.

На сьогодні митна справа є однією з найсуттєвіших складових частин економіки країни, яка дає значні грошові надходження до бюджету, дозволяє надійно зберегти народні надбання у галузі культури, ефективніше вести боротьбу зі злочинністю, стимулює розвиток вітчизняної промисловості та сільського господарства, міжнародних зв'язків та міжнародної торгівлі. Одним з основних напрямів діяльності митних органів України є стягнення і спрямування до державного бюджету митних платежів. Цей показник постійно зростає. Наприклад, до державного бюджету у 2018 році забезпечено надходження митних платежів у сумі 369,5 млрд грн [35, с. 16].

Останнім часом спостерігається тенденція до збільшення кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів через митний кордон України. Зазначені суспільно небезпечні діяння здійснюються шляхом ввезення у країну товарів або їх вивезення з країни з порушенням вимог чинного законодавства, або через використання платником шахрайських прийомів з метою ухилення від сплати митних платежів. Водночас кримінальне законодавство не містить поняття «ухилення від сплати митних платежів» та перелік кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. У зв'язку з цим вагоме значення має вирішення такої проблеми, як сутність «ухилення від сплати митних платежів» та визначення переліку кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів [36, с. 286].

КК України не передбачає окремого виду кримінальної відповідальності за ухилення від сплати митних платежів. Проте аналіз наявних у КК України кримінальних правопорушень та вивчення матеріалів кримінальних проваджень дозволяє стверджувати про наявність кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.

Злочинні дії, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, як правило, кваліфікуються як ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Це кримінально каране діяння міститься у ст. 212 розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності» КК України. Згідно зі ст. 212 КК України ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) полягає в умисному ухиленні від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять до системи

оподаткування, якщо такі діяння призвели до фактичного ненадходження коштів до бюджетів чи державних цільових фондів у визначених розмірах [24].

Потрібно зазначити, що ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) за своєю правовою природою належить до економічних злочинів. У юридичній літературі зазначається, що економічна злочинність – це діяння, прямим мотивом яких є економічна вигода суб'єкта, тобто вона має корисливий характер, а метою таких злочинних посягань є привласнення недозволеного. Щоб злочин вважався економічним, він має мати неодноразовий, тривалий характер, вчинятися систематично й у рамках економічної діяльності, яка сама по собі не є примітивною. Іншими словами, до ознак економічного злочину необхідно віднести протиправність, систематичність, корисливість, скоєння його у рамках звичайної господарської діяльності [37, с. 10].

Злочин, передбачений у ст. 212 КК України, є пов'язаним з ухиленням від сплати митних платежів у разі коли таке ухилення здійснюється із порушенням правил переміщення товару через митний кордон України. Обов'язковою умовою переміщення товарів через митний кордон України та розпорядження ними, згідно із заявленим режимом, є сплата митних платежів. Відповідно до пп. 14.1.113 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України (далі – ПК України) митні платежі – це податки, що відповідно до цього Кодексу або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи [38]. У п. 27 ч. 1 ст. 4 Митного кодексу України (далі – МК України) наведено перелік таких платежів: мито, акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції) [25]. Необхідно зазначити, що суми митних платежів підлягають сплаті до державного бюджету платником податків безпосередньо на єдиний казначейський рахунок (ст. 298 МК України).

Відповідно до ст. 9 ПК України мито, податок на додану вартість, акцизний податок належать до системи загальнодержавних податків. Водночас вони віднесені законодавцем і до системи митних платежів. У п. 1.2 ст. 1 ПК України встановлено, що правила оподаткування товарів

або послуг, що переміщуються через митний кордон України, визначаються Податковим кодексом України, крім оподаткування ввізним (імпортним) митом або вивізним (експортним) митом, які встановлюються Митним кодексом України та іншими законами з питань митної справи [38]. Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, митом регламентовано МК України (глава 42 розділ IX), акцизного податку та податку на додану вартість – ПК України (розділи VI та V). Звідси слідує, що інститут митних платежів об'єднує в собі норми як податкового, так і митного законодавства. Це значною мірою ускладнює застосування правових норм у межах єдиного юридичного поля, що породжує юридичні колізії [39, с. 24].

Розглядаючи проблеми співвідношення митного та податкового законодавства, необхідно враховувати наступне. Згідно з п. 3.1 ст. 3 ПК України податкове законодавство України складається з Конституції України; Податкового кодексу України; Митного кодексу України та інших законів з питань митної справи у частині регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням ввізним або вивізним митом операцій з переміщення товарів через митний кордон України; чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і якими регулюються питання оподаткування; нормативно-правових актів, прийнятих на підставі та на виконання цього Кодексу, та законів з питань митної справи; рішень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування з питань місцевих податків та зборів, прийнятих за правилами, встановленими Податковим кодексом. Цією податково-правовою нормою чітко визначається склад податкового законодавства та ієрархія, охоплюючи цим законодавчі акти.

Відповідно до ч. 1 ст. 270 МК України правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, митом, крім особливих видів мита, встановлюються цим Кодексом та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Згідно з ч. 2 ст. 270 МК України правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, іншими (крім мита) митними платежами встановлюються ПК України з урахуванням особливостей, що визначаються цим Кодексом. Особливості оподаткування митними платежами товарів, поміщених у відповідний митний режим, визначені у статті 286 та розділі V Митного кодексу, а також у розділах V і VI Податкового кодексу України [25].

Предмет правового регулювання податкового законодавства визначається у ст. 1 ПК України. Положеннями цієї статті встановлюється спеціальний порядок регулювання відносин, що виникають під час переміщення товарів через митний кордон. Найбільш важливе значення мають положення п. 1.2 ст. 1 МК України, яким передбачено, що правила оподаткування товарів або послуг, що переміщуються через митний кордон України, визначаються Податковим кодексом, крім оподаткування ввізним (імпортним) митом або вивізним (експортним) митом, які встановлюються Митним кодексом України та іншими законами з питань митної справи. У розмежуванні податкового та митного законодавства України показовою також є ст. 5 ПК України. Відповідно до п. 5.1 ст. 5 ПК України поняття, правила та положення, установлені цим Кодексом та законами з питань митної справи, застосовуються виключно для регулювання відносин, передбачених статтею 1 Податкового кодексу.

З огляду на викладене можна зробити висновок, що у процесі регулювання порядку встановлення та сплати мита використовуються норми митного законодавства. З питань встановлення та сплати непрямих податків, що діють у митній сфері, пріоритет мають норми податкового законодавства. При цьому варто враховувати, що правила оподаткування особливими видами мита встановлюються законами України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» від 22 грудня 1998 року № 330-XIV [40], «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» від 22 грудня 1998 року № 331-XIV [41], «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» від 22 грудня 1998 року № 332-XIV [42].

Поряд з цим на функціонування інституту митних платежів значну роль відіграють норми інших галузей права і законодавства України [43, с. 63–64]. Насамперед принципове значення належить нормам конституційного права. Так, згідно зі ст. 67 Конституції України митні платежі, їх види, порядок обчислення і сплати та інші елементи їх правового механізму регламентуються з урахуванням конституційного припису про те, що кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом [44].

На функціонування інституту митних платежів суттєво впливають норми цивільного права та банківського законодавства. Так, одним із способів забезпечення сплати митних платежів є фінансові

гарантії. Генеральна фінансова гарантія застосовується для забезпечення сплати митних платежів за митними деклараціями або документами контролю за переміщенням товарів, які декларант або уповноважена ним особа планують подати протягом одного року, зокрема під час здійснення митних процедур у різних митницях України [25]. Взаємовідносини між центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, та гарантами регулюються на підставі укладених угод [25]. До правовідносин, пов'язаних з видачею фінансової гарантії, виконанням гарантом зобов'язань і припиненням фінансової гарантії, застосовуються також положення законодавства України про банки і банківську діяльність та цивільного законодавства України в частині, що не врегульована Митним кодексом [25]. Застосування цього інституту викликано необхідністю забезпечення сплати митних платежів у випадках, визначених МК України. Тому для регламентації відповідних відносин використовуються норми цивільного та банківського законодавства.

Під час регулювання відносин щодо сплати митних платежів значну роль відіграють також норми міжнародного права. Так, одними із способів забезпечення сплати митних платежів є гарантування на умовах Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП) 1975 року та гарантування на умовах Конвенції про тимчасове ввезення (Стамбул, 1990 рік) із застосуванням книжки (карнету) А.Т.А. [25]. Усе це вказує на те, що істотний вплив на формування інституту митних платежів належить і міжнародно-правовим положенням.

З цього приводу Ю. В. Оніщик зауважує, що інститут митних платежів займає особливе місце в системі українського права, оскільки це обумовлено міжгалузевим характером правових норм, що регулюють відносини, пов'язані із їх функціонуванням. На його думку, категорія «митні платежі» являє собою комплексний (міжгалузевий) правовий інститут, який об'єднує в собі норми різних галузей права. Головна особливість цих обов'язкових платежів полягає у тому, що всі вони справляються при переміщенні товарів через митний кордон. З огляду на галузеву належність правових норм, що впливають на такі відносини, їх необхідно визнати правовими інститутами, але простими, що існують у складі комплексного інституту митних платежів.

Складний взаємозв'язок суспільних відносин, пов'язаних з митними платежами, об'єктивно зумовило виникнення такого нормативного утворення [43, с. 64].

Усе це викликає складнощі у правовому регулюванні митних платежів та при їх дослідженні в теоретичному аспекті. Існує багато проблем, пов'язаних з встановленням та сплатою митних платежів, не охоплених або частково охоплених митно-правовими нормами, що потребує законодавчого регулювання. Йдеться про відносини, пов'язані з функціонуванням непрямих податків, що справляються під час переміщення товарів через митний кордон України, про перерахування митних платежів до бюджетної системи України та деяких інших. Названі відносини мають ряд особливостей, через які їх правова регламентація здійснюється нормами фінансового права.

Характеристика змісту митних платежів, їх правової природи досить часто припускає не тільки якусь закінчену й коротку дефініцію, але й з'ясування, дослідження ознак, що виражають зміст цього поняття. Тому доцільно охарактеризувати усі найбільш важливі ознаки митних платежів.

По-перше, обов'язковий характер. Ця ознака митних платежів ґрунтується на конституційній нормі (ст. 67 Конституції України), згідно з якою кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом. Обов'язковий характер митних платежів передбачає неможливість законного ухилення від їх сплати (крім підстав, закріплених у нормативно-правовому акті – пільги тощо). У платника немає вибору – платити або не платити митні платежі, у нього є єдино законний шлях – перерахування цих платежів до бюджету. Обов'язковий характер митних платежів забезпечується діяльністю держави в особі митниці, правоохоронних і судових органів, і свідчить про те, що сплата митних платежів має не добровільний, а примусовий характер. Система способів примусу й санкцій впливає на суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності для того, щоб поставити йому в обов'язок виконання своїх зобов'язань щодо сплати митних платежів.

По-друге, наявність спеціальної процедури встановлення. З позиції законотворчої техніки встановлення митних платежів являє собою складний процес. Він полягає у необхідності не просто закріпити перелік митних платежів, а й визначити всі істотні елементи його

Проблеми методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

складу: платник, об'єкт оподаткування, база, ставка, порядок обчислення, порядок і строки сплати. Відсутність будь-якого з цих елементів правового механізму митних платежів не дозволяє однозначно визначити тип цих платежів і робить механізм невизначеним.

Під час встановлення митних платежів застосовуються норми як митного, так і податкового законодавства. При цьому перелік митних платежів міститься у п. 27 ст. 4 МК України. Розділ IX цього кодифікованого акта повністю присвячений митним платежам. У ньому закріплені як загальні положення, що належать до митних платежів, так і порядок їх обчислення, сплати, примусового стягнення та інші питання. Юридичний склад мита визначається митним законодавством. Водночас ряд суттєвих питань, пов'язаних з встановленням непрямих податків, регламентується нормами податкового законодавства. У ПК України закріплені податкові ставки податку на додану вартість і акцизного податку, перелік підакцизних товарів. У ньому ж детально визначено порядок обчислення даних платежів, а також містяться інші норми, що стосуються цих податків. Як і у відношенні загальнодержавних податків, усі елементи митних платежів встановлюються законом.

По-третє, здійснення контролю єдиними контролюючими органами. Відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 544 МК України ці органи виконують функції щодо забезпечення справляння митних платежів, контролю правильності обчислення, своєчасності та повноти їх сплати, застосування заходів щодо їх примусового стягнення. Винятком є норма ч. 13 ст. 233 МК України, згідно з якою справляння митних платежів проводиться організацією поштового зв'язку у разі переміщення товарів у міжнародних поштових відправленнях. Відносини зі сплати митних платежів у цьому випадку опосередковуються участю в них працівників пошти, їх активною взаємодією зі співробітниками митниці.

По-четверте, митні платежі справляються лише у разі переміщення товарів через митний кордон України. Обов'язковою умовою переміщення товарів через митний кордон та розпорядження ними згідно з заявленим режимом є сплата митних платежів.

По-п'яте, безеквівалентний характер. Обов'язковий платіж не є прямим еквівалентом вартості послуги, у зв'язку з наданням якої він вноситься. Він має фіксований розмір або ставку, визначені в нормативному акті, і не залежить від фактичних витрат, зазначених у кожному

конкретному випадку. Платник не отримує від держави, уповноваженого державою органу еквівалентну послугу, рівноцінну сплаченому ним обов'язковому платежу. Тому митним платежам властивий безеквівалентний характер.

По-шосте, сплата митних платежів забезпечується примусовою силою держави. За несплату, порушення строків сплати, ухилення від сплати митних платежів суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності може бути притягнутий до юридичної відповідальності. При цьому потрібно враховувати, що примусовість справляння митних платежів не заперечує можливості самостійної, добровільної і добросовісної їх сплати платником. Проте у всі часи виконання цього обов'язку забезпечувалося силою державного примусу. До примусу держава вдається у всіх випадках, коли має місце невиконання обов'язку зі сплати платежів. Отже, примусовість справляння митних платежів є однією з важливих юридичних ознак останніх.

По-сьоме, митні платежі є доходами Державного бюджету України. Згідно з п. 1 ст. 298 МК України суми митних платежів, нараховані митними органами, підлягають сплаті до Державного бюджету платниками податків безпосередньо на єдиний казначейський рахунок. Цей фактор обумовлює публічне призначення митних платежів, оскільки вони, поряд з іншими обов'язковими платежами, є необхідною економічною основою існування і діяльності держави. Митні платежі відіграють важливу роль для державної скарбниці, оскільки повним обсягом враховуються в її складі доходів.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що митні платежі – це обов'язкові платежі, встановлені митним та податковим законодавством, що справляються у зв'язку з переміщенням предметів через митний кордон.

З огляду на викладене вважаємо, що ст. 212 КК України охоплює не тільки податки і збори, передбачені ПК України, а і митні платежі, порядок сплати яких регламентовано як податковим, так і митним законодавством.

Для розуміння поняття «ухилення від сплати митних платежів» необхідно сформулювати його визначення. Академічний тлумачний словник української мови виокремлює два значення слова «ухилитися»: 1) відступати, відхилитися, відскакувати тощо назад чи вбік від кого-небудь або чого-небудь; 2) намагатися не робити будь-чого, не

брати участі в чомусь, відсторонятися від чогось, уникати [45, с. 527]. Отже, слово «ухилення» у лексичному значенні пов'язується як з активною (дією), так і з пасивною поведінкою (бездіяльністю). У зв'язку з цим та враховуючи зміст ст. 212 КК України, на нашу думку, ухилення від сплати митних платежів – це суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), що полягає в умисному ухиленні від сплати митних платежів, якщо такі діяння призвели до фактичного ненадходження коштів до державного бюджету у визначених розмірах.

З урахуванням змісту ст. 212 КК України ухиленням від сплати митних платежів властиві такі ознаки: посягають на фінансові інтереси держави та встановлений порядок сплати митних платежів; предметом злочину є митні платежі; обов'язковою кваліфікуючою ознакою ухилення від сплати митних платежів є настання шкоди, яка визначена сумою несплачених митних платежів у відповідні граничні терміни, що визначені законодавцем для кожного виду митних платежів, а склад злочину у таких кримінальних правопорушеннях є закінченим саме у момент несплати митних платежів у визначені терміни; суб'єктом злочину є платник податків; злочин вчиняється тільки з прямим умислом; ст. 212 КК України є бланкетною нормою, тобто передбачає встановлення факту порушення конкретної норми податкового та митного законодавства, внаслідок чого відбулася несплата митних платежів.

Поряд з цим варто звернути увагу на те, що кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, у переважній більшості є транснаціональними організованими злочинами. Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року транснаціональним визнається злочин, якщо він вчинений: а) у більш ніж одній державі; б) в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; в) в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; г) в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі [46]. Усім наведеним ознакам відповідають і кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів. Відповідно, кримінальним правопорушенням, пов'язаним з ухиленням від сплати митних платежів, властивий транснаціональний характер.

Серед інших кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, необхідно виокремити такі злочини, як підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК України), зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364¹ КК України), службове підроблення (ст. 366 КК України).

Це зумовлено тим, що матеріальні сліди вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, завжди відображаються у документах. Кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, знаходять своє відображення у різних документах, на підставі яких складається бухгалтерська звітність, що направляється платником податків до органів Державної фіскальної служби України. У більшості випадків у цих злочинах ці сліди є не підчистками, травленнями або іншими виправленнями подібного роду, а належать до групи інтелектуальних підроблень. Перекручування або фальсифікація – два основні способи внесення інтелектуальних змін до документів, що містять результати фінансово-господарської діяльності й обчислення митних платежів, два види їх підробки щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів [47, с. 254–255].

Узагальнені дані вивчення вироків щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів за 2011–2018 роки, дозволяють також віднести до цих кримінальних правопорушень такі: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України); фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України); легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України); створення злочинної організації (ст. 255 КК України); знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) (додаток А).

Ефективність протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з ухиленням від сплати митних платежів, значною мірою залежить від поглибленого вивчення й аналізу комплексної характеристики цих кримінальних правопорушень та їх класифікації [48, с. 213–214].

В Енциклопедичному словнику з криміналістики під криміналістичною класифікацією злочинів розуміється систематизація злочинів за кримінально значущими підставами, які сприяють формуванню криміналістичних характеристик злочинів і розробці окремих криміналістичних методик. Здійснювати криміналістичну класифікацію злочинів доцільно за такими підставами, як спосіб вчинення і приховування злочину, особа злочинця, особа потерпілого, місце вчинення злочину та інші чинники [49, с. 119].

Нині криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, перебуває на стадії розробки. Крім об'єкта посягання, вона враховує чинники, пов'язані зі специфікою злочинної діяльності у сфері митного регулювання, появою нових способів вчинення та приховування кримінальних правопорушень.

На нашу думку, під час формування криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, доцільно виходити з того, що суб'єктами цих злочинів вчиняється, як правило, комплекс злочинів. У криміналістичній літературі цей комплекс злочинів розглядається як певна технологія злочинного збагачення, в якій можуть бути виділені основні (предикатні) і вторинні (підпорядковані) злочини [50, с. 33]. І для розробки ефективних методичних рекомендацій цілком доцільно виходити з концепції поділу кримінальних правопорушень на основні та підпорядковані. Основний злочин – це такий, який безпосередньо спрямований на одержання матеріальної вигоди. Підпорядкований злочин «обслуговує» основний, створює для його вчинення необхідні умови. Під час формування методик розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, доцільно їх формувати щодо основних кримінальних правопорушень, вказуючи на типові їх зв'язки з кримінальними правопорушеннями [51, с. 13]. У такому разі основним кримінальним правопорушенням, пов'язаним з ухиленням від сплати митних платежів, буде ухилення від сплати податків, зборів, а підпорядкованими – кримінальні правопорушення, передбачені стст. 191, 205, 209, 255, 290, 358, 364, 364¹, 366, 369 КК України.

КК України не визнає ухилення від сплати митних платежів як самостійного складу злочину. Однак кримінальне законодавство багатьох країн передбачає кримінальну відповідальність за ухилення від сплати митних платежів. Так, у кримінальних кодексах Білорусі (ст. 231), Казахстану (ст. 236), Киргизії (ст. 210), Таджикистану (ст. 291), Росії (ст. 194) передбачено кримінальну відповідальність за ухилення від сплати митних платежів [52–56]. [У Кримінальному кодексі Узбекистану переміщення товарів або інших цінностей через митний кордон, крім або з приховуванням від митного контролю або з обманним використанням документів або коштів митної ідентифікації, або поєднане з недекларуванням або декларуванням не своїм найменуванням, вчинене у великому розмірі, після застосування адміністративного стягнення, за таку дію є злочином, відповідальність за який передбачена ст. 182 «Порушення митного законодавства» [57]]. Отже, в кримінальному законодавстві зарубіжних країн поряд з кримінальною відповідальністю за ухилення від сплати податків встановлена також кримінальна відповідальність за ухилення від сплати митних платежів. Це вказує на те, що ці злочини мають певні відмінності.

Насамперед зауважимо, що митне законодавство – це комплексна галузь законодавства, що являє собою систему правових норм різної галузевої належності, які встановлюються державою і призначені для регулювання суспільних відносин, пов'язаних з переміщення предметів через митний кордон [58, с. 7]. Відповідно, комплексність галузі митного законодавства обумовлює міжгалузевий характер «конструкцій» митного регулювання [59, с. 15]. Не є виключенням і інститут митних платежів, який об'єднує в собі норми як податкового, так і митного законодавства. Незважаючи на те, що, згідно з ПК України, митні платежі є податками, правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, митом встановлюються МК України та іншими відповідними законами [40–42], а податку на додану вартість та акцизного податку із ввезених на митну територію України товарів (продукції) – ПК України з урахуванням особливостей, що визначаються МК України.

У зв'язку з цим можна констатувати, що ухилення від сплати митних платежів та ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) мають особливості, які дозволяють стверджувати про два окремі злочини. Оскільки порядок сплати митних платежів має специфічний режим правового регулювання, на нашу думку, доцільно

ввести кримінальну відповідальність за ухилення від сплати митних платежів до кримінального законодавства України, передбачивши в розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» КК України ст. 212² «Ухилення від сплати митних платежів».

Отже, кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів – це суспільно небезпечні винні діяння, що полягають в умисному ухиленні від сплати митних платежів, якщо такі діяння призвели до фактичного ненадходження коштів до державного бюджету у визначених розмірах. До таких кримінальних правопорушень насамперед потрібно віднести діяння, відповідальність за які передбачена стст. 212, 191, 205, 209, 255, 290, 358, 364, 364¹, 366, 369 КК України. Водночас необхідно зазначити, що ухилення від сплати митних платежів має власну специфіку, що дає підстави для виокремлення його до окремого складу злочину в КК України. Вважаємо, що встановлення в КК України кримінальної відповідальності за ухилення від сплати митних платежів сприятиме розробці ефективної методики розслідування цих кримінальних правопорушень.

1.3. Особливості криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Визначальним елементом під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є криміналістична характеристика. Доцільність вивчення питання криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, зумовлена відсутністю у кримінально-правовій науці виокремлення цього різновиду кримінальних правопорушень, а також практичною необхідністю системного уявлення щодо об'єктивних і суб'єктивних ознак складів кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, з метою належної організації їх виявлення та розслідування [60, с. 98].

З'ясовуючи криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, потрібно звернути увагу на важливе наукове і практичне значення криміналістичної характеристики, оскільки вона є вірогідною моделлю

конкретного кримінального правопорушення, дає змогу слідчому більш точно оцінити слідчу ситуацію, висувати слідчі версії, визначати напрями розслідування, цілеспрямовано збирати доказову інформацію, раціонально визначати комплекс першочергових слідчих дій та їх послідовність. Криміналістична характеристика слугує інформаційною базою для подальшої побудови методики розслідування, визначає раціональну систему побудови процесу розслідування окремих видів кримінальних правопорушень [61, с. 247].

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених сутності криміналістичної характеристики, варто зазначити, що до сьогодні серед учених-криміналістів немає єдності поглядів щодо поняття та структури криміналістичної характеристики. У дослідженнях науковців зміст категорії «криміналістична характеристика кримінальних правопорушень» тлумачиться як: модель типових ознак певного виду (групи) злочинів [62, с. 38]; система узагальнених даних (відомостей) про типові криміналістично-значущі ознаки злочинів [63, с. 7–9]; наукове положення окремої методики розслідування, що є системою відомостей про елементи механізму злочину [64, с. 22]; наукова категорія, у якій описані типові ознаки і властивості події злочину [65, с. 17]; відправний елемент у структурі окремих методик розслідування злочинів [66, с. 93]; ідеальна сукупність криміналістично-значущих елементів та закономірностей вчинення конкретного злочину [67, с. 5] тощо. Ці визначення вказують на різні аспекти криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень з тими чи іншими редакційними особливостями. На нашу думку, найбільш прийнятною є позиція О. Н. Колесніченка та В. О. Коновалової, які визначають криміналістичну характеристику як систему відомостей (інформації) про криміналістично-значущі ознаки кримінального правопорушення, що відображає закономірні зв'язки між ними і має призначення побудови та перевірки слідчих версій у розслідуванні конкретних кримінальних правопорушень [63, с. 16].

Не менш дискусійним є також питання структури криміналістичної характеристики та кореляційних зв'язків між її елементами. Так, на думку О. Н. Колесніченка та В. О. Коновалова, до елементів криміналістичної характеристики для всіх злочинів належать: 1) спосіб злочину; 2) місце та обстановка вчинення злочину; 3) час вчинення злочину; 4) знаряддя та засоби вчинення злочину; 5) предмет злочинного посягання; 6) особа потерпілого; 7) особа, яка вчинила злочин;

8) сліди злочинного діяння [63, с. 22]. Зі свого боку М. В. Салтевський виділяє такі елементи криміналістичної характеристики: 1) предмет безпосереднього злочинного посягання; 2) спосіб вчинення злочину; 3) слідова картина; 4) особистість злочинця [68, с. 419]. Поряд з цим необхідно зазначити, що неможливо побудувати універсальну структуру криміналістичної характеристики, оскільки вона нерозривно пов'язана зі специфікою кожного виду (групи) кримінальних правопорушень. Для розробки криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, варто орієнтуватися на особливості цих кримінальних правопорушень.

Аналіз судових рішень щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, дозволяє стверджувати, що основним кримінальним правопорушенням, пов'язаним з ухиленням від сплати митних платежів, є ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). При цьому варто враховувати, що злочин, передбачений у ст. 212 Кримінального кодексу України, є пов'язаним з ухиленням від сплати митних платежів у разі, коли таке ухилення здійснюється із порушенням правил переміщення товару через митний кордон України. Враховуючи те, що ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) за своєю правовою природою належить до економічних злочинів, доцільно навести криміналістичну характеристику економічних злочинів, запропоновану Г. А. Матусовським: 1) особа злочинця; 2) предмет злочинного посягання; 3) обстановка та умови вчинення злочину; 4) способи готування, вчинення та приховування злочину; 5) слідова картина [69, с. 58–60]. На думку В. В. Лисенко, у криміналістичній характеристиці ухилень від сплати податків найбільшого значення набувають такі її елементи: 1) способи підготовки, вчинення та приховування злочину; 2) особливості механізму утворення слідів; 3) характеристика особи злочинця [70, с. 13]. Натомість І. В. Александров стверджує, що основними елементами криміналістичної характеристики податкових злочинів є: дані про предмет злочинного посягання, час, місце і обстановку його вчинення, типові способи вчинення податкових злочинів, криміналістично значущі відомості про податкові злочини та сліди вчинення цих злочинів [71, с. 92].

Важливе місце у структурі криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, посідає предмет злочинного посягання. Предмет злочинного посягання – це матеріальні цінності (які людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких і шляхом безпосереднього впливу на які (або без нього) вчиняється злочинне діяння [72, с. 110]. Предмет злочинного посягання має принципове значення, оскільки корелюється з іншими її елементами. Зокрема, він пов'язаний з певними способами вчинення і приховування злочину та характеризує особу злочинця. Інформація про предмет злочину дозволяє скласти певне уявлення про особу злочинця, його відношення до процесу виробництва та відстежити злочинні зв'язки у злочинній групі, вказує на можливе коло свідків, які володіють чи можуть володіти необхідною інформацією для кримінального провадження [73, с. 71].

Обов'язковою умовою переміщення товарів через митний кордон України та розпорядження ними згідно з заявленим режимом є сплата митних платежів. Згідно з пп. 14.1.113 п. 14.1 ст. 14 ПК України митні платежі – це податки, що відповідно до цього Кодексу або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи [38]. Відповідно, предметом злочинного посягання у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є грошові кошти, які підлягають сплаті як митні платежі, що входять у систему оподаткування і введені у встановленому законом порядку. Ознаками грошових коштів, які є предметом злочинного посягання у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є: 1) грошові кошти у формі митних платежів, які не надійшли до державного бюджету; 2) такі грошові кошти повинні бути у значних, великих та особливо великих розмірах, що встановлено приміткою до ст. 212 КК України.

Значна роль належить таким елементам криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, як обстановка, час і місце вчинення цих злочинів. Цей стрижневий елемент криміналістичної характеристики визначає механізм та спосіб ухилення від сплати митних платежів,

особистісні характеристики суб'єктів злочинної діяльності. Аналіз обстановки вчинення цих злочинів дозволяє проаналізувати ситуацію, в якій було вчинено ухилення від сплати митних платежів.

Під обстановкою вчинення злочину у криміналістичному аспекті потрібно розуміти систему певним чином взаємодіючих між собою у конкретних умовах місця і часу факторів об'єктивної реальності, що обумовлюють спрямованість і хід поведінки людей в події злочину, а також детермінуючий характер, механізм і умови матеріального відображення, процесів і явищ, що відбуваються у вигляді характерної, відносно стійкої (для однотипних злочинів) сукупності слідів, дослідження яких дозволяє судити про сутність того, що відбулося [74, с. 16]. При цьому варто зазначити, що обстановка вчинення злочину охоплює більш широке коло явищ, ніж безпосередні фізичні умови, в яких діє злочинець і включає також загальну історичну, соціально-політичну обстановку, конкретні умови життя і діяльності колективу, в якому було скоєно злочин, соціально-економічну ситуацію в країні і стан правового регулювання фінансово-економічних відносин [71, с. 109]. Основою обстановки кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є встановлений порядок і правила переміщення товарів через митний кордон, територіально просторові чинники розташування митних кордонів, транспортних шляхів, населених пунктів, порядок митного оформлення та сплати митних платежів, форми і особливості здійснення митного контролю.

З огляду на це, на нашу думку, аналізуючи обстановку вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, потрібно виділяти: 1) обстановку в митній та податковій сферах як частини фінансово-господарської діяльності країни (особливості оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, митними платежами; аналіз соціально-економічної, митної та податкової ситуації у певній сфері фінансово-господарської діяльності, галузі, регіоні, країні загалом; аналіз правового регулювання відносин у митній та податковій сферах загалом та в певних галузях господарської діяльності, зокрема наявність прогалин і суперечностей чинного законодавства; аналіз негативних явищ у митній та податковій сферах); 2) обстановку як систему правового регулювання митних платежів, правового механізму сплати митних платежів, документування цієї діяльності особами, на яких покладається обов'язок із сплати

митних платежів; 3) обстановку, що складається в конкретному випадку вчинення ухилення від сплати митних платежів [75, с. 138].

У структурі обстановки вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, необхідно виділяти такі її елементи, як місце та час. Встановлення місця та часу вчинення злочину є обов'язковими обставинами, що входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. Місце скоєння злочину є об'єктивним фактором, що визначає поведінку винного й іншої особи, прямо чи побічно пов'язаних зі злочинком. Місце конкретизує та індивідуалізує злочин. Володіючи інформацією про місце вчинення злочину, можна висловити судження про те, як винні могли вчинити цей злочин, хто міг брати участь у скоєнні злочину, як і де варто шукати сліди і, тим самим, локалізувати їхній пошук у просторі. Встановлення місця злочину допомагає перевірити причетність підозрюваного до вчинення злочину [76, с. 208]. Процес ухилення від сплати митних платежів здійснюється не лише у певному місці, але й у певний час. Час характеризує початок, тривалість, закінчення процесу кримінального правопорушення. Поза часом, як і поза місцем, немає злочину.

Місце вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, з позиції криміналістичної характеристики означає територію, на якій перебуває платник податків, який здійснив ухилення від сплати митних платежів. Час вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, включає встановлені митним та податковим законодавством фактичні відомості, що вказують на конкретний період виконання обов'язків платника податків щодо обчислення та сплати відповідних митних платежів.

Під час встановлення місця вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, потрібно враховувати місце перетину митного кордону, місце знаходження відправника й одержувача, місце декларування, територіальне розташування населених пунктів один до одного та до митного кордону, транспортних шляхів, зон митного контролю, складів тимчасового зберігання, митних органів. Під час встановлення часу вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, необхідно враховувати час перетину митного кордону, терміни

**Проблеми методики розслідування
кримінальних правопорушень, пов'язаних
з ухиленням від сплати митних платежів**

доставки товарів у визначений митний орган, строки сплати митних платежів, час вчинення дій на стадіях руху товару та їх співвідношення між собою тощо.

Отже, криміналістичний аналіз обстановки скоєння кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, дозволяє зрозуміти механізм формування та сплати митних платежів, особливості особи, на яку покладається обов'язок із сплати митних платежів, схеми ухилення від сплати митних платежів та типові сліди цієї діяльності. Для ефективного розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, надзвичайно важливо правильно встановити, на якій стадії вчинені дії (бездіяльність), за допомогою яких відбулося або приховано ухилення від сплати митних платежів. У подальшому потрібно вибудувати слідчі версії і визначити напрям розслідування, найближчою метою якого має стати точне встановлення місця і часу перетину митного кордону. Це дозволить встановити особу, на яку покладено обов'язок із сплати митних платежів, і точно розрахувати розмір несплачених митних платежів. Вивчення обстановки вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, допомагає встановленню осіб, місця і часу переміщення товару через митний кордон [75, с. 139–140].

Домінуючим елементом криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є спосіб їх вчинення. Він охоплює систему взаємопов'язаних дій суб'єкта, що вчиняються з певною послідовністю, із застосуванням різних знарядь і засобів та спрямовані на досягнення мети злочину [77, с. 38]. Спосіб ухилення від сплати митних платежів можна визначити як сукупність дій винної особи, яка спрямована на умисну несплату передбачених митним та податковим законодавством митних платежів. Способи ухилення від сплати митних платежів можуть бути різними, але їх особливість полягає у тому, що злочинці передають органам державної фіскальної служби недостовірну інформацію щодо товарів, які переміщуються через митний кордон. У сукупності таких способів створюється схема обходу від сплати митних платежів, що впливає на сліди злочину, які виникають у процесі його вчинення. Інформація про спосіб ухилення від сплати митних платежів є основою для висунення версій, планування та організації розслідування, розробки заходів запобігання таким кримінальним правопорушенням.

У криміналістичній літературі цілком слушно звернено увагу, що криміналістика за своєю природою починається лише там, де кримінальне право за своєю природою завершує роботу: матеріальне кримінальне право має своїм предметом вчинення злочинного діяння і покарання, формальне кримінальне право, тобто процес, містить правила застосування матеріального кримінального права. Але яким способом вчиняється злочин? Як досліджувати ці способи і розкривати їх, які були мотиви, цілі – про все це нам не говорять ні кримінальне право, ні процес. Це становить предмет дослідження криміналістики [78, с. 12].

З'ясовуючи сутність способу вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, необхідно зазначити, що в етимологічному словнику спосіб розуміється як образ дії, дія або система дій, певний порядок дій, прийом, метод здійснення будь-чого у досягненні будь-якої мети [79, с. 447]. Згідно з тлумачним словником спосіб визначається як дія або система дій, які застосовуються при виконанні будь-якої роботи, при здійсненні будь-чого [80, с. 658]. Тобто спосіб – це система дій, які направлені на досягнення певної мети.

Особливо важливу роль даних про спосіб вчинення злочину на практиці важко переоцінити. З цього приводу М. П. Яблоков зазначає, що чим швидше будуть знайдені відомості про спосіб скоєння злочину, тим успішніше буде йти його розкриття, оскільки знання даних про спосіб багато в чому сприяє формуванню імовірних слідчих версій про особу або про коло осіб, які можуть вчинити злочин, про окремі істотні деталі механізму і властивості інших елементів криміналістичної характеристики [81, с. 67]. Зі свого боку В. Я. Колдін наголошує, що через спосіб вчинення злочину відбувається відображення протиправного діяння у зовнішньому середовищі, що свідчить про складність цього явища об'єктивної дійсності, яке створює систему взаємопов'язаних структурних елементів, що становлять ядро криміналістичних моделей злочинів, основу методики розслідування окремих видів злочинів [82, с. 154].

Спосіб скоєння будь-якого злочину – одна з обставин, що обов'язково має бути встановлена у процесі розслідування. У зміст способу прийнято включати дії з готування, безпосереднього вчинення і приховування злочинного діяння [83, с. 23]. Варто зазначити, що

спосіб вчинення злочину – не просто сума або якийсь комплекс поведінкових актів, а визначена цілісна структура поведінки, що є певною системою. Як будь-яка система, що має певну структуру, спосіб вчинення злочину утворюється із взаємопов'язаних елементів, актів поведінки, спрямованих на підготовку, вчинення і приховування злочину. Ці акти поведінки – дії, операції, прийоми – сполучаються за певною ієрархією і субординацією як частини цілеспрямованої вольової діяльності [84, с. 73]. М. І. Єнікеев зазначає, що спосіб вчинення злочину – це система прийомів, дій, операційних комплексів, зумовлених метою і мотивами дій, психічними і фізичними якостями особи, в яких виявляються психофізіологічні і характерологічні особливості людини, її знання, вміння, навички, звички і ставлення до різних проявів дійсності. Для кожного злочину існує свій системний «набір», комплекс дій і операцій. У кожної людини також є система узагальнених дій, що свідчать про її індивідуальні особливості. Ці комплекси так само індивідуалізовані, як і папілярні візерунки пальців, проте, відрізняючись від останніх, сліди цих комплексів завжди залишаються на місці злочину [85, с. 105].

У криміналістичній науці існують різноманітні визначення поняття «спосіб вчинення злочину». Так, В. О. Образцов вважає спосіб вчинення злочину системою, елементами якої є дії, операції, рухи, прийоми, що призводять до певних наслідків та викликають певні зміни в навколишньому середовищі [86, с. 100]. На думку І. О. Возгріна, спосіб вчинення злочину – це система взаємозалежних та взаємообумовлених дій, за допомогою яких злочинець досягає своєї мети [87, с. 26]. Натомість М. П. Яблоков визначає спосіб вчинення злочину як об'єктивно та суб'єктивно обумовлену систему поведінки суб'єкта до, під час та після вчинення злочину, що утворює характерні сліди, які дозволяють за допомогою криміналістичних прийомів та засобів отримати уявлення про сутність того, що відбулося, окремі риси злочинця та визначити на цій підставі найбільш оптимальні методи вирішення завдань розкриття злочину [88, с. 65]. Водночас найбільш авторитетною є позиція, запропонована Г. Г. Зуйковим, згідно з якою спосіб скоєння злочину – це система дій з підготовки, скоєння і приховування злочину, детермінована умовами зовнішнього середовища і психологічними якостями особи, пов'язаними з вибіркоvim використанням відповідних засобів та умов його місця і часу [89, с. 205].

З наведених визначень поняття способу вчинення злочину випливає, що він характеризує злочинне діяння з якісної сторони, вказує, як і яким чином скоєно злочин, які саме прийоми застосовані і в якій послідовності, який механізм вчинення злочинних дій та, нарешті, які сили і засоби використовував злочинець для вчинення злочину. Спосіб вчинення злочину характеризує якісну своєрідність злочину, показує його індивідуальні особливості, розкриває дії злочинця в конкретній ситуації. Знання способу вчинення злочину дозволяє виявити злочин, коло причетних до нього осіб і встановити характер їх злочинних дій. Усе це обумовлює необхідність вивчення й узагальнення конкретних способів скоєння кримінальних правопорушень у певній сфері, зокрема і пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів [71, с. 134].

Аналіз судових рішень з кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, дозволяє стверджувати, що основним кримінальним правопорушенням, пов'язаним з ухиленням від сплати митних платежів, є ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Згідно з пп. 14.1.113 п. 14.1 ст. 14 ПК України митні платежі – це податки, що відповідно до цього Кодексу або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи [38]. При цьому потрібно враховувати, що злочин, передбачений у ст. 212 КК України, є пов'язаним з ухиленням від сплати митних платежів у разі, коли таке ухилення здійснюється із порушенням правил переміщення товару через митний кордон України. З огляду на це, на нашу думку, спосіб вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів – це сукупність дій винної особи, які спрямовані на умисну несплату митних платежів шляхом порушення вимог митного та податкового законодавства.

М. А. Погорецький стверджує, що особливістю приховування економічних злочинів є передусім те, що такі дії у своїй основі орієнтовані на економічний обман у широкому розумінні, спрямовані на використання свідомо неправдивих відомостей або навмисну їх фальсифікацію у сфері економічних відносин [90, с. 15]. Про те, що всі способи ухилення від сплати податків є різновидом обману наголошують і Л. П. Брич та В. О. Навроцький [91, с. 194]. Подібної позиції

**Проблеми методики розслідування
кримінальних правопорушень, пов'язаних
з ухиленням від сплати митних платежів**

дотримується також А. Л. Дудніков, який зазначає, що для економічних злочинів (зокрема, й податкових) увесь комплекс дій з підготовки, вчинення та приховування злочину тісно взаємопов'язаний та нерідко складно встановити чіткі межі між цими діями [92, с. 212]. Іншими словами, у разі вчинення ухилень від сплати податків способи підготовки і способи приховування слідів злочинів, як правило, збігаються та не можуть бути відокремлені один від одного та вчиняються шляхом обману контролюючих органів [93, с. 8].

Ухилення від сплати митних платежів можуть здійснюватися шляхом дій (недостовірне декларування товарів, дії щодо зниження або звільнення від сплати митних платежів тощо) та бездіяльності (приховування товарів від контролюючих органів, несплата митних платежів без поважної причини тощо). Потрібно зазначити, що всі способи ухилення від сплати митних платежів спрямовані на невиконання обов'язку зі сплати митних платежів. Невиконання цього обов'язку може відбуватися найрізноманітнішими способами, як активними, так і пасивними. При цьому зауважимо, що законодавець пов'язує факт настання умисного ухилення від сплати митних платежів із значним, великим та особливо великим розміром несплачених митних платежів, сума якого періодично змінюється [24].

Необхідно зазначити, що способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, мають деякі спільні ознаки, важливі у криміналістичному аспекті: 1) вони зумовлені податковим та митним законодавством, що регулює правовий механізм сплати митних платежів; 2) способи вчинення ухилень від сплати митних платежів пов'язані з підзаконними актами, що регулюють порядок обліку економічних показників, правила ведення господарських операцій, обігу товарно-матеріальних цінностей тощо; 3) в основі способів вчинення ухилень від сплати митних платежів лежить економічна сутність, властива певному виду митного платежу [94, с. 167].

Як свідчить аналіз слідчої та судової практики, типовими способами вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є такі: заявлення декларантом або уповноваженою ним особою недостовірних відомостей про митну вартість товарів; недостовірне зазначення коду товару згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності; заявлення в

Розділ 1. Загальна характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

митній декларації неправдивих відомостей з метою неправомірного звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру; надання неправдивих відомостей щодо сплати митних платежів контролюючому органу; несплата митних платежів у строк, встановлений законом; недекларування або недостовірне декларування товарів, що переміщуються через митний кордон України; недотримання умов митних режимів. Наведені способи ухилення від сплати митних платежів також можуть бути пов'язані зі способами таких злочинів, як підроблення документів, зловживання владою або службовим становищем, службове підроблення [94, с. 167–168].

Способи ухилення від сплати митних платежів можна класифікувати за відповідним критерієм. Підставами для класифікації способів вчинення ухилень від сплати митних платежів є: вид митного платежу (мито, акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції); окремі елементи правового механізму митного платежу (платник податку, об'єкт оподаткування, база оподаткування, ставка податку, порядок обчислення податку, строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку); сфера господарювання (будівництво, промисловість, сільське господарство тощо); суб'єкт ухилення від сплати митних платежів (декларант – фізична особа, яка переміщує особисто товари через митний кордон; декларант – фізична особа, яка не переміщує особисто товари через митний кордон; керівники юридичних осіб – декларантів; особи, які не мають або приховують своє відношення до товарів і переміщення їх через митний кордон); вид товару (транспортні засоби, товари народного споживання, підакцизні товари, продукти харчування тощо) [94, с. 168].

Варто звернути увагу на те, що кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, у переважній більшості є транснаціональними організованими злочинами. Згідно з ч. 2 ст. 3 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року транснаціональним визнається злочин, якщо він вчинений: а) у більш ніж одній державі; б) в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; в) в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка

здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; г) в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі [46]. Останнім часом ухилення від сплати митних платежів вчиняється із застосуванням можливостей офшорних зон. Офшорні компанії є ключовим інструментом для побудови різноманітних схем ухилення від сплати митних платежів. Прикладами таких способів ухилення від сплати митних платежів є: під час імпорту товари надходять не з офшорних зон, а з країн походження, в той час як офіційно це зовнішньоторговельна операція з офшорною компанією, а під час експорту товари спрямовують одразу в країни їх реалізації; реалізація товару афілійованій офшорній компанії з мінімальною націнкою з подальшим збутом продукції, що виготовлена вже офшорною фірмою, тощо [95].

Отже, ухилення від сплати митних платежів вчиняються з метою уникнення обов'язку зі сплати митних платежів. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати митних платежів настає за умови, якщо відомості щодо сплати митних платежів є недостовірними та якщо такі діяння призвели до фактичного ненадходження коштів до державного бюджету України у визначених розмірах. Основними носіями інформації про вчинення ухилень від сплати митних платежів є документи (фінансові, бухгалтерські, податкові, митні) і тільки вони містять основну «слідову картину» вчиненого злочину. При цьому наголосимо, що самі документи зовнішніх ознак вчинення ухилення від сплати митних платежів не містять. Ці ознаки містяться у змісті документів у вигляді перекручувань або фальсифікацій. Це два основні способи внесення інтелектуальних змін до документів, два види їх підробки стосовно ухилень від сплати митних платежів [47, с. 254–255].

Визначення способу вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, має вагоме значення для розслідування цих злочинів, оскільки він безпосередньо пов'язаний з іншими елементами їх криміналістичної характеристики та відіграє важливу роль як джерело фактичної інформації, що має організаційне і тактичне значення в процесі розслідування. Знання найбільш поширених способів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, дає можливість слідчому з'ясувати, яким шляхом готуються, вчиняються і приховуються такі злочини. Вивчення способів вчинення кримінальних

правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, дозволяє стандартизувати, накопичити і зберегти інформацію про криміналістично значущі ознаки. Детальна інформація про способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, стане підґрунтям для розробки дієвих рекомендацій з розслідування цих злочинів [94, с. 168–169].

Суттєве значення серед елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, належить відомостям про особу злочинця. Це пов'язано з тим, що основною фігурою у змісті злочинної діяльності є особа, яка вчиняє злочин. Поняття особи злочинця відображає сутність особи, яка вчинила злочин, тому може йтися про типові ознаки особи, схильної до вчинення того чи іншого виду злочину. Дані про типові мотиви злочину дозволяють окреслити в загальному потреби злочинця, що наштовхнули злочинця на вчинення злочину, і як наслідок встановити основні напрямки розслідування [96, с. 258]. Вихідною криміналістичною ознакою особи злочинця той факт, що така особа не виконує свій обов'язок щодо сплати митних платежів. Особою, на яку покладається обов'язок із сплати митних платежів, є декларант. Особою, на яку покладається обов'язок із сплати донарахованих митних платежів – податкового зобов'язання, визначеного за результатами документальної перевірки, є відповідний платник податків. Крім цих осіб, можуть бути інші особи, визначені в ст. 293 МК України, на яких покладається обов'язок із сплати митних платежів. У разі якщо, відповідно до норм МК України, обов'язок із сплати митних платежів покладається на кількох осіб, такі особи виконують зазначений обов'язок солідарно [25].

Результатом вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є сліди скоєння цих злочинів. У сукупності вони утворюють «слідову картину» таких суспільно небезпечних діянь. У криміналістичній науці під слідами злочину розуміється частина інформації (матеріальної або ідеальної), що об'єктивно виникає в результаті злочину на всіх стадіях його вчинення, щодо якої є науково обґрунтовані, практично перевірені та допустимі засоби, прийоми й методи її виявлення, отримання, дослідження, використання та оцінки [97, с. 29–30].

З ґносеологічного погляду, вважав Р. С. Белкін, слідами злочину є будь-які зміни середовища, що виникають у результаті вчинення в цьому середовищі злочину. За нашою класифікацією, ці зміни можуть бути двох видів: ідеальні («відбитки» події у свідомості людей) та матеріальні («відбитки» події на предметах, зміни обстановки події). Механізм виникнення ідеальних змін і самі ці зміни як уявні образи у свідомості людей – учасників або сторонніх спостерігачів події – є об'єктом дослідження криміналістики лише частково, оскільки криміналістика черпає основні дані про ці процеси із психології, фізіології та інших наук про людину. В повному обсязі криміналістичними об'єктами є матеріальні зміни середовища, і саме вони складають зміст поняття «сліди злочину» [98, с. 39]. До переваг матеріальних слідів, порівняно з ідеальними, потрібно віднести такі: наділені більшою стійкістю; інформація, що міститься у них більш стійка при впливі на неї процесів розсіювання інформації; менш схильні щодо впливу суб'єктивних факторів та наділені, як правило, більшою об'єктивністю; доступні для безпосереднього розгляду, відтворювані в експерименті; безпосередньо пов'язані з подією причинно-наслідкових відносин; складніше фальсифікуються [99, с. 65].

Специфіка розслідування ухилень від сплати митних платежів полягає у тому, що сам факт наявності цих кримінальних правопорушень відображається тільки в документах: фінансових, бухгалтерських, податкових, митних тощо. Якщо цього в документах не відображено, склад злочину відсутній. Тому документи є основними носіями інформації про вчинення ухилень від сплати митних платежів і тільки вони містять основну «слідову картину» вчиненого злочину. При цьому самі документи зовнішніх ознак вчинення ухилення від сплати митних платежів не містять. Ці ознаки знаходяться у змісті документів у вигляді перекручувань або фальсифікацій. Це два основні способи внесення інтелектуальних змін до документів, два види їх підробки стосовно ухилень від сплати митних платежів. Сліди перекручувань або фальсифікацій потрібно шукати в документах, що містять результати фінансово-господарської діяльності і обчислення митних платежів [47, с. 254–255].

Залежно від способу вчинення кримінального правопорушення, виду несплаченого митного платежу, сфери господарської діяльності, де було скоєно злочин, інформація про нього може міститися у різних

документах і бути вираженою в різній формі. Матеріальні сліди ухилення від сплати митних платежів можуть бути на етапі: а) створення або отримання об'єкта оподаткування; б) документального обліку об'єкта оподаткування; в) розрахунку митних платежів, що підлягають сплаті, і документального оформлення розрахунку; г) перерахунку митних платежів до державного бюджету [71, с. 173].

Матеріальні сліди ухилення від сплати митних платежів виявляються у документах, що містять результати фінансово-господарської діяльності і обчислення митних платежів. До цих документів насамперед потрібно віднести [100, с. 94–95]:

1) документи бухгалтерського обліку та звітності: документи первинного обліку (договірні та супутні документи, розрахункові документи, документи складського обліку, прибуткові та видаткові документи); документи зведеного обліку (облікові регістри, бухгалтерські звіти і баланси, податкові звіти); накази, розпорядження, доповідні записки, відомості і звіти внутрішнього контролю та ін.; документи фінансової звітності (баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал та примітки до звітів, накладні, митні декларації, висновки аудиторських організацій тощо);

2) документи, що стосуються економічного змісту фінансово-господарських операцій: документи про достовірність руху товарно-матеріальних цінностей (накладні, митні декларації, декларації митної вартості, коносаменти, квитанції, рахунки-фактури, рахунки-проформи, описи, сертифікати якості продукції тощо); договори та інші документи про виконання робіт, купівлю-продаж товарів, надання послуг (зовнішньоекономічний договір (контракт), контракти, проекти, кошториси тощо); платіжні документи, які підтверджують факт сплати за придбаний товар або надані послуги (банківські виписки, розрахункові, платіжні та інші документи, на підставі яких здійснюється віднесення витрат до валових й обов'язковість ведення яких передбачена правилами податкового обліку (рахунки, прийняті до сплати від різних постачальників, контрагентів, з якими не підтримуються постійні господарські зв'язки); контролюючі документи (акти виконаних робіт (наданих послуг), акти прийняття, акти відвантаження, акт здачі-прийняття товарів тощо).

Матеріальні сліди ухилення від сплати митних платежів виявляються у документах, що містять результати фінансово-господарської діяльності і обчислення митних платежів. Дослідження матеріальних слідів кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, дозволяє визначити наявність самого факту вчинення ухилення від сплати митних платежів, виявити його спосіб і механізм злочинних дій, час, місце, коло причетних осіб та ряд інших обставин скоєного злочину. Специфіка виявлення матеріальних слідів ухилень від сплати митних платежів полягає у тому, що у цій категорії злочинів важливий не тільки і не стільки арифметичний або нормативний аналіз документів, наявність або відсутність на ньому або в ньому матеріального або технічного підроблення, а визначення економічного змісту операцій, відомості про які містяться в документах.

Отже, розглянуті вище елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, відображають найбільш характерні особливості цих злочинів. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів – це система опису криміналістично значущих ознак цих злочинів, що відображає закономірні зв'язки між ними та має важливе організаційне і тактичне значення для виявлення та розслідування таких видів суспільно небезпечних діянь. До структури криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, нами віднесено такі елементи, як предмет посягання, обстановка, час і місце вчинення цих злочинів, спосіб вчинення злочину, особа злочинця, слідова картина. Криміналістична характеристика злочинів має теоретичне та практичне значення для вирішення завдань методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.

РОЗДІЛ 2

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ

2.1. Особливості початку кримінальних проваджень щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Початок досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, має важливе значення у кримінальному провадженні. Саме від вирішення питання щодо реєстрації заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення в Єдиному реєстрі досудових розслідувань залежить подальша доля процесуальних дій.

Відповідно до п. 5 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК України) досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [101].

Розподіл стадії досудового розслідування (як й інших стадій кримінального провадження) на певні елементи, що, зазвичай, іменуються етапами, відповідає логічній його побудові в системі кримінального процесу, як структурованого явища: «Виділення етапів розслідування та завдань на кожному з них зумовлено тим, що розслідування являє собою складну системну діяльність, у якій інформаційно-пізнавальні, пошукові й організаційні завдання вирішуються поступово й послідовно відповідно до розробленої програми, що утворює технологію розслідування» [102, с. 10]. Етапи, будучи відносно самостійними елементами стадії кримінального процесу, також відзначаються певною специфікою, а тому сприяють ідентифікації його стадій [103, с. 11].

Під етапом досудового розслідування нами розуміється певний період процедури вирішення кримінально-правового конфлікту в межах передбаченої кримінальним процесуальним законом форми, зумовлений наявністю доказової інформації, побудовою слідчих версій, процесуальними можливостями особи, яка проводить розслідування, та спрямований на виконання завдань цієї стадії кримінального провадження [104, с. 101].

Поділ на етапи, чітке визначення меж кожного видається умовним, важливим з огляду науки, адже досягнення мети кримінального провадження має поступовий характер, постійний гнучкий рух з використанням передбачених законом однакових для усіх стадій правил доказування. На кожному етапі діяльність особи, яка проводить розслідування, є ізоморфною і складається з таких елементів: виявлення, фіксація, вилучення (за необхідності) джерел інформації, яка має значення для справи; отримання, аналіз, систематизація і дослідження зібраної інформації; використання оціненої інформації для вирішення завдань етапу. Основним завданням етапу розслідування є побудова типової інформаційної моделі, використання якої дозволить відповідній уповноваженій особі обрати оптимальний режим, правильні напрями і форми, ефективні засоби і методи вирішення завдань, що визначаються на цьому етапі [105, с. 54]. Виділення етапів важливе для визначення криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, з метою розробки відповідних криміналістичних рекомендацій щодо певного етапу.

З огляду на загальні положення досудового розслідування за КПК України можна виділити такі етапи: 1) початковий (з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань або, як виключення, – отримання уповноваженими органами інформації про вчинене кримінальне правопорушення [при огляді місця події тощо – ч. 3 ст. 214 КПК]) – характеризується невідкладними процесуальними діями і рішеннями для встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, виявлення і закріплення слідів останнього; 2) з моменту повідомлення особі про підозру починається наступний (подальший) етап досудового розслідування, який завершується згрупуванням такої сукупності доказів, що вказує на можливість прийняття одного з рішень стадії досудового розслідування; 3) завершальний

етап – розпочинається з надання доступу до матеріалів досудового розслідування, відкриття матеріалів сторонами кримінального провадження і закінчується складанням підсумкового рішення органом досудового розслідування [106, с. 118].

Перехід від одного етапу до іншого визначається певною слідчою ситуацією: «...на рівні трансформації відправної ситуації в нову, чергову ситуацію, розвинену з першої; саме нова ситуація обумовлює необхідність програмування і рішення нових задач розслідування» [105, с. 48]. Тобто для етапу досудового розслідування характерна наявність вихідної слідчої ситуації, яка згодом (у процесі здійснення доказової діяльності) змінюється, розвивається, переходить у якісно нову. Виділення типових слідчих ситуацій визначають криміналістичну методику розслідування того чи іншого суспільно небезпечного діяння [106, с. 118].

Початковий етап досудового розслідування є частиною процесу розслідування, у процесі якого вирішуються певні завдання [107, с. 271]; певним проміжним пунктом у процесі розслідування злочину, що характеризує стан розслідування з погляду повноти вирішення його завдань і визначається прийнятими процесуальними рішеннями у кримінальному провадженні [108, с. 4]. На думку Р. С. Белкіна, момент закінчення початкового етапу не можна зафіксувати у загальному вигляді, пов'язуючи його категорично з будь-яким процесуальним рішенням у справі. Він може завершитися з накопиченням достатньої для оголошення про підозру доказової інформації, але може закінчитися раніше, коли характерний для цього етапу прискорений темп дій буде з певних причин втрачений [109, с. 785].

Найбільш важливими завданнями початкового етапу досудового розслідування є такі: 1) орієнтування особи, яка проводить розслідування, в усіх обставинах тієї події, яку йому належить розслідувати, з'ясування фактів, які повинні бути досліджені у справі, отримання вихідних даних з метою розгорнутого планування розслідування; 2) збирання та фіксація доказів, які упродовж невеликого проміжку часу можуть бути втрачені; 3) встановлення, пошук та затримання злочинця по гарячих слідах. А вже під час наступного етапу розслідування здійснюється збирання, перевірка та оцінка доказів з метою повного встановлення усіх обставин справи [110, с. 333–334].

При цьому необхідно зазначити, що основним завданням початкового етапу є з'ясування необхідної доказової і тактичної інформації та її носіїв (джерел). Під час такої діяльності отримується первинна, «сигнальна» інформація в результаті відповідної вихідної слідчої ситуації, будуються версії, збираються докази і інформація перетворюється на базову, яка відображає обставини предмета доказування в кримінальному провадженні. Залежно від обробки первинної інформації, її практичної перевірки і логічної оцінки орган досудового розслідування планує першочергові завдання, виробляє його стратегію і скеровує увесь хід подальшого розслідування [111, с. 13].

Структуру початкового етапу досудового розслідування становлять: здійснення організаційних заходів – планування початку розслідування, висунення версій, вибір форм взаємодії з особами, які допомагають у вирішенні завдань початкового етапу, а також прийняття процесуальних і організаційних рішень; початкові слідчі (розшукові) дії, спланованість і послідовність яких залежить від типових слідчих ситуацій і криміналістичної характеристики злочину, які допомагають у вирішенні завдань початкового етапу [112, с. 11].

У зв'язку з цим, на нашу думку, початковий етап досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, являє собою період кримінального провадження, який розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, з'ясування обставин правопорушення, передбачених нормами законодавства, проведення усіх першочергових і невідкладних слідчих (розшукових) та процесуальних дій і закінчується накопиченням достатньої кількості доказової інформації, що забезпечує подальше швидке та повне розслідування таких кримінальних правопорушень [113, с. 202].

Початок досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, пов'язується з наявністю (надходженням, виявленням) у спеціально уповноважених законом органів (службових осіб) інформації, що може свідчити про вчинення таких кримінальних правопорушень.

У ст. 214 КПК України встановлено, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про

Розділ 2. Початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду. Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається [101].

З огляду на положення ст. 214 КПК України можна стверджувати, що підставою для початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є заява, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або самостійне виявлення органом досудового розслідування чи прокурором обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

З урахуванням специфіки досліджуваних кримінальних правопорушень можна зазначити, що найбільш типовими джерелами інформації про вчинені кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, є: 1) повідомлення контролюючого органу про вчинення ухилення від сплати митних платежів за результатами документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи; 2) повідомлення оперативних підрозділів про вчинення ухилення від сплати митних платежів за результатами оперативно-розшукової діяльності; 3) самостійне виявлення органом досудового розслідування обставин, що можуть свідчити про вчинення ухилення від сплати митних платежів; 4) заява заявника про вчинення ухилення від сплати митних платежів.

Попередня оцінка заяви (повідомлення) про вчинене ухилення від сплати митних платежів проводиться безпосередньо після її прийому, тобто ще до реєстрації особою, яка безпосередньо сприйняла відповідну інформацію про злочин, оскільки без дослідження і оцінки матеріалів неможливо прийняти процесуальні рішення [114, с. 29]. Під час отримання первинної інформації про злочин уповноважена особа з'ясовує: 1) про яке суспільно небезпечне і кримінальне каране діяння йдеться; 2) злочин є таким, що готується, вчиняється або вже скоєним; 3) чи існує можливість вжити заходи для запобігання або припинення злочину; 4) чи належить заява (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення до підслідності цього органу досудового розслідування чи підлягає передачі за належністю до інших органів [115, с. 70–71]. Для з'ясування вказаних моментів, а також враховуючи, що наявна інформація може свідчити про ознаки різних злочинів, виникає необхідність використання даних кримінально-правової та криміналістичної характеристики окремих видів злочинів, імовірність вчинення яких допускається, для порівняння з характеристиками конкретної події [116, с. 106].

Відповідно до ч. 5 ст. 214 КПК України до Єдиного реєстру досудових розслідувань належать відомості про: 1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; 3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; 5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування; 7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань [101].

У Єдиному реєстрі досудових розслідувань автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження. Слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє

керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. Якщо відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР внесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування [101].

Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, до обставин (ст. 91 КПК України), які є орієнтиром при визначенні його завдань, виборі напрямів роботи, висунення версій, оцінки і певною мірою перевірки отриманих результатів, необхідно віднести такі: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат. Це зумовлено специфікою розслідування таких кримінальних правопорушень.

З цього приводу В. Є. Корноухов зазначає, що обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, відповідної статті кримінального процесуального закону, перетворюються у структуру, що підлягає доказуванню, виключно при наповненні їх нормою кримінального закону, що встановлює зв'язки і відносини між ними. Отримана у результаті цього система правових цілей розслідування визначає його спрямованість і вибірковість [117, с. 22]. Специфіка розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, насамперед виявляється у своєрідному обсязі та змісті обставин, які підлягають з'ясуванню під час розслідування, тобто в особливостях предмета доказування за цією категорією кримінальних правопорушень.

За результатами опитування суддів, слідчих та адвокатів, які працюють у м. Київ, Київській та Вінницькій областях з приводу питання: «Чи вважаєте Ви, що документи є основним джерелом доказів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів?» 77,9 % опитаних відповіли «так, однозначно», 12,8 % зазначили, що «ні» (додаток Б). Якраз саме

**Проблеми методики розслідування
кримінальних правопорушень, пов'язаних
з ухиленням від сплати митних платежів**

документи є основними носіями інформації про вчинення ухилень від сплати митних платежів, що також вказує на специфіку розслідування таких кримінальних правопорушень.

Тому першим питанням, вирішення якого дозволить наблизитися до визначення особливостей проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є з'ясування комплексу обставин, які підлягають доказуванню у процесі кримінального провадження. Саме визначення переліку обставин, що підлягають установленню, доцільно віднести до пріоритетних завдань, що мають першочергове значення. О. Н. Колесніченко слушно зазначає, що перш ніж розглядати проблему засобів, прийомів і методів розслідування, необхідно визначити коло розв'язуваних завдань й обставин, які підлягають установленню [118, с. 66]. В. В. Тіщенко та Є. Л. Стрельцов наголошують, що знання обставин, що складають предмет доказування по конкретній категорії кримінальних проваджень, дозволяє слідчому цілеспрямовано вести розслідування, бачити кінцеву мету, вирішувати тим самим кримінально-правові та кримінально-процесуальні завдання [119, с. 68].

Обставини, що підлягають з'ясуванню, є результатом синтезу кримінально-процесуальних приписів щодо визначення предмета доказування у кримінальному провадженні, які передбачені чинним законодавством, а також кримінально-правовими і криміналістичними ознаками злочину певного різновиду, стверджує В. А. Журавель [120, с. 12]. На думку О. В. Пчеліної, предмет доказування містить обставини, які необхідно встановити (завдання розслідування), а криміналістична характеристика вказує на коло обставин, які могли мати місце в дійсності (визначає можливі варіанти вчинення злочинних дій) [121, с. 8]. Усе це зумовлює необхідність пошуку особливостей переліку обставин, які підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.

У кримінальному провадженні про ухилення від сплати митних платежів підлягають доказуванню:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення):

– встановлення часу (періоду) вчинення ухилення від сплати митних платежів спрямовано на виявлення усіх епізодів злочинної

Розділ 2. Початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

активності. Встановлення часу вчинення кожного епізоду ухилення від сплати митних платежів дозволить виявити осіб, причетних до ухилення від сплати митних платежів;

– місце вчинення ухилення від сплати митних платежів не обмежується тільки митним кордоном. У разі ухилення від сплати митних платежів місцем може бути адреса знаходження суб'єкта господарської діяльності;

– предмет посягання – сума коштів у формі митних платежів;

– спосіб підготовки, вчинення ухилення від сплати митних платежів та інші обставини вчинення кримінального правопорушення;

– обставини, що обумовили вибір злочинцями конкретних способів ухилення від сплати митних платежів;

– обставини, що стосуються обстановки вчинення ухилення від сплати митних платежів;

– обставини, які характеризують наслідки ухилення від сплати митних платежів, відображені у матеріальній обстановці злочину (характерні сліди, їх локалізація та взаємозв'язок);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення: винуватість встановлюється індивідуально у кожному випадку шляхом оцінки зібраних доказів;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат: розмір шкоди, завданої внаслідок ухилення від сплати митних платежів встановлюється шляхом проведення документальної перевірки за результатами якої складається акт;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до

Проблеми методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, зокрема пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Отже, предмет доказування ухилення від сплати митних платежів програмує та спрямовує діяльність слідчого щодо пошуку та фіксації відомостей саме про ці обставини, забезпечуючи всебічність, повноту й об'єктивність розслідування.

Початковий етап досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, характеризується відповідною слідчою ситуацією, зумовленою, насамперед приводом до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та наявністю факту ухилення від сплати митних платежів. Первинні дії особи, яка почала досудове розслідування таких кримінальних правопорушень, спрямовані, перш за все, на встановлення достовірності ухилення від сплати митних платежів до початку кримінального провадження. Подальші процесуальні дії проводяться з метою встановлення осіб, причетних до ухилення від сплати митних платежів. Важливим специфічним аспектом діяльності слідчого під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, видаються логічні дії щодо уявлення схеми злочинної діяльності, оскільки такі кримінальні правопорушення здебільшого не є одноактними й одноосібними.

2.2. Типові слідчі ситуації та версії під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Одним із структурних елементів криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є слідчі ситуації. Чітко окреслені слідчі ситуації є підґрунтям для конкретизації організаційних та слідчих (розшукових) дій, які зможуть забезпечити найбільшу ефективність розслідування. Тому встановлення типових слідчих ситуацій має як теоретичне, так і практичне значення. У зв'язку з цим питання дослідження слідчих ситуацій, які виникають під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, набуває особливої актуальності [122, с. 196–200].

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, здійснюється у певних умовах часу, місця, середовища, у взаємозв'язку з іншими процесами об'єктивної дійсності, поведінкою осіб, які опинилися у сферах кримінального судочинства. Складна система взаємодії цих чинників утворює в результаті ту конкретну обстановку, в якій діє слідчий і інші суб'єкти, що беруть участь у доказуванні. Ця обстановка отримала в криміналістиці назву «слідча ситуація» [123, с. 88].

У криміналістичній літературі зазначається, що розслідування злочинів має ситуативний характер, його врахування дозволяє здійснити наукову розробку диференційованих наукових методичних рекомендацій, які вказуватимуть на специфіку, що притаманна подібним видам (чи конкретному виду) злочинів [123, с. 8]. Поряд із ситуаційним підходом у методиці розслідування злочинів вирізняють традиційний підхід, заснований на обставинах, що підлягають доказуванню, який є випробуванним емпіричним способом розслідування злочинів, але має значне поширення серед практичних працівників [124, с. 351–362]. На відміну від нього ситуаційний підхід диференціює слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування, характер і зміст інформації, за якими й визначається, які саме слідчі дії будуть проведені й у якій послідовності [125, с. 173]. Саме ситуаційний підхід є одним з найбільш перспективних напрямів у криміналістиці [126, с. 247].

Ситуаційний підхід до формування методики розслідування злочину передбачає розгляд проблеми слідчої ситуації у таких напрямках: а) виділення типових слідчих ситуацій, що виникають у процесі розслідуванні певного виду (групи) злочинів на початковому та наступних етапах розслідування; б) визначення системи та послідовності слідчих дій й інших заходів у різноманітних слідчих ситуаціях; в) виділення типових слідчих ситуацій, що виникають під час провадження окремих слідчих дій (огляду місця події, обшуку, допиту, очної ставки тощо), та надання диференційованих рекомендацій з тактики цих дій; г) врахування ситуаційних факторів при висуненні версій, плануванні розслідування, організації взаємодії слідчого та оперативного працівника, залучення громадськості, розшуку зниклого злочинця [127, с. 9–10].

У теорії криміналістики існують різноманітні визначення поняття «слідча ситуація». Так, В. І. Шиканов визначає слідчу ситуацію як сукупність умов, обставин, обстановку, в якій відбувається процес доказування [128, с. 157]. На думку М. П. Яблокова, слідча ситуація – це сукупність доказової, тактичної, методичної та організаційної інформації, а також і певних елементів обстановки, в якій здійснюється розслідування [129, с. 120]. Зі свого боку І. Ф. Герасимов слідчу ситуацію розглядає як сформовану на певний момент розслідування, внутрішньо необхідну, схильну до зміни сукупність матеріальних, інформаційних та інших факторів і їх оцінку, що характеризують розслідування, яка обумовлює основні напрями розслідування, прийняття рішень і вибір способів дії [130, с. 14]. С. А. Шейфер вважає, що слідча ситуація – це фактичний стан справи, що склався на певний момент розслідування, від якого залежить подальший напрям розслідування та характер прийнятих слідчих рішень [131, с. 55]. В. К. Гавло стверджує, що під слідчою ситуацією потрібно розуміти інформаційну базу, сукупність інформації, яка характеризує процес розслідування [132, с. 31]. Л. Я. Драпкін під слідчою ситуацією розуміє динамічну інформаційну систему, елементами якої є суттєві ознаки і властивості обставин, що мають значення у кримінальному провадженні, зв'язки і відносини між ними, а також між учасниками процесу розслідування, наслідки, що настали або передбачувані дії сторін [133, с. 17]. Р. С. Белкін зазначає, що слідча ситуація – це сукупність умов, в яких у даний момент здійснюється розслідування [134, с. 129].

Враховуючи аналіз позицій учених-криміналістів, С. В. Великанов уявляє слідчу ситуацію як сукупність сформованих на певному етапі умов – стану й обстановки – розслідування, що сприймаються, оцінюються і використовуються слідчим для вирішення тактичних задач і досягнення загальних цілей розслідування [135]. Автори науково-практичного посібника «Керівництво з розслідування злочинів» розглядають слідчу ситуацію як сукупність фактичних даних, які відображають суттєві риси події, яким воно представляється на тому чи іншому етапі розслідування злочинів [136, с. 116].

Слідча ситуація як обстановка, що склалася на певному етапі розслідування кримінального правопорушення, впливає на стан розслідування і залежить від ряду об'єктивних та суб'єктивних чинників. На думку І. М. Горбаньова, до об'єктивних чинників потрібно віднести такі: наявність доказової і орієнтуючої інформації; об'єктивне існування джерел доказової інформації і можливість їх встановлення слідчим або оперативним шляхом, а також отримання від них доказової інформації; об'єктивні чинники, пов'язані зі зникненням доказів; сили та засоби для виявлення і фіксації доказів і орієнтуючої інформації як гласними та негласними методами, що безпосередньо задіяні в цьому процесі, так і ті, залучення яких є реально можливим; чинник протидії розслідуванню; кримінально-правову і громадську оцінку розслідуваної події, яка існує на даний момент. До суб'єктивних – рівень підготовки слідчого та інших співробітників, їх практичний досвід; психологічний стан; можливість приймати рішення, цілеспрямовано і методично правильно здійснювати розслідування, проводити слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи та експертні дослідження, постійно змінюючи ситуацію на краще; здібність до реальної оцінки ситуації, до виявлення і подолання чинників протидії розслідуванню; наслідки помилкових дій слідчого та інших співробітників правоохоронних органів [137, с. 75].

Зі свого боку О. Ю. Камишанський вважає, що наведений перелік чинників не є вичерпним. Підходи до його формування можуть бути різні. На його думку, об'єктивно мають значення не тільки наявність та джерела доказової й орієнтуючої інформації. До них потрібно відносити їх обсяг та характер, як додатковий фактор, що має значення під час будь-якого моменту під час розслідування кримінальної події для його ефективної організації та планування. До суб'єктивних

чинників доцільно віднести такі особливості слідчого, як: наявність навичок до ефективного аналізу великого масиву інформації, що надходить з різних джерел; аналітичні можливості при обробці технічних геолокаційних даних мобільних операторів зв'язку з одночасним накладенням їх результатів на мапи місцевості й узгодженням з іншими матеріалами кримінального провадження; навички з одночасного бачення усієї картини злочинної діяльності і окремих фрагментів, що підкріплені наявними доказами [138, с. 121–122].

Вплив названих чинників зумовлює існування конкретної слідчої ситуації, яка відображає індивідуальність і своєрідність певного моменту розслідування [139, с. 163]. Конкретна слідча ситуація являє собою реальну обстановку, яка складається в процесі розслідування кримінальних правопорушень. Узагальнення комплексу повторюваних ознак конкретних слідчих ситуацій є підставою для типізації подібних ситуацій. З цього приводу В. О. Куркін зазначає, що для того, щоб бути використаними у криміналістичній методиці, слідчі ситуації потребують типізації, оскільки конкретні приватні методики розраховані саме на типові слідчі ситуації, враховуючи типові версії, містять рекомендації про типову послідовність слідчих дій [140, с. 68]. Типова слідча ситуація – це наукова абстракція, яка сформована на підставі апріорних знань, є результатом узагальнення та аналізу значного емпіричного матеріалу і в якій відображено найбільш загальні риси, що характеризують перебіг і стан розслідування на певному етапі (початковому, наступному) [141, с. 106].

Виділення типових слідчих ситуацій важливо для побудови ефективною методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. Типові слідчі ситуації дозволяють: 1) правильно визначити фактичне положення певних обставин у процесі розслідування, маючи на меті отримання даних для прийняття стратегічних і тактичних рішень; 2) висунути найбільш обґрунтовані слідчі версії та визначити подальший хід розслідування у найбільш перспективному напрямі; 3) намітити повний перелік слідчих (розшукових) дій та їхній найбільш доцільний порядок з метою об'єктивного розслідування злочину; 4) звести до мінімуму кількість рішень слідчого, що мають певний ступінь ризику та можуть призвести до помилок [142, с. 98; 143, с. 134].

У науковій літературі існують думки щодо залежності формування типових слідчих ситуацій від вихідних даних. А. Н. Васильєв висловив своє бачення формулювання слідчої ситуації, що включає декілька компонентів. На його думку, типові слідчі ситуації виглядають таким чином: 1) наявна інформація про подію злочину і стосовно винної особи, однак необхідно встановити, чи дійсно була ця подія, чи мала вона злочинний характер; 2) встановлено факт з ознаками злочину, але відсутні відомості про винну особу або вони вкрай обмежені. По цих ситуаціях, як і по інших, виділених щодо конкретного виду злочину, рекомендуються і основні напрями розслідування. Вони являють собою перелік дій, які можуть дати в результаті їх проведення суму даних, що дозволять з'ясувати обставини, що нас цікавлять [144, с. 23–27].

Необхідно відмітити певну абстрактність вищевказаних ситуацій, а також поєднання у них таких важливих елементів, як подія злочину та особа злочинця, подія злочину та відсутність даних про особу, яка його вчинила. Це не дає змоги сформулювати конкретні цілеспрямовані рекомендації щодо проведення слідчих (розшукових) дій з метою забезпечення найбільш ефективного розслідування. На це звертає увагу Р. С. Белкін, зазначаючи, що подібне орієнтування в напрямках розслідування має досить відносну практичну цінність, між тим як для вирішення питання щодо напрямів розслідування у конкретній формі потрібен аналіз типової, а у випадках практичного застосування і конкретної слідчої ситуації [145, с. 215].

Крім того, у криміналістиці існують класифікації слідчих ситуацій, підставою для яких є відмінності в обсязі і змісті даних, за якими відкривається кримінальне провадження. Так, О. Н. Колесніченко та В. О. Коновалова виділяють такі слідчі ситуації: 1) відкриття кримінального провадження за матеріалами оперативно-розшукової діяльності; 2) відкриття кримінального провадження за матеріалами планової або позапланової перевірки, яка встановила недостачу; 3) відкриття кримінального провадження за матеріалами перевірки, проведеної шляхом відібрання пояснень або витребування необхідних документів без проведення інвентаризації або ревізії [63, с. 76].

Узагальнення матеріалів кримінальних проваджень щодо ухилення від сплати митних платежів дає підстави для виділення таких типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування кримінальних

правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів: 1) первинна інформація, отримана за результатами документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи; 2) первинна інформація, отримана за результатами оперативно-розшукової діяльності; 3) первинна інформація, отримана за результатами розслідування інших кримінальних правопорушень. Виділені типові слідчі ситуації мають відповідну специфіку та потребують окремого розгляду [122, с. 198].

Слідча ситуація 1. Первинна інформація, отримана за результатами документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи.

У більшості випадків досудове розслідування щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, починається на підставі матеріалів документальних перевірок, проведених контролюючими органами. Порядок проведення документальних перевірок дотримання законодавства України з питань державної митної справи визначений МК України (стст. 345–355) [25] та наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок дотримання законодавства України з питань державної митної справи, податкового, валютного та іншого законодавства платниками податків – юридичними особами та їх відокремленими підрозділами» від 20 серпня 2015 року № 727 [146].

Відповідно до ч. 1 ст. 345 МК України документальна перевірка – це сукупність заходів, за допомогою яких контролюючі органи переконуються у правильності заповнення митних декларацій, декларацій митної вартості та в достовірності зазначених у них даних, законності ввезення (пересилання) товарів на митну територію України або на територію вільної митної зони, вивезення (пересилання) товарів за межі митної території України або за межі території вільної митної зони, а також своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів [25].

Контролюючі органи мають право здійснювати документальні виїзні (планові або позапланові) та документальні невиїзні перевірки дотримання законодавства України з питань державної митної справи щодо: 1) правильності визначення бази оподаткування, своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів;

2) обґрунтованості та законності надання (отримання) пільг і звільнення від оподаткування; 3) правильності класифікації згідно з УКТ ЗЕД товарів, щодо яких проведено митне оформлення; 4) відповідності фактичного використання переміщених через митний кордон України товарів заявленій меті такого переміщення та/або відповідності фінансових і бухгалтерських документів, звітів, договорів (контрактів), калькуляцій, інших документів підприємства, що перевіряється, інформації, зазначеній у митній декларації, декларації митної вартості, за якими проведено митне оформлення товарів у відповідному митному режимі; 5) законності переміщення товарів через митний кордон України, зокрема ввезення товарів на територію вільної митної зони або їх вивезення з цієї території [25].

Факти виявлених порушень законодавства з питань державної митної справи викладаються в акті документальної перевірки. Акт документальної перевірки – це службовий документ, який підтверджує факт проведення документальної перевірки, відображає її результати і є носієм доказової інформації про виявлені порушення вимог законодавства з питань державної митної справи [146].

Обов'язковому дослідженню та відображенню в акті документальної перевірки підлягають питання, визначені програмою (переліком питань) перевірки, затвердженою наказом контролюючого органу про призначення перевірки, зокрема такі питання: правильність визначення бази оподаткування, своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати митних платежів; обґрунтованість та законність надання (отримання) пільг і звільнення від оподаткування (у разі наявності); правильність класифікації згідно з УКТ ЗЕД товарів, щодо яких проведено митне оформлення; відповідність фактичного використання переміщених через митний кордон України товарів заявленій меті такого переміщення та/або відповідність фінансових і бухгалтерських документів, звітів, договорів (контрактів), калькуляцій, інших документів платника податків, що перевіряється, інформації, зазначеній у митній декларації, декларації митної вартості, за якими проведено митне оформлення товарів у відповідному митному режимі; законність переміщення товарів через митний кордон України, зокрема ввезення товарів на територію вільної митної зони або їх вивезення з цієї території. У разі встановлення перевіркою порушень законодавства з питань державної митної справи необхідно: чітко викласти зміст

порушення з посиланням на конкретні пункти і статті законодавчих актів, що порушені платником податків; зазначити невідповідність даних, які містяться у документах, поданих платником податків для здійснення митного оформлення, фактичним даним, виявленим під час перевірки, на підставі первинних документів платника податків; вказати первинні документи та інші матеріали, що свідчать про наявність порушень [146].

Згідно з п. 4 ч. 2 ст. 99 Кримінального процесуального кодексу України акт документальної перевірки є документом-доказом [101]. Тому для цієї типової слідчої ситуації на початковому етапі розслідування важливим є проведення аналізу цього акта особою, яка уповноважена розслідувати кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів. Правильна оцінка слідчим акта документальної перевірки дає змогу встановити наявність ознак кримінального правопорушення у діях платника податків, а також співвідношення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні щодо ухилення від сплати митних платежів, з наявною в акті документальної перевірки інформацією.

Крім ретельного аналізу акта документальної перевірки, тактичними завданнями на початковому етапі розслідування мають бути такі: визначення переліку додаткових потрібних слідству документів, місць їх знаходження та обрання найбільш оптимальних способів їх отримання (витребування, тимчасовий доступ до речей і документів, обшук); одержання інформації про обставини, що мають значення для справи від свідків (допити); одержання відомостей про обставини виявлених правопорушень від особи, на яку покладається обов'язок із сплати митних платежів; встановлення обставин виявлених правопорушень з використанням спеціальних знань (проведення зустрічних перевірок суб'єктів, з якими платник податків, діяльність якого перевіряється, вступав у господарські взаємовідносини; консультації зі спеціалістами; призначення судових експертиз).

Слідча ситуація 2. Первинна інформація, отримана за результатами оперативно-розшукової діяльності.

Така слідча ситуація складається тоді, коли ознаки кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, задокументовані оперативними підрозділами податкової міліції та/або підрозділами, які ведуть боротьбу з контрабандою. Згідно зі

ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у разі виявлення ознак злочину такі оперативні підрозділи зобов'язані невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України [147].

Зазначена слідча ситуація від наведеної раніше відрізняється лише тим, що до слідчих підрозділів матеріали надаються оперативними підрозділами. Але і в цьому разі матеріали, які направляються до органу досудового розслідування, повинні також містити документи документальної перевірки, проведеної контролюючим органом, адже без економіко-правового аналізу матеріалів документальної перевірки отримати достовірні дані щодо ухилення від сплати митних платежів практично неможливо. Тому тактичні завдання, які мають бути вирішені на початковому етапі розслідування, є аналогічними попередній слідчій ситуації.

Слідча ситуація 3. Первинна інформація, отримана за результатами розслідування інших кримінальних правопорушень.

Виявлення фактів ухилення від сплати митних платежів може бути результатом розслідування інших кримінальних правопорушень. Специфіка кримінальних правопорушень економічної спрямованості зумовлює ситуацію, за якою ухилення від сплати митних платежів досить часто поєднане з іншими злочинами у сфері господарської та службової діяльності. Тому закономірним є виявлення ознак ухилення від сплати митних платежів у процесі розслідування таких злочинів.

Аналіз судових рішень по кримінальних правопорушеннях, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, дозволяє констатувати, що дії осіб, які ухилилися від сплати митних платежів, підлягали додатковій кваліфікації за стст. 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем); 205 (фіктивне підприємництво); 209 (легалізація [відмивання] доходів, одержаних злочинним шляхом); 255 (створення злочинної організації); 290 (знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу); 358 (підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток,

штампів), 364 (зловживання владою або службовим становищем); 364¹ (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), 366 (службове підроблення); 369 (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) КК України [27–31].

Проте необхідно зазначити, що й у таких випадках слідчий повинен призначати документальну перевірку дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи, адже саме її результати будуть визначати напрями досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.

З огляду на викладене доходимо до висновку, що діяльність слідчого на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, спрямована на виявлення, фіксацію та вилучення доказів з метою запобігання їх втраті з ряду об'єктивних та суб'єктивних чинників. Початковий етап розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та закінчується повідомленням особі про підозру.

Подальший етап розслідування направлений на пошук, фіксацію та перевірку додаткових доказів з метою доказування умислу підозрюваного та закінчення досудового розслідування. Основна спрямованість цього етапу – розгорнуте, послідовне, методичне доказування, закріплення і розвиток знань, сформованих на початковому етапі [148, с. 587]. Слідчі ситуації подальшого етапу розслідування зумовлені слідчими ситуаціями початкового етапу та результатами їх вирішення. Характерними для подальшого етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є проведення таких процесуальних дій, як: тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, арешт майна, обшук, огляд, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях, судові експертизи, допити експертів, допити спеціалістів, повторні допити, негласні слідчі (розшукові) дії. Подальший етап закінчується складанням або затвердженням обвинувального акта та передання його до суду.

Механізм вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, який набуває відображення у криміналістичній характеристиці, у сукупності з особливостями виявлення вихідної інформації про факт скоєння таких кримінальних правопорушень, детермінує формування у процесі розслідування різноманітних слідчих ситуацій. Визначальна роль у плануванні розслідування належить аналізу тим слідчим ситуаціям, що виникають на початковому етапі розслідування. Типові слідчі ситуації у кримінальних провадженнях щодо ухилення від сплати митних платежів на початковому етапі розслідування характеризуються певною визначеністю первинної інформації, яка є основою у формуванні таких слідчих ситуацій та їх вирішенні. Незалежно від джерела інформації про факти та обставини вчинення ухилення від сплати митних платежів первинні матеріали певною мірою містять дані про час, місце, спосіб скоєння кримінального правопорушення, осіб, які причетні до його вчинення, вид і розмір завданої шкоди. Варто також звернути увагу й на те, що типові слідчі ситуації початкового етапу певною мірою впливають на перспективи подальшого розслідування. Від того, наскільки вдало вони будуть розв'язані, залежить те, які слідчі ситуації сформується на подальшому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, має певні особливості. У процесі проведення слідчих (розшукових) дій встановлюються обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Виявляються ці обставини відпрацюванням типових версій, що висуваються на підставі наукового аналізу узагальненого досвіду розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії.

Версією вважають обґрунтоване припущення про наявність і обставини розслідуваної події, дії конкретних осіб і наявність у цих діячів складу певного злочину [149, с. 157]. За сферою використання їх поділяють на слідчі, оперативно-розшукові, судові та експертні. Версії можуть бути взаємопов'язані та впливати одна з одною. Висування і перевірка версій є основним змістом планування розслідування [150, с. 191].

Необхідність висунення усіх можливих у певній ситуації слідчих версій і включення їх до плану розслідування є важливою умовою, недотримання якої на практиці призводить до того, що злочин

залишається нерозкритим [151, с. 151]. На думку Г. Гросса, зважаючи на те, що важко скласти план розслідування та ще складніше дотримуватися його точно, головна діяльність слідчого має бути спрямована на індивідуалізацію провадження. Виділивши одне провадження з його подібних, слідчий зможе відшукати в ньому усі характерні риси [152, с. 18].

Г. В. Арцишевський виділяє три групи оперативно-розшукових версій, за якими й будується план роботи слідчого: 1) версії, які висувалися й перевірялися раніше, але з тих або інших причин не перевірені до кінця; 2) нові версії, відповідно до матеріалів проведеного розслідування, але раніше не висувалися, й не перевірялися; 3) нові версії, засновані на фактичних даних, отриманих після припинення провадження [153].

На думку Г. О. Зоріна, процес планування досудового розслідування нерозкритих злочинів має відповідати алгоритму висунення, побудови та перевірки передбачених версій, який передбачає: а) аналіз вихідних даних та формування припущень, що впливають із їх наслідків; б) побудову типових версій; в) формування конкретних версій щодо суб'єкта, об'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторін; г) встановлення кола проблем, що зумовлені окремими версіями; д) використання інформації типових версій, що засновані на закономірностях розслідування аналогічних злочинів; е) формування програми розслідування, що включає в себе перевірку результатів слідчих дій, проведених під час відпрацювання всіх висунутих версій; ж) виконання слідчих дій, що проводяться під час відпрацювання робочих версій пошукового, аналітичного, комунікативного, інтеграційного характеру; и) оцінку проведеної роботи та побудову нових версій [154, с. 214].

Зі свого боку В. М. Левков формує нове якісне утворення у вченні про криміналістичну версію – «типологічні версії» – як наслідок типологічного опису і зіставлення аналогічних ознак розслідуваної раніше події. Типологічна версія, на його думку, включає в себе два підвиди: 1) типові версії, в основі яких досвід слідчого, експерта, працівника розшуку чи судді за аналогічним розслідуванням у кримінальному провадженні; 2) типові версії, які базуються на виявлених закономірних зв'язках між елементами криміналістичної характеристики злочинів певного виду. Виділення системи типологічні версії як нового утворення системотворчих ознак, зазначає він, здається доцільним у

зв'язку з тим, що вона має на відміну від конкретних версій фактичну базу формування, через що посідає особливе місце в пізнавальній діяльності під час розслідування злочинів [155, с. 9].

Висунення версій знаходиться у прямій залежності від матеріалів, що знаходяться у слідчого у зв'язку з тією чи іншою слідчою ситуацією. На думку О. М. Ларіна, версія є припущенням, що виникає у зв'язку з розслідуванням, яке ґрунтується на фактичних даних і підлягає перевірці з метою встановлення істини про істотні обставини справи. Версії у предметі доказування називаються загальними версіями. Версії про доказові факти і можливі джерела доказів є окремими версіями. Правильність загальної версії перевіряється і підтверджується дослідженням окремих версій. Кожна окрема версія про факт, що має бути доведеним, пов'язана з версіями про можливі джерела встановлення цього факту [156, с. 66].

Типові та загальні версії висуюються найчастіше на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень і визначають напрями перевірки обставин злочину. Узагальнивши теоретичні положення та з урахуванням вивчення слідчої практики, можуть бути висунуті такі слідчі версії: 1) ухилення від сплати митних платежів вчинено з метою отримання надприбутку для перепродажу товарів без сплати митних платежів; 2) ухилення від сплати митних платежів вчинено з метою уникнення сплати митних платежів за товари для свого особистого користування; 3) ухилення від сплати митних платежів вчинено для одноразового перепродажу товару з метою уникнення втрат надприбутків від сплати митних платежів [157, с. 135].

Отже, побудова і розвиток версій є основою для планування розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, що визначається аналізом даних, існуючих на початковому етапі, і складових слідчої ситуації, висуненням версій та їх перевіркою шляхом проведення слідчих дій. Під час вирішення питання щодо послідовності слідчих (розшукових) дій важливо спланувати, які дії є першочерговими та невідкладними, а тільки потім – дії, якими одночасно перевірятимуться декілька версій.

2.3. Особливості взаємодії слідчих з контролюючими органами й оперативними підрозділами під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Ефективність розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, значною мірою залежить від злагодженості, узгодженості в діяльності слідчого із контролюючими органами та оперативними підрозділами. У криміналістиці така погоджена за метою, завданнями, силами, засобами, методами, місцем і часом діяльність у процесі досудового розслідування і встановлення істини одержала назву «взаємодія».

Термін «взаємодія» у тлумачному словнику розуміється як погоджена дія між будь-ким [158, с. 85], взаємний зв'язок між предметами у дії [159, с. 259]. У логічному словнику М. І. Кондакова взаємодія розглядається як загальна форма зв'язку предметів, явищ, об'єктивної дійсності, а також поєднання думок, що є відображенням предметів, явищ, їх зв'язків і взаємовпливу у свідомості людини [160, с. 87].

У філософії це поняття розглядається як категорія-принцип, що відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємну зумовленість, зміни стану, а також породження одного об'єкта іншим. Структуру суспільства, людську поведінку та свідомість, так чи інакше, обумовлює взаємодія між собою і світом. Взаємодія має об'єктивний і універсальний характер. Нею охоплені всі форми буття та форми їх відображення. Абсолютна форма взаємодії виражається у дещо обмежених, завершених (замкнених) формах, і в цьому контексті вона є відносною. Існує просторово часова межа, поза якою безпосередня взаємодія одного об'єкта з іншим не існує. Однак опосередковано вони можуть взаємодіяти з будь-якою кількістю віддалених об'єктів. Ланцюг взаємодії ніде не обірваний, не має ні початку, ні кінця. Кожне явище лише ланка всезагального ланцюга взаємодії [161, с. 9].

Найконкретніше фізика взаємодії досліджена в теорії про причинкові зв'язки (причинність). Маючи певний ряд (кількість) причин або дій, дія відповідної причини, явища, предмета тощо (т. зв. утворююча причина – об'єкт) на інший (т. зв. сприймаючий об'єкт) обумовлює необхідну як для конкретно взятого випадку зворотну дію (вплив), яка зі свого боку також породжує адекватну за відповідними параметрами

дію – зміну на першопричинковий предмет, явище. Тобто, породжуючи певну дію, її причина сама змінюється. Причинкова низка дає не односторонню обумовленість причинами результатів їх дії, а багатосторонню взаємодію всіх елементів, що перебувають у причинкових між собою зв'язках [162, с. 617].

У криміналістичній літературі дефініцію «взаємодія» розглядають як взаємну спільну координаційну діяльність декількох органів, що має на меті вирішення різних завдань з розслідування злочинів та запобігання їм [163, с. 223].

На думку М. В. Салтевського, у криміналістичному аспекті взаємодію можна інтерпретувати як: а) погоджену діяльність двох і більше суб'єктів, що вирішують ту саму проблему різними методами та засобами правоохоронних органів, суб'єкти яких здійснюють розслідування злочинів; б) організаційно-тактичний прийом одержання нового знання, одержати яке окремо кожному суб'єкту взаємодії не завжди вдається; в) організаційно-розпорядчу діяльність, засновану на взаємній довірі сторін, об'єднаних єдиним завданням розслідування злочинів і боротьби зі злочинністю [68, с. 441–442].

Зі свого боку Р. Л. Степанюк і Д. Д. Заяць пропонують розглядати взаємодію у широкому, вузькому та комбінованому сенсі [164, с. 7–11; 165, с. 460]. У широкому сенсі взаємодія розглядається щодо сумісної діяльності всіх органів і посадових осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. У вузькому розумінні взаємодії як одного з її суб'єктів завжди виступає слідчий, а сама вона розглядається як форма організації розслідування. Комбінований підхід полягає у намаганні різнобічного розуміння взаємодії.

В. О. Коновалова та В. Ю. Шепітько вважають, що взаємодія у діяльності з розслідування злочинів повинна мати конкретний характер, ґрунтуватися на законі і правильному сполученні форм і методів роботи та здійснюватися на засадах: процесуальної самостійності слідчих і органів дізнання, невтручання в їх процесуальну діяльність; дотримання вимог законності; самостійності співробітників оперативно-розшукових підрозділів, слідчих і спеціалістів у виборі засобів у разі здійснення узгоджених заходів; поділу компетенції між учасниками взаємодії; нерозголошення учасниками взаємодії даних процесуальної, оперативно-розшукової та іншої діяльності; узгодженості планування і виконання дій учасниками взаємодії, наявності обміну

інформацією та ін. Взаємодія в процесі розслідування злочинів являє собою узгоджену діяльність різноманітних ланок однієї або декількох організованих систем, спрямовану на досягнення спільної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу [149, с. 279; 166, с. 186].

Подібної думки дотримується В. П. Корж, яка вважає, що взаємодія слідчих і оперативних, контролюючих, інших державних органів, службових осіб, громадян, інших суб'єктів – це передбачена законами, іншими підзаконними актами, погоджена за цілями, завданнями, силами, засобами, місцем і часом діяльність, спрямована на виявлення, розслідування і попередження злочинів; спільне співробітництво з метою об'єднання зусиль у вирішенні спільних завдань боротьби зі злочинністю; діловий контакт, що може виникнути під час розслідування кожної з обставин, що підлягають встановленню і доказуванню [167, с. 207–208].

Досліджуючи особливості взаємодії слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, яка скоїла злочин, О. О. Волобуєва зазначає, що взаємодія у цьому контексті це така, що ґрунтується на законі, спільна, узгоджена діяльність слідчого і фахівців, у процесі якої фахівці, застосовуючи свої спеціальні знання і навички, доцільно використовуючи засоби та методи своєї діяльності, сприяють слідчому у виявленні, фіксації та дослідженні джерел доказової інформації для швидкого розкриття та якісного розслідування злочину взагалі і встановлення особи, яка скоїла злочин, зокрема [168, с. 17].

З'ясовуючи особливості організації та функціонування взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в кримінальному провадженні в контексті складового елемента методики розслідування злочинів, В. М. Малюга розглядає взаємодію слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами у кримінальному провадженні як передбачене в законі, відомчих нормативних актах або рекомендоване криміналістичною наукою сумісне функціонування зовнішньо (юридично, організаційно, професійно) не підпорядкованих суб'єктів взаємодії з притаманною їм комунікативно – діяльністю чи/та специфічно – професійною компетенцією, спеціалізацією, що спрямовується і узгоджується слідчим (прокурором – процесуальним керівником) за часом, місцем, формами, а також засобами і методами реалізації для вирішення конкретних завдань, обумовлених характером слідчої ситуації, з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів та їх запобіганню [169, с. 9].

Добре організована взаємодія слідчого з контролюючими органами та оперативними підрозділами сприяє правильному визначенню напрямів розслідування та слугує більш швидкому й повному виявленню всіх обставин, що входять до предмета доказування, а також допомагає визначитись із джерелами отримання доказової інформації та є одним із найефективніших засобів вирішення завдань кримінального судочинства [170, с. 248].

За чинним КПК України центральне місце в організації розслідування злочинів посідає слідчий, який здійснює процесуальні й координуючі функції взаємодії. Згідно з ч. 2 ст. 40 КПК України слідчий уповноважений: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених цим Кодексом; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, зокрема щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 цього Кодексу [101].

Взаємодія слідчого з контролюючими органами та оперативними підрозділами під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, зумовлена слідчою ситуацією і може здійснюватися із самого моменту початку кримінального провадження (а в окремих випадках ще до його початку) та впродовж усього процесу розслідування. Належне врегулювання такої взаємодії дозволяє забезпечити розробку шляхів, механізмів впливу на слідчу ситуацію з метою вирішення окремих тактичних завдань щодо зупинення результатів злочину, попередження розвитку шкідливих наслідків від нього, відшкодування матеріальних і моральних збитків [169, с. 33, 41]. Метою взаємодії слідчого з контролюючими органами та оперативними підрозділами під час розслідування

**Проблеми методики розслідування
кримінальних правопорушень, пов'язаних
з ухиленням від сплати митних платежів**

кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є встановлення істини у кримінальному провадженні, яка має відповідати приписам, що встановлені КПК України [171, с. 209]. Ця істина вважається досягнутою, якщо вона встановлена та обґрунтована доказами, одержаними передбаченими КПК методами і засобами у визначеній процесуальній формі [172, с. 21–22].

Взаємодія слідчого з контролюючими органами та оперативними підрозділами під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, врегульована КПК України (стст. 40, 41, 281), МК України (ст. 558), Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та наказом Державної фіскальної служби України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку взаємодії між підрозділами органів державної фіскальної служби при організації, проведенні та реалізації матеріалів перевірок платників податків» від 31 липня 2014 року № 22 [173].

Взаємодія слідчого з контролюючими органами та оперативними підрозділами під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, здійснюється у відповідних формах. Форми взаємодії – способи співробітництва, що забезпечують узгоджений характер діяльності, конкретні способи зв'язку між взаємодіючими суб'єктами [174, с. 172]. Крім того, форма взаємодії як спосіб організації містить у собі комплекс способів і прийомів взаємодії, систему зв'язків і правовідносин взаємодіючих суб'єктів [175, с. 6].

Отже, форми взаємодії слідчого з контролюючими органами та оперативними підрозділами під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів – це певні способи внутрішньої організації та зовнішнього практичного відображення конкретних зв'язків між слідчим, контролюючими органами та оперативними підрозділами, що забезпечують узгодженість їх дій і правильне поєднання повноважень, методів і засобів роботи з метою встановлення істини в процесі розслідування злочинів, характеризуються сукупністю винятково притаманних їм ознак, комплексне поєднання яких і дає можливість відмежувати ці способи від інших активностей, що охоплюються компетенцією цих взаємодіючих суб'єктів [169, с. 117].

Форми взаємодії слідчого з контролюючими органами та оперативними підрозділами під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, доцільно поділяти на процесуальні та організаційні (непроцесуальні).

До процесуальних форм взаємодії слідчого з контролюючими органами та оперативними підрозділами під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, потрібно віднести: 1) доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; 2) надання допомоги слідчому при провадженні окремих слідчих (розшукових) дій (наприклад, обшук, огляд місця події); 3) розшук підозрюваного.

До організаційних форм (непроцесуальні форми) взаємодії слідчого з контролюючими органами та оперативними підрозділами під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, потрібно віднести:

- 1) планування спільних слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів;
- 2) обмін взаємодіючих суб'єктів інформацією, що надходить за повідомленнями про вчинені злочини і злочини, що готуються, а також з інших питань слідчої й оперативно-розшукової діяльності;
- 3) координацію проведення слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів;
- 4) консультації;
- 5) спільний аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню злочину, та обговорення профілактичних заходів;
- 6) спільну узгоджену діяльність у складі слідчо-оперативної групи;
- 7) спільне використання техніки, засобів зв'язку і транспорту тощо.

Наведені форми взаємодії – це способи співробітництва, що забезпечують узгоджений характер діяльності, конкретні способи зв'язку між взаємодіючими суб'єктами, комплекси способів і прийомів, системи зв'язків і правовідносин взаємодіючих суб'єктів, системи галузево-предметних способів, прийомів виконання професійних функцій у процесі здійснення своїх повноважень під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати

**Проблеми методики розслідування
кримінальних правопорушень, пов'язаних
з ухиленням від сплати митних платежів**

митних платежів [176, с. 13]. Зміст таких форм взаємодії обумовлюється її цілями. Наприклад, пошук та виявлення документів, що свідчать про ухилення від сплати митних платежів, проведення затримання злочинців, членів організованих злочинних груп, ініціювання та організація одночасних зустрічних перевірок кількох суб'єктів господарської діяльності тощо.

Взаємоузгоджена взаємодія слідчих і оперативних підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, знаходить своє відображення у проведенні слідчих (розшукових) дій. Під час обрання слідчих (розшукових) дій важливо прогнозувати результати їх здійснення і відповідно до цього визначити найбільш ефективні тактичні прийоми та оптимальну черговість їх проведення. Тактичний прийом – це спосіб проведення процесуальної дії, спрямований на досягнення її конкретної мети, заснований на психологічному механізмі його реалізації і який є найбільш раціональним і ефективним у певних ситуаціях [177, с. 11].

Під час взаємодії слідчий та працівник оперативного підрозділу діють на підставі загального спільного плану, але кожен у межах своєї компетенції. Складання погодженого плану – це організаційна основа комплексного використання сил, засобів і можливостей слідчого та оперативного підрозділу, в якому зазначені процесуальні дії, оперативні та розшукові заходи щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. З цього приводу Г. Гросс зауважував, що важко скласти план розслідування, та ще складніше дотримуватися його відповідності [152, с. 18]. Основну діяльність слідчого має бути спрямовано на індивідуалізацію провадження. Виділивши одне провадження серед йому подібних, слідчий зможе відшукати в ньому усі характерні риси [152, с. 24]. У цьому контексті О. В. Лускатов зазначав, що планування завжди індивідуальне, оскільки в кожному окремому випадку проводиться за новим провадженням, що відрізняється від інших за суб'єктом, часом, місцем, іншими обставинами його вчинення. Водночас у найбільш загальних положеннях цього процесу можна виділити ті аналогічні риси, що дозволяють виробити типову форму плану досудового розслідування кримінального провадження [178, с. 118].

Для розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, створюються слідчо-оперативні групи. Слідчий – керівник групи забезпечує загальне узгодження її роботи, визначає стратегію та тактику розслідування, складає і контролює виконання загального плану розслідування та особистих індивідуальних планів суб'єктів, які входять до його групи. Він також займається технічним та інформаційним забезпеченням, узгоджує проведення усіх слідчих (розшукових) дій, організовує призначення судових експертиз, ревізій та перевірок, складає основні слідчі документи, приймає процесуальні рішення, особисто проводить найскладніші за відповідних ситуацій слідчі (розшукові) дії. Члени групи – слідчі та працівники оперативних підрозділів відповідають за окремі напрями, епізоди або версії розслідування. Тоді складається письмовий план роботи на день чи на кілька днів. Цей план може бути як єдиним для всіх виконавців, так і роздільним. Роздільні плани необхідні у випадках, коли потрібна деталізація відповідних дій та заходів, відображення яких у загальному плані недоцільно [169, с. 122–123].

Отже, під час взаємодії слідчих і оперативних підрозділів необхідно виділяти заходи і в погодженому плані розслідування зазначати, які необхідно проводити спільно, а які окремо. З цього приводу І. М. Бацько зазначає, що слідчий не може здійснювати оперативно-розшукові заходи, а орган, що здійснює оперативно-розшукові заходи, не уповноважений проводити деякі процесуальні дії навіть за дорученням слідчого. Тому в деяких випадках слідчий та оперативні працівники можуть діяти спільно й одночасно, а в деяких випадках – окремо [179, с. 365]. Працівники оперативних підрозділів і слідчий виконують кожний свої функції, а успіх їхньої діяльності залежить від її узгодженості. Спільна робота слідчого та оперативних працівників під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, має ретельно узгоджуватися з планом розслідування й ґрунтуватися на результатах спільної оцінки слідчих та оперативно-розшукових ситуацій [180, с. 318]. Звичайно, слідчому не потрібно втручатися у роботу оперативного підрозділу, а оперативним працівникам – у роботу слідчого. Взаємодія хоча і має бути злагоджена дія для спільної мети, але кожен з учасників діє в межах своєї компетенції [181, с. 178].

У контексті особливостей виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, необхідно зробити акцент на такі етапи контрольно-перевірочного процесу, як підготовка, проведення і документування результатів документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи [159, с. 182].

На етапі підготовки ревізорами-інспекторами аналізується нормативна база з питань діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Вивчаються та аналізуються матеріали контрольних заходів, проведених у попередніх періодах. Отримується та аналізується інформація щодо ймовірних правопорушень у галузі митного регулювання. Здійснюються організаційні заходи, спрямовані на проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи.

Документальні виїзні перевірки проводяться за наказом відповідного контролюючого органу. Документальною плановою виїзною перевіркою вважається перевірка, яка передбачена в плані-графіку контролюючого органу та проводиться за місцезнаходженням підприємства, що перевіряється. У разі відсутності на підприємстві належних умов для роботи посадових осіб контролюючого органу перевірка такого підприємства, за згодою його керівника, може проводитися у приміщенні контролюючого органу. Проведення документальних планових виїзних перевірок здійснюється контролюючими органами на підставі квартальних планів, які формуються ними самостійно з огляду на результати аналізу зовнішньоекономічних операцій підприємств із застосуванням системи управління ризиками. Право на проведення документальної планової перевірки підприємства надається лише за умови, що керівнику цього підприємства або уповноваженій ним особі не пізніше ніж за 10 календарних днів до дня проведення зазначеної перевірки вручено під розписку або надіслано рекомендованим листом з повідомленням про вручення копію наказу про проведення документальної планової перевірки та письмове повідомлення із зазначенням дати початку проведення такої перевірки [25].

Документальною позаплановою виїзною перевіркою вважається перевірка підприємства, яка не передбачена планами роботи контролюючого органу і може проводитися за наявності хоча б однієї з таких обставин: 1) центральним органом виконавчої влади, що забезпечує

Розділ 2. Початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

формування та реалізує державну податкову і митну політику, в порядку контролю здійснено перевірку матеріалів документальної перевірки, проведеної контролюючим органом, і виявлено невідповідність висновків акта перевірки вимогам законодавства або неповне з'ясування під час перевірки питань, що повинні бути з'ясовані під час перевірки для винесення об'єктивного висновку щодо дотримання підприємством вимог законодавства з питань державної митної справи; 2) виявлено факти або отримано документальну інформацію, які свідчать про порушення підприємством вимог законодавства з питань державної митної справи, якщо підприємство не надасть пояснення та їх документальні підтвердження на обов'язковий письмовий запит контролюючого органу впродовж 10 робочих днів з дня отримання такого запиту; 3) підприємством не подано в установлений строк митну декларацію; 4) розпочато процедуру припинення підприємства (крім перетворення), порушено провадження у справі про визнання підприємства банкрутом; 5) підприємством подано в установленому порядку контролюючому органу заперечення до акта перевірки або скаргу на прийняте за її результатами податкове повідомлення-рішення, в яких вимагається повний або частковий перегляд результатів відповідної перевірки чи скасування прийнятого за її результатами податкового повідомлення-рішення і зазначаються обставини, які не були досліджені під час перевірки та об'єктивний розгляд яких неможливий без проведення перевірки [25].

Предметом документальних невіїзних перевірок є дані про своєчасність, достовірність, повноту нарахування та сплати митних платежів при переміщенні товарів через митний кордон України підприємствами, а також при переміщенні товарів через митний кордон України громадянами з поданням митної декларації, передбаченої законодавством України для підприємств. Документальна невіїзна перевірка проводиться у разі: 1) виявлення ознак, що свідчать про можливе порушення законодавства України з питань державної митної справи, за результатами аналізу електронних копій митних декларацій, інформації, що стосується товарів, митне оформлення яких завершено, отриманої від суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та виробників таких товарів, з висновків акредитованих відповідно до законодавства експертів; 2) надходження від уповноважених органів іноземних держав документально підтвердженої інформації про непідтвердження автентичності поданих контролюючому органу документів щодо товарів, митне

оформлення яких завершено, недостовірність відомостей, що в них містяться, а також запитів стосовно надання інформації про зовнішньоекономічні операції, які здійснювалися за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності – резидентів України [25].

Необхідно зазначити, що посадові особи контролюючих органів під час проведення документальних виїзних перевірок підприємств з метою з'ясування питань перевірки мають право проводити зустрічні звірки. Підставою для проведення зустрічної звірки є потреба у перевірці відомостей, отриманих від особи, безпосередньо або опосередковано залученої до операцій з товарами, переміщеними через митний кордон України, зокрема ввезеними на територію вільної митної зони або вивезеними з цієї території, чи від будь-якої іншої особи, яка може володіти документами та даними, необхідними для прийняття рішення за результатами перевірки, якщо така особа не надасть пояснень та необхідних документальних підтверджень на письмовий запит контролюючого органу протягом трьох робочих днів з дати отримання запиту. Під час зустрічної звірки перевіряються дотримання вимог законодавства при здійсненні зовнішньоторговельних операцій, інформація, яка міститься у митній декларації, декларації митної вартості, а також вид та обсяг операцій з товарами і здійсненими розрахунками за них для з'ясування їх реальності та достовірності. Результати зустрічної звірки можуть бути використані виключно для підтвердження або спростування інформації, що міститься у митній декларації, декларації митної вартості, а також доданих до них комерційних та інших документах [25].

На етапі проведення документальної безпосередньо здійснюється перевірка суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. Вивчається документація первинного бухгалтерського обліку. За наявності обставин та на підставі рішення суду можуть вилучатись оригінали документів, що свідчать про порушення. Відбираються письмові пояснення від працівників суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, причетних до виявлених порушень.

На етапі документування результати перевірок оформлюються у формі акта або довідки, які підписуються посадовими особами контролюючого органу та керівником підприємства, що перевірялося, або уповноваженою ним особою. У разі встановлення під час перевірки порушень складається акт. Якщо такі порушення відсутні, складається довідка. За результатами зустрічної звірки складається довідка. Акт

(довідка) про результати перевірки складається у двох примірниках, підписується посадовими особами контролюючого органу, які проводили перевірку, та реєструється у контролюючому органі впродовж 10 робочих днів з дня, що настає за днем закінчення встановленого для проведення перевірки строку. Такий акт (довідка) після реєстрації у контролюючому органі протягом трьох робочих днів вручається для підписання керівнику підприємства або уповноваженій ним особі чи надсилається підприємству в порядку, встановленому ПК України для надсилання (вручення) податкових повідомлень-рішень. В акті перевірки зазначаються факти заниження і факти завищення податкових зобов'язань підприємства. Рішення щодо правильності визначення заявлених у митних деклараціях кодів товарів згідно з УКТ ЗЕД, їх митної вартості та країни походження, підстав для звільнення від оподаткування окремими документами не оформляються, а зазначаються в акті про результати перевірки [25].

Взаємодія слідчого з контролюючими органами під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, здійснюється на підставі наказу Державної фіскальної служби України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку взаємодії між підрозділами органів державної фіскальної служби при організації, проведенні та реалізації матеріалів перевірок платників податків» від 31 липня 2014 року № 22 [173].

Працівники контролюючого органу інформують слідчого і надають йому допомогу в питаннях щодо ознайомлення із зовнішньоекономічною діяльністю підприємства, де виявлено кримінальне правопорушення, з умовами зберігання товарно-матеріальних цінностей, документообігом, виявленням документів, об'єктів, що мають значення для справи. Зачіпаючи питання взаємодії розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, необхідно зазначити, що важливу роль відіграє своєчасне і якісне проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи.

Матеріали документальних перевірок, які передаються до слідчого, мають містити: акт документальної перевірки платника податків; документи, що підтверджують наявність фактів порушень законодавства з питань державної митної справи; надані під час перевірки пояснення платника податків (посадових осіб платника або його законних

Проблеми методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

[уповноважених] представників) щодо виявлених порушень та/або причин ненадання первинних та інших документів, що підтверджують встановлені порушення; розрахунки донарахованих сум митних платежів; відповідні податкові повідомлення-рішення, надіслані платнику податків; звітні документи платника податків (податкові декларації, розрахунки, звіти), до яких платником внесено неправдиві дані; письмові заперечення до акта перевірки, документи щодо оскарження платником податків податкових повідомлень-рішень, прийнятих за результатами перевірки (за наявності) [173].

У загальному вигляді до загальних організаційно-тактичних форм взаємодії слідчого з контролюючими органами потрібно віднести: своєчасну передачу інформації про виявленні істотні порушення, зловживання і недоліки на підприємстві в процесі проведення планової документальної перевірки слідчому; спільну розробку пропозицій, що спрямована на з'ясування причин та умов виявлених правопорушень та застосування заходів щодо їх усунення; планування проведення спільних перевірок суб'єктів господарювання та обговорення отриманих результатів; усунення причин, які сприяють якісному проведенню перевірок ревізорами; проведення спільних нарад щодо обміну досвідом виявлених правопорушень, обговорення питань удосконалення форм взаємодії і погодженості дій щодо виявлення правопорушень [183, с. 141–142].

Враховуючи те, що специфіка розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, полягає у тому, що більшість слідів протиправних дій залишаються у документах, можна констатувати, що документальна перевірка дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи є найбільш ефективним методом виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. Досудове розслідування таких кримінальних правопорушень неможливо провести не маючи результатів попереднього дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Отже, взаємодія слідчого з контролюючими органами та оперативними підрозділами – це взаємоузгоджена, спільна, цілеспрямована, кваліфікована діяльність, що ґрунтується на законах і відомчих нормативних актах, спрямована на вирішення конкретних завдань, обумовлених характером слідчої ситуації, з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень та їх запобіганню.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ

3.1. Тактичні особливості проведення невербальних слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

У процесі швидкого та ефективного вирішення завдань досудового розслідування кримінальних правопорушень вагоме місце займає організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій, які виступають процесуальним засобом вирішення слідчих ситуацій і перевірки версій під час розслідування. Тому структура та послідовність проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування у багатьох аспектах визначається характером слідчої ситуації та криміналістичною складністю кримінального правопорушення. Наприклад, Л. П. Ковтуненко зазначає, що виділення ситуацій окремих слідчих дій надає можливість реалізувати оптимальні системи тактичних прийомів як найбільш ефективних засобів впливу на ці ситуації з метою вирішення певних тактичних завдань, сприяє побудові алгоритмічних схем дій слідчого, робить їх більш керованими і прогнозованими [184, с. 3].

Вибір і проведення певної слідчої (розшукової) дії під час досудового розслідування будь-якої категорії кримінальних правопорушень, зокрема й кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, залежить від таких чинників, як:

а) інформаційна обізнаність слідчого, тобто фактичний обсяг доказової інформації, достатньої для проведення конкретної слідчої (розшукової) дії;

б) рівень складності вирішення організаційно-тактичних завдань (чітке уявлення завдань слідчої (розшукової) дії, наявність часу і засобів для їх вирішення або труднощі у плануванні та організації певної слідчої (розшукової) дії);

в) ставлення учасників слідчої (розшукової) дії до неї, тобто бажання співпрацювати чи протидіяти слідству;

г) характер слідчої ситуації;

д) значення та вплив конкретної слідчої (розшукової) дії на процес розслідування.

У Кримінальному процесуальному кодексі України законодавець чітко визначив поняття та перелік слідчих (розшукових) дій, зазначивши, що слідчі (розшукові) дії – це дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [101, ст. 223]. Зі свого боку С. Ю. Карпушин зазначає, що слідчі (розшукові) дії – це регламентовані нормами процесуального права та здійснювані в рамках кримінального провадження уповноваженою на те особою, а також забезпечувані заходами державного примусу та супроводжувані необхідним документуванням процесуальні дії, які являють собою комплекс пізнавально-засвідчувальних операцій, спрямованих на отримання, дослідження та перевірку доказів [185, с. 12].

З огляду на наведені поняття можна зазначити, що слідчі (розшукові) дії, по-перше, носять не тільки пізнавальний, а й процесуальний характер (вбачається у намаганні певної процесуальної особи розшукати й належним чином зафіксувати у відповідних процесуальних документах фактичні дані, які мають значення для певного кримінального провадження); по-друге, мають на меті не тільки формування доказової бази під час розслідування, а і її перевірку, яка включає в себе детальне вивчення отриманих фактів та джерел їх надходження, отримання нової доказової інформації для підтвердження або спростування вже отриманих доказів.

Основу слідчих (розшукових) дій складають окремі методи пізнання: візуальне спостереження, розпитування, сприйняття, пошук, порівняння, відтворення, дослідження. Ці методи супроводжуються закріпленням одержаної доказової інформації чи висновків дослідження у відповідних процесуальних документах [186, с. 21].

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Також кожна слідча (розшукова) дія характеризується певною тактикою її проведення. У свою чергу, тактика проведення конкретної слідчої (розшукової) дії націлена на досягнення максимальної ефективності її проведення і являє собою певну систему. Отже, якщо розглядати структуру тактики як систему, то зміст її складових частин – підсистем – є певною стадією слідчої дії. У загальному вигляді послідовність цих стадій така: а) підготовка до проведення слідчої (розшукової) дії; б) проведення слідчої (розшукової) дії; в) фіксація ходу і результатів слідчої (розшукової) дії; г) оцінка отриманих результатів та встановлення їх місця і значення в системі доказової інформації у цьому кримінальному провадженні [187].

Щодо тактики проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії, то підготовча стадія є обов'язковою, тому що під час цієї стадії окреслюється уявна модель перебігу слідчої (розшукової) дії [187].

Наступною стадією тактики проведення слідчих (розшукових) дій є безпосереднє проведення таких дій. Кінцева мета цієї стадії – є отримання доказової та орієнтуючої інформації.

Хочемо наголосити, що процес отримання доказової або орієнтуючої інформації під час проведення слідчих (розшукових) дій залежатиме від характеру джерел такої інформації. З цього приводу Л. Д. Удалова зазначає, що, залежно від характеру джерел інформації, криміналістична інформація про кримінальне правопорушення може бути отримана слідчим за двома напрямками: по-перше, з показань осіб, які опинилися певним чином учасниками процесу розслідування (свідки, потерпілі), тобто вербальна інформація, оскільки показання являють собою мовленнєве (вербальне) повідомлення з приводу досліджуваних у справі обставин; по-друге, криміналістична інформація може бути отримана шляхом виявлення і дослідження безлічі матеріальних носіїв, у яких значима для справи інформація виражена у вигляді їхньої фізичної, хімічної та іншої ознак. Оскільки під час збирання подібної інформації мовленнєвий спосіб поступається місцем іншим способам, вона є невербальною [188, с. 13–14].

Дещо іншу думку щодо характеру джерел доказової інформації висловлює В. О. Фінагеев і виділяє, залежно від цього, такі групи слідчих (розшукових) дій, як: 1) особисті або вербальні: всі види допитів; 2) речові або невербальні: огляд місця події, освідування, обшук, виїмка, експертизи, що проводяться для встановлення особи за слідами; 3) змішані: призначення й проведення експертиз [189, с. 304].

Вважаємо, що залежно від характеру джерел доказової інформації, яку можна отримати в процесі розслідування, слідчі (розшукові) дії доцільно розподіляти на:

– вербальні слідчі (розшукові) дії, які виявляють і фіксують мовленнєво важливу інформацію, з приводу обставин конкретного кримінального правопорушення, а саме: допит, одночасний допит, пред'явлення для впізнання;

– невербальні слідчі (розшукові) дії, які виявляють, досліджують і фіксують важливу інформацію, виражену у властивостях і стані матеріальних об'єктів, таких як: огляд, обшук, отримання зразків для експертизи;

– змішані слідчі (розшукові) дії, які виявляють та фіксують і мовленнєво важливу інформацію, й інформацію, виражену у властивостях і стані матеріальних об'єктів, а саме слідчий експеримент.

Саме такої класифікації будемо дотримуватись у процесі дослідження особливостей тактики проведення та організації слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, тому що застосування певних організаційно-тактичних заходів під час проведення розслідування залежить від того, до якої з груп (вербальні, невербальні або змішані) належить певна слідча (розшукова) дія.

Наступною стадією проведення слідчих (розшукових) дій є фіксація їх ходу та результатів проведення. Основне завдання цієї стадії – це максимально повно та правильно відобразити весь зміст слідчої (розшукової) дії та отримані результати [187].

Завершальною стадією є оцінка отриманих результатів та встановлення їх місця і значення в системі доказової інформації у кримінальному провадженні. Ця стадія включає в себе: аналіз проведеної слідчої (розшукової) дії; перевірку отриманої інформації; вирішення питання про доказову значимість такої інформації та шляхи її подальшого використання; оцінку процесуальних документів.

Деякі особливості тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування різних видів кримінальних правопорушень у сфері економіки, оподаткування, розкрадань досліджувалися П. Д. Біленчуком, В. В. Бірюковим, В. Б. Веховим, А. Ф. Волобуєвим, В. А. Голубєвим, В. А. Журавльовим, Н. С. Карповим, С. Ю. Карпушиним, Л. П. Ковтуненко, Г. К. Литвинчуком, М. В. Салтевським, А. В. Старушкевичем, В. С. Цимбалюком, В. О. Фінагєєвим та іншими.

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Разом з тим варто зазначити, що особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій у провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, комплексно ще не розглядалися. Так, під час розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень працівники правоохоронних органів досить часто стикаються з труднощами, пов'язаними саме з відсутністю методики розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії та особливостями тактики проведення невербальних слідчих (розшукових) дій, зокрема слідчого огляду місцевості, приміщення, товарів й документів та обшуку, під час яких необхідно мати спеціальні знання і вміння їх використовувати як фахівцю (спеціалісту), а за необхідності – і слідчому та оперативному працівнику.

Основною особливістю тактики проведення «невербальних» слідчих (розшукових) дій на початковому етапі досудового розслідування кримінальних проваджень досліджуваної категорії є безпосередня участь слідчого в організації, плануванні, підготовці та проведенні всіх необхідних слідчих (розшукових) дій. Також наголосимо, що під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, як правило, необхідно одночасно проводити декілька слідчих (розшукових) дій у найбільш стислі терміни.

Злочинні дії, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, як правило, кваліфікуються як ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), оскільки ст. 212 КК України охоплює не тільки податки і збори, передбачені Податковим кодексом України, а і митні платежі, порядок сплати яких регламентовано як податковим, так і митним законодавством. Тому специфіка розслідування ухилень від сплати митних платежів полягає у тому, що сам факт наявності цих кримінальних правопорушень відображається тільки в документах: фінансових, бухгалтерських, податкових, митних тощо. Якщо цього в документах не відображено, склад кримінального правопорушення відсутній. Тому документи є основними носіями інформації про вчинення ухилень від сплати митних платежів і тільки вони містять основну «слідову картину» вчиненого кримінального правопорушення. При цьому самі по собі документи зовнішніх ознак вчинення ухилення від сплати митних платежів не мають. Ці ознаки містяться у змісті документів у вигляді перекручувань або фальсифікацій.

Це два основні способи внесення інтелектуальних змін до документів, два види їх підробки стосовно ухилень від сплати митних платежів. Сліди перекручувань або фальсифікацій потрібно шукати в документах, що містять результати фінансово-господарської діяльності й обчислення митних платежів [47, с. 254–255]. З огляду на це основні зусилля досудового слідства повинні бути спрямовані на проведення невербальних слідчих (розшукових) дій, які дадуть змогу найбільш оперативно та результативно виявити та вилучити документи, що містять сліди ухилення від сплати митних платежів.

Зважаючи на те, що особливістю кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є те, що дії злочинців з підготовки, вчинення і приховування злочину знаходять перш за все документальне відображення, обшук є невідкладною слідчою (розшуковою) дією і буде спрямований на виявлення і вилучення різних документів, що містять сліди ухилення від сплати митних платежів. Саме своєчасне вилучення всіх документів фінансово-господарської діяльності й обчислення митних платежів забезпечить повноту доказової бази, допоможе запобігти їх можливому знищенню або фальсифікації, тобто є запорукою успішного закінчення досудового розслідування цієї категорії кримінальних проваджень. Процесуальні підстави і порядок проведення обшуку регламентовані у стст. 234–236 КПК України.

Фактичною підставою для проведення обшуку є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення його мети. До них, зокрема, можна віднести достатні відомості про те, що знаряддя кримінального правопорушення або майно (речі й цінності), здобуте у результаті його вчинення, а також інші предмети і документи, що мають значення для розкриття кримінального правопорушення чи забезпечення цивільного позову, відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення знаходяться в певному приміщенні або місці чи в будь-якої особи.

Такі дані можуть бути одержані кримінальним процесуальним шляхом і міститися в матеріалах кримінального провадження (у показаннях та інших повідомленнях громадян і посадових осіб, заявах, поясненнях, рапортах), у протоколах слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій тощо. Ці дані також можуть бути отримані оперативно-розшуковим шляхом.

**Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій
під час досудового розслідування кримінальних правопорушень,
пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів**

КПК України не вимагає винесення окремої постанови слідчого про проведення обшуку. Юридичною підставою для його проведення є ухвала слідчого судді (ч. 2 ст. 234 КПК України).

Ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді (ч. 1 ст. 233 КПК України).

Однак у невідкладних випадках обшук може бути проведений без дозволу слідчого судді. Зокрема, слідчий має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. У такому випадку слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню (ч. 3 ст. 233 КПК України).

У разі потреби провести обшук слідчий за погодженням з прокурором звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді за місцем проведення досудового розслідування. Відомості, які необхідно відобразити у клопотанні, наведені у ч. 3 ст. 234 КПК України. Слідчий суддя розглядає клопотання про обшук у день його надходження до суду. Розгляд клопотання проводиться у закритому судовому засіданні за обов'язковою участю слідчого (ч. 4 ст. 234 КПК України). За результатами розгляду клопотання, слідчий суддя за наявності підстав виносить ухвалу про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи або ухвалу про відмову у задоволенні клопотання про обшук. Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про обшук, якщо слідчий не доведе наявність достатніх підстав вважати, що:

- 1) було вчинено кримінальне правопорушення;
- 2) відшукувані речі і документи мають значення для досудового розслідування;
- 3) відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду;

4) відшукувані речі, документи або особи перебувають у зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 234 КПК України).

Ухвала слідчого судді про задоволення клопотання про обшук оскарженню не підлягає.

Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні слідчого, надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз (ч. 1 ст. 235 КПК України). Неприпустимим є проведення на підставі однієї ухвали слідчого судді декількох обшуків, зокрема й повторного обшуку одного і того самого об'єкта.

Невідкладними діями слідчого після проникнення на місце обшуку є: пред'явлення службового посвідчення слідчого й ознайомлення з ухвалою слідчого судді про майбутній обшук, роз'яснення всім присутнім у приміщенні, де буде проводитись обшук, правил поведінки під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії (у разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці у житлі чи іншому володінні особи); доручення членам слідчої групи швидко оглянути об'єкт для того, щоб з'ясувати, хто перебуває на об'єкті, й запобігти можливості будь-що заховати або знищити (документи, інформацію в електронному вигляді); виявивши будь-які палаючі документи, вжити заходів, щоб погасити вогонь і зберегти незгоріле; під час початкового оформлення слідчим протоколу обшуку бажано, щоб інші члени групи опитали поодиночки присутніх про їхнє ставлення до підозрюваної особи й за іншими питаннями, які цікавлять слідство, перевірити у них документи, після чого вирішити, кому можна піти, а хто залишиться до кінця обшуку; підозрюваній особі або обшукуваному пропонується добровільно видати предмети або документи, що підлягають тимчасовому вилученню (в позитивному випадку слідчий фіксує це в протоколі обшуку із зазначенням місця зберігання); проведення безпосереднього обшуку.

Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. За рішенням слідчого податкової міліції може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Обшук особи повинен бути здійснений особами тієї ж статі (ч. 5 ст. 236 КПК України).

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Слідчий під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності осіб, які володіють житлом чи іншим володінням (ч. 6 ст. 236 КПК України).

Під час обшуку можуть бути вилучені лише речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. До таких предметів належать також цінності і майно підозрюваного, яке тимчасово вилучається з метою забезпечення цивільного позову або можливої конфіскації майна до моменту вирішення питання про арешт майна (ч. 2 ст. 168, ст. 170 КПК України).

Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх причетності до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не належать до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном (ч. 7 ст. 236 КПК України).

Момент проведення обшуку визначається характером первинної інформації про кримінальне правопорушення. Якщо інформацію отримано негласним шляхом, тобто присутній фактор раптовості для суб'єкта злочинної діяльності, обшук слід проводити відразу ж після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. У ситуаціях, коли кримінальне провадження розпочинається на підставі акта документальної перевірки (більшість кримінальних проваджень так і розпочинається), фактор раптовості для особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, незначний. У таких випадках вона готується до обшуку, приховує документи, предмети, цінності в родичів, знайомих, співучасників, в інших місцях.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень дає підстави для висновку, що, залежно від характеристики способу вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, об'єктами пошуку найчастіше є:

1) документи фінансово-господарської діяльності, бухгалтерської і податкової звітності, їх фрагменти, фотокопії (справжні та з ознаками підробки);

2) бланки документів з реквізитами суб'єктів підприємницької діяльності (відбитками печаток, штампів, підписами посадових осіб);

3) комп'ютерна техніка та електронні носії інформації (компакт-диски, дискети, флешки, електронні записні книжки, платіжні картки, мобільні телефони тощо);

4) гроші (готівка в національній та іноземній валюті), цінні папери, коштовності;

5) особисті речі (записні книжки, чернетки, щоденники тощо) [190, с. 194].

Обшук під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, доцільно використовувати переважно для пошуку неофіційної документації, яка має доказове значення [191, с. 148–149]. Неофіційні документи дають змогу встановити реальні обсяги фінансово-господарських операцій, що не відображені в офіційних первинних документах та податкової звітності. Зіставлення бухгалтерської та податкової звітності з неофіційними бухгалтерськими записами може свідчити про ухилення від сплати митних платежів. Тому до проведення обшуку необхідно залучати спеціаліста [192, с. 355–356].

Крім переліку документів, які підлягають вилученню під час обшуку, принципове значення має місце проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Залежно від об'єкта обшук поділяється на три види: обшук приміщень (житла чи іншого володіння особи, службових і виробничих приміщень підприємств, установ, організацій); обшук місцевості (саду, городу, подвір'я, ділянок лісу, поля тощо); обшук особи. За результатами вивчених кримінальних проваджень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, обшуки найчастіше проводяться: 1) у приміщеннях суб'єктів господарської діяльності; 2) за місцем проживання підозрюваних; 3) за місцем роботи підозрюваних у службових приміщеннях; 4) за місцем проживання родичів, знайомих; 5) в інших місцях. Необхідно зазначити, що найефективнішими є групові обшуки, що проводяться одночасно за місцем проживання підозрюваного, у гаражах, на дачах, у підсобних приміщеннях, складах й офісах. Раптовість проведення групового обшуку позбавляє співучасників можливості попередити один одного про небезпеку й заховати або знищити компрометуючі предмети і документи.

Документи, вилучені під час обшуку, підлягають обов'язковому огляду з метою встановлення їх значення для кримінального провадження.

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

На нашу думку, більш ефективним під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності із використанням комп'ютерних технологій, є проведення тактичної операції «груповий обшук», тобто одночасне проведення серії обшуків за місцем проживання підозрюваного, у гаражах, на дачах, складах та офісах. Раптовість проведення групового обшуку позбавляє співучасників можливості попередити один одного про небезпеку й заховати або знищити компрометуючі предмети та документи. Для проведення цієї слідчої (розшукової) дії створюється належна кількість слідчих груп. Кожну з них має очолювати досвідчений слідчий, який може самостійно керувати обшуком на місці. Місце, де відбувається найважливіший обшук, обирається збірним пунктом, до якого надходить інформація про хід та результати інших обшуків, і звіди надаються директиви щодо проведення останніх [193, с. 77].

Відомо, що слідчий огляд є однією з найбільш поширених слідчих (розшукових) дій. Ця слідча дія полягає у безпосередньому виявленні, вивченні та фіксації слідчим, прокурором різноманітних матеріальних об'єктів і слідів на них, які можуть мати відношення до кримінального правопорушення, їх ознак, стану та властивостей, з метою з'ясування сутності події, що сталася, механізму кримінального правопорушення і його обставин, які мають значення для встановлення істини у провадженні. Огляд є однією з «найпродуктивніших» дій, що дозволяє встановити великий обсяг доказів, які належать до всіх сторін складу злочину: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта і суб'єктивної сторони; складною дією, яка вимагає застосування ряду тактичних прийомів і засобів криміналістичної техніки [194, с. 266].

На нашу думку, огляд має величезне значення для розслідування та розкриття кримінальних правопорушень досліджуваної категорії. З причини особливої значущості цієї слідчої (розшукової) дії законодавець надав слідчому у випадках, що не терплять зволікання, проводити огляд місця події до внесення відомостей до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань. Однак, як показало проведене нами дослідження, на практиці досить часто зустрічаються випадки некваліфікованого й недбалого проведення цієї слідчої (розшукової) дії, що в кінцевому підсумку призводить до непоправних втрат специфічних слідів та речових доказів. Крім того, допущені під час проведення огляду помилки вже неможливо компенсувати шляхом повторного огляду або обшуку.

Отже, зміст огляду місця події визначається об'єктом, на дослідження якого він спрямований, наприклад місце, де відбулася подія, яку розслідують, або настав її результат [195, с. 641]. Залежно від об'єкта можна виділити такі види огляду: місця події, місцевості, приміщень, речей, документів. Кожний із видів слідчого огляду має свої специфічні особливості, що визначають порядок його проведення. З усіх видів огляду огляд документів є найбільш інформативним засобом збирання доказів. Завдання, що розв'язуються за допомогою огляду документів, можна умовно звести до трьох груп:

- 1) визначення загальної характеристики документів та їх значення для розслідування;
- 2) перевірка якісних характеристик документа, що поєднує аналіз їх формальних ознак (реквізитів) та змісту;
- 3) виявлення ознак, що індивідуалізують документ та дозволяють найповніше описати його.

Тактика проведення огляду будь-якого документа залежить від того, чи є документ речовим чи письмовим доказом. Якщо документ є письмовим доказом, слідчого зазвичай цікавить тільки його зміст, такий документ може і не долучатися до провадження (наприклад, бухгалтерська книга, журнал облікових ситуацій комп'ютерної техніки), тому що в ньому лише один або декілька записів можуть мати значення для розслідування. У таких випадках у протоколі слідчого огляду після загального опису документа відображаються обставини, що мають значення для провадження. Якщо ж документ є речовим доказом, то він цікавить сам по собі і повинен бути обов'язково тимчасово вилучений з дотриманням усіх вимог кримінального процесуального законодавства.

Процес огляду слідчим документа структурно поділяється на два основних етапи: встановлення та аналіз зовнішніх ознак і реквізитів документа; аналіз змісту документа. Основними цілями огляду документів у провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, є:

- перевірка дійсності документа;
- перевірка приналежності документа пред'явнику;
- виявлення ознак підробки документа;
- виявлення ознак інтелектуальної підробки;

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

- визначення осіб, які брали участь у складанні документів і безпосередньому здійсненні фінансово-господарських операцій;
- визначення змісту і характеру виконаних фінансово-господарських операцій;
- визначення переліку документів, за допомогою яких можлива перевірка фактичного змісту фінансово-господарської операції;
- визначення переліку документів, які підлягають вилученню;
- визначення експертиз, які необхідно призначити та провести;
- визначити суб'єктів підприємницької діяльності, у яких необхідно провести обшук.

Огляд документа здійснюють за принципом – від загального змісту документа до тієї його частини, яка має значення для кримінального провадження.

Досліджуваний вид кримінальних правопорушень має свої особливості, зумовлені спеціальним механізмом їх вчинення та наявністю окремих видів документів, які будуть предметом дослідження лише у провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів. Тому тактика проведення цієї слідчої (розшукової) дії полягатиме в такому: по-перше, оглядається загальний вигляд документа. З'ясовуються й описуються його найменування, призначення, форма документа, зовнішній вигляд, розмір та індивідуальні ознаки матеріального носія (або його реквізити) [196, с. 99]. Варто звернути увагу на наявність і зміст реквізитів та підписів, які необхідні для цього виду документів. Одним з основних напрямів аналізу є виявлення невідповідностей, які містяться в документах. Вивчаються ступінь логічної відповідності всіх реквізитів документів між собою, аналізується почерк у різних частинах документів, оглядаючи підписи тощо [197, с. 149]. З цього приводу І. В. Александров зазначає, що під час огляду документів потрібно звертати особливу увагу на наявність у документах необхідних реквізитів; арифметичний контроль правильності податкових показників по горизонталі та вертикалі; вивчення змісту документа в аспекті його відповідності діючим правилам, інструкціям, розрахункам тощо; порівняння документів, які відображають одну і ту саму чи декілька пов'язаних між собою операцій; зіставлення різних примірників одного і того самого документа, зустрічна звірка документів, які відображають рух фінансово-економічних показників [194, с. 356–357].

Для з'ясування відповідності документа необхідній формі перевіряються реквізити документа. Реквізит – це сукупність даних, що індивідуалізують документ: найменування та статистичний код організації, що видала документ; її повна адреса; найменування виду документа; дата укладання; резолюція; місце укладання; гриф обмеженого доступу; відомості про контроль; відомості про наявність додатків; підписи; печатки; прізвища виконавців [198]. Реквізити документа умовно поділяються на дві категорії: постійні, які є складовою (а іноді і єдиною) частиною бланка документа, і змінні (змінна частина реквізиту документа). До змінних реквізитів документа, як правило, відносять: рукописні (літерні, цифрові і змішані тексти, підписи й інші позначення); відбитки друкованих форм (печаток, штампів, факсимільних, контрольно-касових апаратів і пристроїв); наклеювані реквізити (фотознімки, марки, захисні знаки).

Кожний вид документа, що є речовим доказом кримінального правопорушення, пов'язаного з ухиленням від сплати митних платежів, має свої реквізити. Так, до обов'язкових первинних реквізитів облікової документації відносять: найменування; дату складання документа; назву організації, від імені якої складено документ; стислий зміст фінансово-господарської операції та її вимірювачі в натуральному та грошовому еквіваленті; найменування посадових осіб, відповідальних за ведення фінансово-господарської операції та правильність її оформлення; особові підписи вказаних осіб та їх розшифровки [198, с. 186]. До реквізитів копії документа відносять: назву (вид) копії; її номер; назву організації, що створила електронний документ та видала його копію; ідентифікаційні реквізити осіб, відповідальних за його створення; окремі реквізити операції (номер операції, дата та час здійснення кожної операції, їх кількість) [199, с. 186].

По-друге, детально досліджується зміст документа з метою виявлення ознак підробки: виправлення, підчищення, дописки, травлення, підробки відбитків печатки, неточність зображення водяних знаків, невідповідність барвників, паперу, захисної сітки, емблем та інших знаків, встановлених певним стандартом, розбіжність ембосованих знаків знакам, виконаних барвником, заміни фотографій, ламінованого шару тощо, ознаки підробки і виготовлення документів з використанням знакосинтезуючих технічних засобів. Виявлені ознаки повної або часткової підробки документів далі перевіряються експертним шляхом.

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Зазначимо, що з'ясувати ознаки матеріального підроблення практично неможливо, якщо об'єктом дослідження є не оригінал, а копія документа.

По-третє, встановлюється юридична сила документа, який оглядається: чи відповідає бланк документа сучасним існуючим формам; ким і коли він виданий; як і ким складений; чи уповноваженою на це особою підписаний; які є відбитки печатки, штампа і що в них зазначається; який термін дії документа.

По-четверте, зміст документа перевіряється відповідно до відомих слідчому обставин вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з ухиленням від сплати митних платежів, достовірність яких встановлена з метою виявлення протиріч у змісті або нових фактів. Будь-який вид кримінального правопорушення, пов'язаного з ухиленням від сплати митних платежів, може бути відбито в облікових документах у трьох формах: у вигляді протиріч у змісті одного документа; протиріч декількох взаємопов'язаних документів; протиріч ідентичних документів [200, с. 40]. Тому розроблені в теорії криміналістики три групи методів аналізу документів бажано застосовувати під час огляду документів-речових доказів щодо досліджуваного виду кримінальних правопорушень [200, с. 41]. Перша група включає формальну, нормативну та арифметичну перевірку окремого документа. Друга – метод зустрічної перевірки та взаємного контролю щодо взаємопов'язаних документів. Третя – метод поновлення кількісного обліку та метод порівняльного аналізу документів тих, які відбивають ідентичні документи.

Під час огляду та зберігання документів необхідно поводитися з ними відповідним чином: не допускати псування форми та змісту, його зовнішнього вигляду; за потреби залучення цих документів до інших слідчих (розшукових) дій необхідно користуватися їх копіями; у ході проведення слідчої (розшукової) дії обов'язково повинні використовуватися необхідні науково-технічні засоби і допомога спеціалістів; розглянутий документ завжди фотографується. Документи – речові докази долучаються до кримінального провадження, але при цьому їх не можна підшивати, робити на них будь-які позначки, додаткові перегини, скріплювати клеєм, нитками, степлером або іншим способом.

Варто зазначити, що поряд з оглядом документів доцільно також проводити огляд житлових, службових та складських приміщень, транспортних засобів з метою виявлення необлікованих сировини та продукції, а також для отримання відомостей про обсяги реальної фінансово-господарської діяльності платника податків.

Як відомо, усі криміналісти визнають важливість огляду місця події. Огляд місця події як невідкладна слідча (розшукова) дія може бути проведена в разі виявлення товарно-матеріальних цінностей, транспортних засобів, складських приміщень, офісів фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності, що пов'язані з реалізацією окремих механізмів (схем) ухилень від сплати митних платежів.

Огляд місця події є єдиною слідчою (розшуковою) дією, яка у невідкладних випадках (зникнення слідів кримінального правопорушення, об'єктів, які можуть стати згодом речовими доказами, зміна обстановки) може бути проведена до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду (ч. 3 ст. 214 КПК України).

Як бачимо, якість досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, залежить від:

- 1) швидкості прийняття рішення про проведення невербальних слідчих (розшукових) дій (огляду та обшуку);
- 2) вибору правильної тактики їх проведення та організації;
- 3) кількості залучених спеціалістів.

До того ж, у провадженнях зазначеної категорії, у разі помилкової тактики проведення першого огляду або обшуку, повторні слідчі (розшукові) дії не матимуть позитивного результату.

3.2. Особливості тактики проведення та організації вербальних слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Процес розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, передбачає необхідність використання регламентованих процесуальним законом слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, а тактика їх застосування на пряму залежить від специфіки механізму вчинення таких кримінальних правопорушень.

У главі 20 КПК України запропонований певний порядок проведення допиту (ст. 224). Звісно ж, що такий порядок повинен відрізнятися залежно від процесуальної фігури допитуваного (його процесуального положення), його позиції, вікових та індивідуально-психологічних особливостей. Допит є вербальною слідчою (розшуковою) дією, сутність якого полягає в інформаційно-психологічному процесі спілкування між особами, які беруть участь у ньому та спрямований на отримання відомостей про відомі допитуваному факти [101].

У статті 224 КПК України відсутні чіткі розмежування в процедурних питаннях залежно від процесуального становища допитуваного і предмета його допиту. Предмет показань свідка, потерпілого і підозрюваного невизначений. У частині 2 ст. 224 КПК України визначається часовий режим проведення допиту: «Допит не може тривати без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день» [101].

У частині 2 ст. 226 КПК України зазначається часовий режим допиту малолітньої або неповнолітньої: «Не може тривати без перерви більше однієї години, а в цілому – понад дві години в день» [101]. Такий режим проведення допитів викликає заперечення, оскільки не враховує психологічних рекомендацій і порушує права людини і громадянина.

Викликає подив регламентація, яка належить до використання науково-технічних засобів у процесі допиту (ч. 5 ст. 224, ст. 232 КПК України). Оскільки під час допиту здійснюється безпосереднє спілкування між особою, яка допитує, і допитуваним, то слідчого насамперед цікавить динамічна інформація (словесна, психофізіологічна

реакції на подразники). У цьому відношенні пропозиції використовувати відеозйомку під час допиту є сумнівними.

Саме в КПК України доцільно було б вказати обов'язкові випадки використання звукозапису (відеозйомки).

Прогресивною є норма кримінального процесуального закону, яка допускає проведення допиту, впізнання в режимі відеоконференції у ході досудового розслідування (ст. 232 КПК України). На наше переконання, повинно йтися не про «відеоконференцію», а про «засоби мультимедійного зв'язку». Крім того, посилання на «дистанційне досудове розслідування» є надмірно широким, оскільки закон визначає лише дві слідчі (розшукові) дії, які можуть бути проведені в цьому режимі. У статті 232 перераховані випадки проведення допиту і впізнання «в режимі відеоконференції» [101], вказані суб'єкти, які приймають таке рішення, а також визначені деякі процедурні питання щодо параметрів «Технічних засобів і технологій», де лише зазначено, що вони повинні забезпечувати належну якість зображення і звуку [101].

У главі 20 КПК України відсутній порядок проведення очної ставки. У статті 224 (ч. 9) встановлена можливість проведення одночасного допиту двох або більше вже раніше допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях.

Виникає питання про «доцільність» відмови від очної ставки і її заміні одночасним допитом декількох осіб.

Очна ставка – традиційна слідча (розшукова) дія, яка упродовж багатьох років полягла у допиті в присутності один одного раніше допитаних осіб про обставини, щодо яких вони дали істотно суперечливі показання [201, с. 97]. Очна ставка (одночасний допит двох осіб) є слідчою (розшуковою) дією з підвищеним ступенем тактичного ризику. Якщо протиріччя в показаннях можуть бути усунені іншими засобами – очна ставка не проводиться. Однак, на нашу думку, в КПК України пішли далі і передбачили можливість проведення одночасного допиту між більше ніж двома раніше допитаними особами. І це, дійсно, позитивний та прогресивний момент у чинному КПК України.

В ідеалі розслідування кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, має доручатися слідчому, який має глибокі знання у сфері податкового та митного права. Однак проведений аналіз матеріалів слідчої та судової практики дозволяє зробити висновок про те, що

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

таких фахівців у правоохоронній системі досить мало. Такий стан справ безпосередньо зумовлює потребу у розробці наукових положень і підготовці на їх основі практичних рекомендацій з розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.

У зв'язку з цим можна виділити такі проблеми, які необхідно вирішувати під час підготовки до допиту (допиту декількох раніше допитаних осіб) у ході його проведення.

По-перше, потрібно залучити спеціаліста або використовувати літературу, яка містить спеціальні знання у процесі проведення таких слідчих (розшукових) дій. Так, у ході розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, необхідно володіти знаннями у сфері податкового та митного права. Разом з тим, як показує практика, слідчі не завжди володіють необхідними знаннями або володіють ними недостатнім обсягом, у зв'язку з чим для цілковитого розуміння відповідей допитуваного їм і потрібна допомога спеціаліста.

По-друге, недостатній рівень (або відсутність) спеціальних знань у слідчого часто зумовлює істотну «інтелектуальну» протидію розслідуванню з боку підозрюваної особи.

По-третє, слідчому у ході розслідування потрібно опрацювати за короткий час значний обсяг даних (документів), частина з яких буде предметом проведення слідчої (розшукової) дії, і отримана інформація уточнюватиметься під час допиту (допиту декількох раніше допитаних осіб).

По-четверте, необхідність застосування у процесі проведення допиту (допиту декількох раніше допитаних осіб) знань юридичної психології в розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів.

Варто зазначити, що з досліджуваних кримінальних правопорушень, зважаючи на аналіз слідчої та судової практики, найбільш часто проводяться такі слідчі (розшукові), процесуальні дії та оперативні заходи:

– огляд місця події, а також предметів і документів (100 % кримінальних проваджень);

– допит осіб, процесуальне становище яких визначено (100 % кримінальних проваджень). У більшості випадків – це допити потерпілих та свідків, а у процесі встановлення осіб, які вчинили цей

**Проблеми методики розслідування
кримінальних правопорушень, пов'язаних
з ухиленням від сплати митних платежів**

злочин, – допити підозрюваних та в судовому засіданні обвинувачених. Тут варто констатувати, що допит цих осіб під час їх встановлення може проводитися через значний проміжок часу;

– призначення та проведення судових експертиз (100 % кримінальних проваджень);

– обшук і тимчасовий доступ до речей і документів (100 % кримінальних проваджень);

– слідчий експеримент (65 % кримінальних проваджень);

– допит декількох раніше допитаних осіб (85 % кримінальних проваджень);

– пред'явлення для впізнання (25 % кримінальних проваджень).

Як показують результати аналізу правозастосовної практики, серед зазначених слідчих (розшукових) дій у процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, невід'ємною слідчою (розшуковою) дією є допит. Тактика проведення допиту у кримінальних провадженнях цієї категорії безпосередньо залежить від специфіки механізму вчинення правопорушення та інших як позитивних, так і негативних факторів.

Допит – це процесуальна дія, що являє собою регламентований кримінальними процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, які беруть у ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [202, с. 252]. Мета допиту полягає в отриманні повних та таких, що об'єктивно відображають дійсність, показань. Процесуальний порядок проведення допиту визначений у стст. 224 та 225 КПК України.

Допит поділяється на окремі види, залежно від процесуального статусу допитуваних учасників процесу (наприклад, допит свідка, допит потерпілого, допит обвинуваченого, допит експерта, допит спеціаліста), і провадиться за певними правилами, загальними для всіх видів допиту та особливими для окремих видів допиту.

Порядок здійснення виклику особи для проведення допиту, зміст повістки про виклик, поважні причини неприбуття особи на виклик та наслідки неприбуття детально передбачені статтями 135–139 КПК України.

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Місце допиту визначається слідчим самостійно, виходячи з обставин кримінального провадження і обраної тактики. Як правило, допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування. Разом з тим закон надає слідчому право допитати особу в іншому місці за погодженням з особою, яку необхідно допитати. Це може бути місце її проживання, роботи, відпочинку, навчання, лікування, відбування покарання, тримання під вартою або інше місце перебування особи.

Викликані у тому самому кримінальному провадженні свідки повинні допитуватися окремо, тобто так, щоб вони не мали можливості спілкуватися між собою ні до допиту, ні після його завершення. Особа, що провадить слідчу (розшукову) дію, зобов'язана вжити певних заходів для дотримання вимог закону: виклик для допиту в різний час і з таким розрахунком, щоб допитаний свідок не спілкувався з іншою особою, прибулою на допит; поміщення свідків у різні кімнати, попередження про обов'язок не розголошувати відомості досудового розслідування (ст. 222 КПК України). Ці заходи поширюються і на ті випадки, коли необхідно перешкодити спілкуванню свідків з потерпілим, підозрюваним. Такі умови провадження допиту забезпечують найсприятливішу обстановку для отримання правдивих показань, допоможуть усунути вплив на свідків з боку інших осіб.

Закон також вимагає, щоб допит свідків відбувався за відсутності інших свідків. Одночасний допит двох свідків у одному кабінеті, кімнаті або іншому приміщенні (хоч би і різними слідчими) не допускається. Брати участь у допиті мають право тільки особи, вказані в законі, а саме: прокурор; якщо це необхідно – перекладач; експерт, спеціаліст; захисник; адвокат свідка, психолог, лікар (ст. 226 КПК України) тощо.

Допит, що здійснюється за клопотанням сторони захисту або потерпілого, проводиться за участю особи, яка його ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в допиті (ч. 6 ст. 223 КПК України).

Оскільки проведення допиту пов'язано із важким психологічним напруженням, ч. 2 ст. 224 КПК України встановлюється загальний час проведення допиту, який не може перевищувати вісім годин на день. Причому через кожні дві години допиту слідчий повинен робити

**Проблеми методики розслідування
кримінальних правопорушень, пов'язаних
з ухиленням від сплати митних платежів**

перерву. КПК України не передбачає тривалості перерви. Слідчий визначає її за своїм внутрішнім переконанням. Але варто пам'ятати, що довготривалий допит може мати негативний результат, оскільки допитуваний втомлюється, знижується його пам'ять, виникає роздратованість, психологічний дискомфорт тощо. Штучне затягування допиту може розглядатися особою як негативний вплив на неї, катування або нелюдське поводження. Отже, під час визначення загального часу для допиту, а також часу для перерви варто враховувати вік особи, яка допитується, стан її психіки, психологічний контакт зі слідчим, можливий хворобливий стан, що підтверджений довідкою лікаря чи самостійно встановлений слідчим, час, який потрібний для відпочинку, прийому їжі тощо.

Хід допиту можна подати у вигляді чотирьох етапів:

- 1) з'ясування даних про особу допитуваного, роз'яснення порядку проведення слідчої (розшукової) дії;
- 2) роз'яснення його прав і обов'язків;
- 3) вільна розповідь;
- 4) відповіді на запитання слідчого.

Перш ніж приступити безпосередньо до допиту, необхідно пере-свідчитися в особі допитуваного (перед першим допитом доцільно перевірити документи особи, викликані на допит). Крім прізвища, імені, по батькові, варто з'ясувати інші важливі відомості, що встановлюють особу: рік народження, місце проживання чи перебування, місце роботи, номер домашнього, службового і мобільного телефону (якщо є) тощо. Потім слідчий роз'яснює особі мету виклику, порядок ведення допиту, називає присутніх осіб, роз'яснює надані допитуваному законом процесуальні права.

Свідок зобов'язаний дати правдиві показання під час досудового розслідування (п. 2 ч. 2 ст. 66 КПК України), тому він попереджується про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань, передбачену статтями 384 і 385 КК України.

Дача показань потерпілим є його правом, а не обов'язком (п. 6 ч. 1 ст. 56 КПК України), тому про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань він не попереджується.

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Таке роз'яснення обов'язків свідка та потерпілого засвідчується їх підписом, який повинен бути поставлений у протоколі після запису про встановлення особи, але до внесення відомостей анкетного характеру, оскільки останні є складовою частиною його показань.

Експерт зобов'язаний прибути до слідчого, прокурора, суду і дати відповіді на запитання під час допиту (п. 2 ч. 5 ст. 69 КПК України). За відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків експерт несе відповідальність, встановлену законом (ст. 70 КПК України).

Оскільки дача показань не є обов'язком підозрюваного, допит може відбутися тільки в тому випадку, коли він погодився або сам виявив бажання давати показання. Отже, у випадку, коли підозрюваний відмовився відповідати на запитання, давати показання, особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви. Така імперативна норма передбачена законодавцем з метою запобігання можливого тиску на підозрюваного, примушування його до давання показань. Факт відмови підозрюваного відповідати на запитання чи давати показання повинен бути зафіксований у протоколі допиту з указівкою мотивів, якщо підозрюваний їх повідомив. Варто також зазначити, що підозрюваний може відмовитися від відповіді не на всі, а на конкретні запитання. У цьому випадку слідчий повинен скласти протокол відповідно до вимог закону та позначити, на які саме запитання підозрюваний відмовився відповідати.

Допит за сутністю справи починається пропозицією розповісти все відоме особі про обставини, у зв'язку з якими вона викликана, або у формі нагадування про подію, очевидцем або учасником якої вона була. Можливість втручання в хід вільної розповіді з боку допитуючого обумовлена тактичними міркуваннями.

Оскільки найчастіше допитуваний вільною розповіддю не вичерпує теми допиту (не надає значення будь-яким обставинам, не висвітлює їх через забування, неухважність, у зв'язку з невмінням правильно і логічно сформулювати свою думку), слідчий після закінчення розповіді має право ставити запитання, якими він уточнює, деталізує розповідь, з'ясовує джерела відомостей, що повідомляються, причини суперечностей у показаннях, якщо вони є.

У процесі допиту можуть ставитися уточнювальні, доповнювальні, нагадувальні, контрольні запитання, пред'являтися речові докази, документи, висновки експертів, зачитуватися показання інших осіб, відтворюватися звуко- та відеозапис. Постановка навідних запитань не допускається. До них належать запитання, що підказують своїм формулюванням бажану відповідь.

Під час провадження допиту не можна залишати поза увагою факт, що така слідча (розшукова) дія належить до тих, тактика яких має яскраво виражений етичний аспект. Методи і прийоми проведення допиту повинні відповідати не лише вимогам кримінального процесуального закону, а й етичним нормам. Під час допиту має бути забезпечена повага до людської гідності, забороняється піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність (ст. 11 КПК України).

У ході допиту фіксуються не лише усні показання, а й факт складання свідком схем, малюнків, креслень, діаграм (графічної інформації). Така графічна інформація повинна складатися на окремому аркуші і є додатком до протоколу допиту.

Рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час допиту приймає особа, яка проводить слідчу (розшукову) дію. За клопотанням учасників допиту застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим. Якщо допит фіксується за допомогою технічних засобів (аудіо- та/або відеозапис), текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому (ч. 2 ст. 104 КПК України). У такому разі протокол слідчої дії складається, в ньому позначається вступна частина, як це передбачено ч. 3 ст. 104 КПК України, але в описовій частині необхідно зазначити, що показання осіб зафіксовані на носії інформації, який додається до протоколу. Причому у матеріалах кримінального провадження повинні зберігатися оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо (ч. 3 ст. 107 КПК України).

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

КПК України визначає випадки можливого використання особами під час допиту власних документів та письмових нотатків. Цей перелік є вичерпним. Вони використовуються, якщо показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які складно зберегти в пам'яті (наприклад, назви нормативно-правових актів, конкретні дати певних подій, прізвища осіб, їх адреси, телефони тощо). Документи, які можуть бути оголошені під час проведення допиту, повинні належати допитуваному та стосуватися обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Ці нотатки та документи можуть бути оглянуті слідчим та, якщо це необхідно і якщо вони не містять ознак речових доказів, приєднані до справи. Законом дозволяється також копіювання оригіналів цих документів та приєднання їх до справи (ч. 7 ст. 99 КПК України).

Якщо допитувана особа виявила бажання викласти свої показання власноручно, цьому повинна передувати вільна усна розповідь. Слід звернути увагу, що при власноручному викладі показань не йдеться про складання протоколу допитуваним. Присутність слідчого у такому разі є обов'язковою, оскільки в його обов'язок входить належне складання протоколу. Анкетна частина протоколу, роз'яснення прав та обов'язків, порядку проведення допиту, попередження про відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання заповнюються слідчим. Після викладу особою своїх показань власноручно слідчий продовжує допит для доповнення і уточнення показань. Додаткові записи може робити як сама особа, що допитується, так і слідчий.

Слідчий перед допитом осіб, які не підлягають допиту як свідки (ст. 65 КПК), зобов'язані роз'яснити їм право відмовитися давати показання. Кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права. Жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення.

Право не говорити нічого з приводу підозри проти затриманого роз'яснюється йому при затриманні уповноваженою службовою особою (ч. 4 ст. 208 КПК України). Крім того, під час затримання складається

та під розпис вручається затриманому протокол, в якому, крім відомостей, передбачених ст. 104 КПК України та ч. 5 ст. 208 КПК України, обов'язково вказується повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого, передбачений ст. 42 КПК України.

Перед допитом свідка слідчий повинен роз'яснити йому права, передбачені ст. 66 КПК України, зокрема право відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які, згідно з положеннями ст. 65 КПК України, не підлягають розголошенню. Разом з тим варто зазначити, що конституційне право особи відмовитися давати показання не звільнює особу від явки за викликом слідчого. Предмет показань осіб, які мають імунітет свідка, може не вичерпуватися отриманням відомостей виключно з цих питань. До речі, не виключена можливість добровільної дачі показань особами, які мають імунітет свідка. Факт відмови особи давати показання повністю або частково повинен бути зафіксований у протоколі з указівкою мотивів, якщо вони були повідомлені.

У разі якщо свідок не має права імунітету свідка, слідчий повинен ще раз роз'яснити йому обов'язок дачі повних і правдивих показань, їх значення для розкриття вчиненого злочину і покарання винних. Лише після цього слідчий має право скласти протокол про відмову свідка від надання показань, який разом з іншими необхідними документами направляє прокурору для вирішення питання про внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (або особисто вносить такі відомості до ЄРДР, про що повідомляє прокурора) та початок досудового розслідування за ст. 385 КК України.

Частина 9 ст. 224 КПК України передбачає процедуру проведення слідчим одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях (очна ставка).

КПК України містить обов'язкові умови для проведення такого допиту: 1) особи повинні бути заздалегідь допитані; 2) згідно з протоколами допитів в їх показаннях знайдені розбіжності.

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Така слідча (розшукова) дія проводиться без попереднього винесення про це постанови. Вона може бути проведена слідчим між будь-якими особами, які раніше були допитані: свідками, потерпілими, підозрюваними, експертами (наприклад, при суперечливих показаннях, що пояснюють результати експертизи), між підозрюваним і потерпілим, підозрюваним і свідком, потерпілим і свідком. Законодавець надає можливість провести одночасний допит між двома чи більшою кількістю осіб.

Про проведення одночасного допиту можуть також клопотати учасники процесу: підозрюваний, його захисник, потерпілий, його представник. Закон не зобов'язує слідчого провести цю слідчу (розшукову) дію, а надає йому таке право.

Допит між особами, у показаннях яких є розбіжності, проводиться з метою викриття особи, яка дає неправдиві показання. Тому, приймаючи рішення про його проведення, слідчий повинен бути переконаний у правдивості показань однієї з осіб, з якими проводиться ця слідча дія, і що ця особа не потрапить під вплив тих, хто дає неправдиві показання.

У процесі проведення допиту між особами, в показаннях яких є розбіжності, можуть бути не лише усунуті розбіжності або з'ясовані їх причини, а й одержані нові раніше невідомі фактичні дані.

Специфікою допиту осіб, у показаннях яких є розбіжності, є те, що участь у цій слідчій (розшуковій) дії беруть декілька допитуваних, а також спірним характером питань, що є предметом допиту, що і створює складнішу психологічну атмосферу, ніж при допиті однієї особи. Тому до проведення такого допиту слідчий зобов'язаний готуватися з особливою ретельністю. Він повинен визначити предмет допиту, скласти план його проведення, встановити послідовність допиту осіб і черговість запитань, які мають бути висвітлені. Крім того, він зобов'язаний своєчасно поклопотатися про заходи, що виключають неконтрольоване спілкування між допитуваними (зокрема, знаками, мімікою), змову між ними, погрози, тиск одного з учасників на інших тощо.

Слідчому необхідно з'ясувати, чи знають учасники слідчої (розшукової) дії один одного і в яких стосунках вони перебувають між собою. Відповідь на це питання має значення, оскільки дозволяє судити про вплив їх взаємовідносин на правдивість показань допитуваних.

Першим допитується той із викликаних на допит, хто на переконання слідчого дає правдиві показання. З'ясувавши всі обставини одного епізоду в однієї з допитуваних осіб, слідчий запитує іншого учасника, чи підтверджує він показання першого, і пропонує йому дати свої показання з цього питання. Коли допитувані ставлять запитання один одному, слідчий має право зняти поставлені запитання повністю або частково.

Оголошення раніше даних одним з учасників допиту показань (відтворення звукозапису допиту) допустиме тільки після дачі ним показань у процесі проведення допиту і занесення їх до протоколу. Така вказівка міститься в законі з метою обмеження впливу слідчого на особу, що змінила показання, а також впливу показань однієї особи на показання інших. Якщо один чи декілька учасників допиту відмовляються давати показання, оголошення раніше даних ними під час допитів показань неприпустиме. У цьому разі доцільно відкласти проведення допиту для з'ясування причин розбіжностей у показаннях осіб або взагалі відмовитися від його проведення.

Результати проведеного допиту для з'ясування причин розбіжностей у показаннях уже допитаних осіб можуть бути різними: 1) учасники допиту підтвердили свої показання; 2) особа, що дала, на думку слідчого, неправдиві показання, змінила їх і повністю або частково дала правдиві показання; 3) особа, що раніше давала правдиві показання, змінила їх і дає неправдиві показання; 4) один з учасників очної ставки відмовився давати показання; 5) усі учасники допиту відмовилися давати показання.

Доцільно обрати одну з форм складання протоколу допиту, який приводиться для з'ясування причин розбіжностей у показаннях уже допитаних осіб. Перша форма – коли запитання і відповіді записуються в рядок, у тій послідовності і черговості, як вони давалися. Друга – коли кожна сторінка протоколу вертикальною рисою розділяється на рівні частини, в яких записуються запитання і відповіді на них кожного з допитуваних. Такий порядок складання протоколу допомагає іноді уникнути можливої відмови одного з допитуваних від підпису протоколу, що містить показання інших допитуваних, з якими перший не згоден. У такому разі кожний з допитуваних підписує тільки ту частину сторінки, де містяться його особисті показання.

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень дає підстави для висновку, що, залежно від процесуального статусу допитуваної особи, можна виокремити такі види допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів:

1) допити свідків (співробітники контролюючих органів, які брали участь у проведенні документальної перевірки дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи; працівники суб'єкта підприємницької діяльності, який перевіряється (керівники, головний бухгалтер, водії, експедитори); представники підприємств контрагентів, з якими суб'єкт підприємницької діяльності, який перевіряється, мав фінансово-господарські відносини; працівники банківських установ, де обслуговується суб'єкт підприємницької діяльності; особи, які можуть повідомити інформацію про обставини здійснення ухилення від сплати митних платежів, а також відомості про особисті якості правопорушника (сусіди, знайомі, звільнені з різних підстав працівники тощо);

2) допити підозрюваних (особи, на яких покладається обов'язок із сплати митних платежів (декларант; керівник, головний бухгалтер суб'єкта підприємницької діяльності; інші особи, визначені в ст. 293 МК України). Зауважимо, що під час підготовки до допиту у кримінальних провадженнях з ухилення від сплати митних платежів слід ретельно вивчати документи, пов'язані зі сплатою митних платежів, адже саме вони є основними носіями інформації про вчинення ухилення від сплати митних платежів.

Резюмуючи викладене, необхідно зазначити про особливу значимість початкового етапу досудового розслідування, сумлінність і уважність слідчого в аналізі первинної інформації про вчинене кримінальне правопорушення і його оцінку, ретельний підхід для вирішення питання про необхідність і доцільність залучення спеціаліста до участі в допиті, а так само до визначення кола осіб, які підлягають допиту, і визначення його предмета.

3.3. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

У процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, постійно виникають питання, вирішення яких потребує використання спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла. Необхідність використання спеціальних знань пов'язана з тим, що розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є складним процесом пізнання об'єктивної дійсності. Яким би освіченим та добре підготовленим не був слідчий, він завжди залишиться спеціалістом вузького профілю й не володітиме в повному обсязі значним потенціалом науки, техніки, ремесел, мистецтва тощо [203, с. 281].

У чинному законодавстві відсутнє визначення поняття «спеціальні знання». На думку В. Г. Гончаренка, спеціальні знання – це знання і навички, що одержані в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, які використовуються визначеними законом учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для вирішення за певною процедурою процесуальних завдань [204, с. 21–43]. Г. І. Грамович вважає, що спеціальними у кримінальному процесуальному значенні є систематизовані наукові знання, уміння і навички в окремій галузі людської діяльності (зокрема, знання в галузі матеріального і процесуального права), що одержані в результаті цілеспрямованої професійної підготовки та досвіду роботи, використовуються з метою збирання доказової та орієнтуючої інформації про злочинне діяння, сприяють розробленню технічних засобів і прийомів роботи з доказами та встановленню вагомих обставин, що мають значення під час розслідування цього кримінального провадження [181, с. 183]. В. К. Лисиченко та В. В. Циркаль стверджували, що не загальновідомі в судочинстві наукові, технічні та практичні знання, а набуті у результаті професійного навчання чи роботи за певною спеціальністю особою, яку залучили як спеціаліста чи експерта з метою надання допомоги слідчому чи суду при з'ясуванні обставин провадження або надання висновків з питань, для вирішення яких потрібне їх використання» [205, с. 22].

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Б. В. Романюк зазначає, що спеціальні знання як будь-які знання, зокрема окремі правові, але тільки у вузькій спеціальній галузі науки, техніки, мистецтва і ремесла, набуті в процесі спеціальної підготовки і професійної діяльності. Правові знання слідчого, що він отримав як юрист, є спеціальними, оскільки стосуються проведення слідчих дій, доказування, використання спеціальної техніки. Це стосується й інших фахівців: медика, інженера тощо. Основним критерієм розподілу використання спеціальних знань у кримінальному процесі виступають тільки їх суб'єкти [206, с. 66]. Водночас М. В. Салтевський зазначає, що знання отриманні ним у процесі професійного навчання, якими володіє конкретний фахівець, розкривають собою певну сукупність, що характеризує його як спеціаліста, наприклад, юриста, лікаря, психолога тощо. Називати їх спеціальними для особи, яка ними володіє, не варто, оскільки їх використання належить до його професійних обов'язків. Вони є спеціальними тільки для того, у кого зовсім інша професія. Отже, знання виступають спеціальними тільки щодо інших знань, відмінних за змістом [207, с. 397].

Аналізуючи норми кримінального процесуального законодавства, В. В. Тіщенко до форм використання спеціальних знань відносить:

- 1) проведення судових експертиз (ст. 242–245 КПК України);
- 2) участь спеціаліста у проведенні слідчих дій (ст. 71 КПК України);
- 3) допит експерта;
- 4) участь у допиті малолітньої або неповнолітньої особи (стст. 226, 227, 491 КПК України) педагога, психолога, лікаря як спеціалістів;
- 5) отримання висновків ревізій і актів перевірок;
- 6) застосування технічних засобів у кримінальному провадженні;
- 7) письмові пояснення спеціалістів (п. 2 ч. 2 ст. 105 КПК України), які брали участь у слідчих (розшукових) діях щодо особливостей виявлення і фіксації слідів;
- 8) участь у кримінальному провадженні перекладача (ч. 3 ст. 29, п. 18 ч. 3 ст. 42, п. 9 ч. 1 ст. 56, п. 4 ч. 1 ст. 66, ст. 68, ч. 1 ст. 79 та ін. КПК України);

9) консультації спеціалістів при підготовці до призначення експертизи і проведенні окремих слідчих (розшукових) дій [208, с. 44–46].

Наведені вище форми можна узагальнити та поділити на дві змістовні форми використання спеціальних знань: 1) використання спеціальних знань особи, яка задіюється як експерт для проведення експертизи

за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду (ст.ст. 69, 242 КПК України); 2) використання спеціальних знань особи, яка залучається для дачі консультацій та надання безпосередньої технічної допомоги як спеціаліст сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування та судом під час судового розгляду (ст. 71 КПК України) [209, с. 174–183]. Саме така проста та зрозуміла класифікація форм використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів вважається нами прийнятною та такою, що повністю відповідає загальноприйнятим науковим правилам побудови класифікацій [138, с. 189]. У процесі розгляду використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, нами буде дотримуватися ця класифікація.

Варто зазначити, що спеціалістів можна залучати під час досудового розслідування як у процесуальній, так і в непроцесуальній формі. Процесуальна форма використання спеціальних знань полягає в регулюванні їх кримінальним процесуальним законодавством, а також у використанні як доказу в кримінальному провадженні, а непроцесуальна – не передбачена кримінальним процесуальним законом і полягає в тому, що органи досудового розслідування мають можливість отримувати певну інформацію щодо питань, які їх цікавлять, і при цьому спеціалісти не проводять, важливих досліджень, а лише надають консультації, усно роз'яснюють загальні питання [210, с. 51]. Непроцесуальними формами взаємодії слідчого зі спеціалістами є такі:

1) консультації у вигляді усних роз'яснень, порад, письмових довідок, актів зі спеціальних питань тощо;

2) проведення попередніх досліджень за запитом слідчого, що оформляються довідкою, актом, які можуть розглядатися як інші документи в провадженні;

3) взаємний обмін інформацією та спільне обговорення зібраних у провадженні доказів, висунення обґрунтованих версій і визначення шляхів їх розв'язання [211, с. 15].

1. Використання спеціальних знань особи, яка залучається для дачі консультацій та надання безпосередньої технічної допомоги як спеціаліст сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування та судом під час судового розгляду.

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

Згідно зі ст. 71 КПК України спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду. Сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги [101].

Спеціаліст має право: 1) ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду; 2) користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням; 3) звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів; 4) знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження; 5) одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження; 6) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Спеціаліст зобов'язаний: 1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади; 2) виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань; 3) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються сутності кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків; 4) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених цим Кодексом [101].

Аналіз положень ст. 71 КПК України та матеріалів кримінальних проваджень дозволяє стверджувати, що участь спеціалістів у кримінальному провадженні стосовно фактів ухилення від сплати митних платежів є важливою та значимою. Так, спеціаліст (ревізор-інспектор, бухгалтер, технік-криміналіст, товарознавець, логіст та

інші) може брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, зокрема, під час підготовки та проведення допиту при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, залучається для:

1) консультування щодо розширення власних пізнань слідчого в сфері державної митної справи; з'ясування причинно-наслідкових зв'язків між дією та наслідками-слідами злочинної активності; аналізу правових положень, закріплених у законодавстві з питань державної митної справи;

2) правильного інтерпретування відомостей, що повідомляються допитуваним, який оперує у показаннях спеціальними термінами;

3) точного й тактично грамотного формулювання питання, визначення їх послідовності, розробки плану проведення допиту;

4) надання адекватної оцінки спеціальним правилам;

5) з'ясування складних спеціальних питань;

6) запобігання дачі неправдивих показань зі спеціальних питань;

7) оцінки повноти та правильності показань допитуваного, при повідомленні відомостей спеціального характеру, а також подальшому їх аналізу;

8) збирання даних, які можуть стати необхідними для проведення експертиз, а також формулювання відповідного експертного завдання [212, с. 287–289].

2. Використання спеціальних знань особи, яка задіюється як експерт для проведення експертизи. Важливим засобом встановлення нових фактичних даних і перевірки зібраних доказів при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є судова експертиза. Висновок експерта є одним із найважливіших доказів під час розслідування таких кримінальних правопорушень [213, с. 93].

У юридичному словнику судова експертиза трактується як дослідження спеціалістом-експертом матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини провадження під час досудового розслідування та судового слідства [214, с. 745]. На думку М. Г. Щербаковського, під судовою експертизою слід розуміти інститут доказового і процесуального права; систему процесуальних відносин; форму використання спеціальних знань; процедуру дослідження й оформлений після її завершення процесуальний документ – висновок

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

експерта [215, с. 6]. Зі свого боку В. В. Головченко та В. С. Ковальський зазначають, що судова експертиза – це регламентоване процесуальним законом дослідження експертом на основі спеціальних знань конкретних обставини кримінального провадження з метою встановлення фактів, що мають істотне значення для встановлення істини [216, с. 164].

Порядок призначення та проведення судових експертиз регламентований Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом України «Про судову експертизу» та наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень».

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [217]. Відповідно до ч. 1 ст. 242 КПК України експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [101].

У структурі інформації про кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів, переважає інформація, яка міститься в різних документах стосовно сплати митних платежів, які вилучаються під час проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи та процесуальних дій у рамках кримінального провадження. Ці документи можуть відображати як дійсні операції, так і фіктивні. Такі документи можуть бути і підробленими. Тому дослідження таких документів вимагає проведення різних експертиз. Основними видами експертизи щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є: економічна, технічна експертиза документів, почеркознавча, авторознавча, товарознавча, комп'ютерна [213, с. 94].

Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, основним видом експертизи є економічна (експертиза бухгалтерського та податкового обліку; фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій). Предметом дослідження цієї експертизи є бухгалтерські операції з обліку товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, що знайшли відображення в документах бухгалтерського, податкового обліку, контролю та звітності. Проведення економічної експертизи має на меті: 1) усунення суперечностей між матеріалами документальної перевірки дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи та матеріалами кримінального провадження; 2) підтвердження результатів проведеної документальної перевірки дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи діяльності суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності; 3) підтвердження результатів документальної перевірки з питань державної митної справи щодо характеру та розміру матеріальної шкоди, завданої діями суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності; 4) встановлення фактів порушення митного законодавства; 5) встановлення стану бухгалтерського обліку та звітності на підприємстві, що перевіряється, і відповідності його чинному порядку; 6) встановлення осіб, відповідальних за повноту та правильність обчислення і митних платежів, якими допущені виявлені порушення.

Основними завданнями експертизи документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності є визначення: документальної обґрунтованості розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, періоду і місця їх утворення; документальної обґрунтованості оформлення операцій з одержання, зберігання, виготовлення, реалізації товарно-матеріальних цінностей, зокрема грошових, основних засобів, надання послуг; документальної обґрунтованості відображення в обліку грошових коштів, цінних паперів; документальної обґрунтованості відображення в обліку операцій з нарахування та виплати заробітної плати, інших виплат; відповідності нормативно-правовим актам відображення в податковому обліку доходів і витрат за фінансово-господарськими операціями, що підлягають оподаткуванню податком на прибуток; відповідності нормативно-правовим актам відображення в податковому обліку податкових зобов'язань та податкового кредиту з податку на додану вартість. Основними

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

завданнями експертизи документів про економічну діяльність підприємств та організацій є проведення аналізу показників фінансово-економічного стану (платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості) підприємства / організації та структури майна і джерел його придбання [218].

У кожному конкретному випадку, залежно від обставин провадження, слідчий самостійно вирішує питання про призначення економічної експертизи (згідно з ч. 2 ст. 242 КПК України цей вид експертизи не належить до обов'язкових). У провадженнях про ухилення від сплати податків економічну експертизу слід призначати:

– у разі обґрунтованого сумніву слідчого у правильності висновків в акті документальної перевірки дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи, що суперечить іншим матеріалам кримінального провадження;

– за наявності у кримінальному провадженні двох або більше висновків документальної перевірки дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи, що суперечать один одному або не відповідають іншим матеріалам кримінального провадження;

– у разі обґрунтованого заперечення підозрюваного (обвинуваченого) щодо висновків документальної перевірки дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи.

Питання, що ставляться перед експертом-бухгалтером, визначаються обставинами вчинення кримінального правопорушення, характером зібраних під час проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи доказів.

Основними завданнями цієї експертизи здебільшого є встановлення відповідності чинному законодавству відображених у бухгалтерському обліку податкових зобов'язань (наприклад, чи підтверджуються документально висновки контролюючих органів, відображені в акті документальної перевірки, щодо заниження суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності за певний період податкових зобов'язань на певну суму; чи був, відповідно до даних бухгалтерського обліку, у постачальника товар у кількості, достатній для виконання умов контракту; чи відображені в бухгалтерському обліку операції щодо придбання товару й експортування його за межі митної території

України; чи підтверджується документально зазначене в акті документальної перевірки дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи донарахування суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності до сплати до бюджету митних платежів у певній сумі тощо).

Дослідження документів про економічну діяльність підприємств дає змогу на основі вивчення первинних фінансово-господарських документів шляхом їх аналізу встановити фактичні дані, які свідчать про реально здійснені фінансово-господарські операції, наявність чи відсутність фінансових ресурсів у суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, що в сукупності дозволяє встановити розмір несплачених митних платежів.

Технічна експертиза документів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, встановлює: факти і способи унесення змін до документів (підчистка, травлення, дописка, переклеювання фотокарток, літер тощо) та виявлення їх первинного змісту; відносну давність виконання документа або його фрагментів; тип, систему, марку, модель та інші класифікаційні категорії друкарської техніки, зокрема касових апаратів, та ідентифікує ці засоби за відбитками їх знаків; тип та ідентифікує комп'ютерну і копіювально-розмножувальну техніку за виготовленими на ній документами; спосіб нанесення відтисків печаток, штампів, факсиміле й ідентифікує їх за відтисками; відповідність часу нанесення відтисків печаток, штампів даті виготовлення документа [219, с. 269–273].

Основними завданнями технічної експертизи реквізитів документів є: установлення фактів і способів унесення змін до документів (підчистка, травлення, дописка, переклеювання фотокарток, літер тощо) та виявлення їх первинного змісту; виявлення залитих, замазаних, вицвілих та інших слабо видимих або невидимих текстів (зображень) на різних матеріалах, а також текстів (зображень) на обгорілих та згорілих документах за умови, що папір, на якому вони зображені, не перетворився на попіл; установлення виду та ідентифікація приладів письма за штрихами; визначення відносної давності виконання документа або його фрагментів, а також послідовності нанесення штрихів, що перетинаються; установлення цілого за частинами документа; установлення документа, виготовленого шляхом монтажу із застосуванням

Розділ 3. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів

копіювально-розмножувальної та комп'ютерної техніки; ідентифікація особи, яка надрукувала машинописний текст, виготовила зображення відтиску печатки за особливостями навичок виконавця [218].

Експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів призначається у разі виявлення документів у електронній формі, які зберігаються на машинних носіях. Таке дослідження відіграє важливу роль у доказуванні обставин вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. Це пояснюється тим, що злочинці до початку кримінального провадження встигають знищити або приховати документи на паперових носіях, у той час коли копії цих документів залишаються у пам'яті комп'ютера, на флеш-картах, тощо. Також під час проведення цієї експертизи можуть бути виконані дії зі встановлення знищених файлів; пошуку прихованих файлів; дешифрування даних; зняття паролів захисту.

До основних завдань експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів належать: установлення робочого стану комп'ютерно-технічних засобів; установлення обставин, пов'язаних з використанням комп'ютерно-технічних засобів, інформації та програмного забезпечення; виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях; установлення відповідності програмних продуктів певним версіям чи вимогам на його розробку [218].

Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, можуть бути призначені почеркознавча, товарознавча експертизи.

Першочергове завдання почеркознавчої експертизи – це ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів і підпису. Об'єктом почеркознавчої експертизи є почерковий матеріал, в якому відображені ознаки почерку певної особи у тому обсязі, в якому їх можна виявити для вирішення поставлених завдань. Основними завданнями товарознавчої експертизи є визначення: вартості товарної продукції; належності товарів до класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері; характеристик об'єктів дослідження відповідно до вимог Українського класифікатора товарів зовнішньої економічної діяльності; змін показників якості товарної продукції; способу виробництва товарної продукції: промисловий чи саморобний, підприємства-виробника, країни-виробника; відповідності упакування і транспортування, умов і термінів зберігання товарної продукції до вимог чинних правил.

**Проблеми методики розслідування
кримінальних правопорушень, пов'язаних
з ухиленням від сплати митних платежів**

До завдань, що ставляться перед товарознавчою експертизою у сфері державної митної справи, необхідно віднести визначення: типу та призначення наданих на дослідження об'єктів; характеристик та властивостей наданих на дослідження об'єктів відповідно до Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності; виробника, країни походження, року виготовлення (комплексно з трасологічним дослідженням) наданих на дослідження об'єктів [218].

Як свідчить практика, ефективність розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, багато в чому залежить від своєчасного призначення і якісного проведення судових експертиз. Потреба в їх призначенні постає кожного разу, коли під час досудового розслідування для вирішення чи роз'яснення певних питань, з'ясування обставин, що мають значення у кримінальному провадженні, виникає необхідність застосування спеціальних знань.

Отже, використання спеціальних знань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, відкриває перед слідчим набагато більше можливостей щодо збирання, дослідження, оцінки та використання доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шишка Р. Б., Сергієнко В. В. Митне право України: навч. посібник. Харків: Еспада, 2002. 296 с.
2. Дубініна А. А., Сорокіна С. В., Зельніченко О. І. Митна справа: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 320 с.
3. Грушевський М. Історія України – Руси. Том 1. До початку XI віка: Видання друге розширене. Львів, 1904. 628 с.
4. Бабенко А. Ю. Генезис та еволюція інституту відповідальності за порушення митного законодавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. № 24. С. 81–83.
5. Кисловский Ю. Г. Контрабанда. История и современность. М., 1996. 430 с.
6. Памятники русского права. Т. 1 / под ред. С. В. Юшкова М., 1953. 443 с.
7. Кулишер И. М. Основные вопросы международной торговой политики. Ленинград: Прибой, 1929. 612 с.
8. Марков Л. Н. Очерки по истории таможенной службы. Иркутск, 1987. 156 с.
9. Митна енциклопедія: у двох томах. Т. 2 / редкол.: І. Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2013. 536 с.
10. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах. Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. 464 с.
11. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах. Том II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. 560 с.
12. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах. Том III. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. 568 с.
13. Гребельник О. П. Основи митної справи: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 600 с.

14. Угаров Б. М. Международная борьба с контрабандой. М., 1981. 215 с.
15. Устав благочиния или полицейский. Российское законодательство X–XX вв. В 9 т. Т. 4. Законодательство периода становления абсолютизма / отв. ред. А. Г. Маньков. М.: Юридическая литература, 1986. 512 с.
16. Таможенный Устав 1819 года. Полное собрание законов Российской империи. Т. 36. СПб., 1830. С. 417.
17. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. СПб., 1845. С. 239.
18. Устав Таможенный. СПб., 1893. Ст. 1519.
19. Ларичев В. Д., Гильмутдинова Н. С. Таможенные преступления. М.: Экзамен, 2001. 608 с.
20. Ківалов С. В. Митна політика України: підручник. Одеса: Юридична література, 2002. 256 с.
21. Иванов П. В., Лавринов В. В. Уголовная ответственность за уклонение от уплаты таможенных платежей. М.: Издательство «Юрлитинформ», 2008. 240 с.
22. Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28 грудня 1960 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05> (дата звернення: 12.02.2018).
23. Митний кодекс України від 12 грудня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 16. Ст. 203.
24. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
25. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. *Голос України*. 2012. № 73–74 (5323–5324). С. 21–62.
26. ДФС викрила схему ухилення від сплати митних платежів підприємством в аеропорту «Бориспіль». URL: <https://ua.112.ua/suspilstvo/dfs-vykryla-skhemu-ukhlyennia-vid-splaty-mytnykh-platezhiv-pidprijemstvom-v-aeroportu-boryspil-234322.html> (дата звернення: 04.03.2018).
27. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 26 лютого 2018 року у справі № 520/1470/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72464637> (дата звернення: 18.03.2019).

28. Вирок Феодосійського міського суду Автономної Республіки Крим від 11 лютого 2013 року у справі № 1-0629/11/0121. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29353262> (дата звернення: 04.04.2018).
29. Вирок Ленінського районного суду м. Вінниці від 27 квітня 2011 року у справі № 1 42/11. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/19412540> (дата звернення: 04.04.2018).
30. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 23 січня 2015 року у справі № 369/1415/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/45945342> (дата звернення: 04.04.2018).
31. Вирок Рожищенського районного суду Волинської області від 29 вересня 2011 року у справі № 1-105/11/0314. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/19350517> (дата звернення: 04.04.2018).
32. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4025-17> (дата звернення: 05.04.2018).
33. Смолянінова О. Я. Проблеми виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права в Україні та світі: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції*, Полтава, 30 березня 2019 р.: у 5 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 5. С. 56–57.
34. Саленков А. В. Правове регулювання податкових платежів, що справляються при перетинанні митного кордону України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Х., 2008. 194 с.
35. Звіт Державної фіскальної служби України за 2018 рік. URL: <http://sfs.gov.ua/data/files/240396.pdf> (дата звернення: 11.04.2019).
36. Смолянінова О. Я. Поняття та сутність кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Випуск 3–4 (12–13). С. 286–292.
37. Невмержицький Є. В. Правові проблеми боротьби з економічною злочинністю і корупцією: навч. посіб. К.: АПСВ, 2005. 415 с.
38. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

39 Оніщик Ю. В. Правова конструкція «митні платежі»: проблеми сучасної інтерпретації. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2016. № 3–4. С. 23–28.

40. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту: Закон України від 22 грудня 1998 року № 330-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 9–10. Ст. 65.

41. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту: Закон України від 22 грудня 1998 року № 331-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 12–13. Ст. 80.

42. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну: Закон України від 22 грудня 1998 року № 332-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 11. Ст. 78.

43. Оніщик Ю. В. Інститут митних платежів: особливості правового регулювання. *Митна справа*. 2012. № 5 (83). С. 61–66.

44. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

45. Словник української мови: академ. тлумачний словник: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. 10: «Т»–«Ф» / редак. тома А. А. Бурячок. К.: Наук. думка, 1979. 658 с.

46. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення: 11.04.2018).

47. Оніщик Ю. В. Матеріальні сліди під час розслідування ухилень від сплати податків. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія «Право»*. 2014. Випуск 26. С. 253–256.

48. Смолянінова О. Я. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. *Модернізація законодавства та правозастосування: вимоги часу*: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 6 грудня 2018 року. Тези наукових доповідей. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2018. С. 213–214.

49. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / за ред. акад. НАН України В. Я. Тація. Харків: Право, 2001. 560 с.

50. Проблеми та перспективи удосконалення протидії діяльності суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності: монографія / В. В. Лисенко, В. М. Попович, І. Є. Криницький та ін. К.: Алерта, 2012. 298 с.

51. Меденцев А. М. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері державних закупівель: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Міжнародний гуманітарний університет. Одеса, 2015. 214 с.
52. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-З. URL: <http://уголовный-кодекс.бел> (дата звернення: 11.06.2018).
53. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252#pos=262;-57 (дата звернення: 11.06.2018).
54. Уголовный кодекс Киргизской Республики от 1 октября 1997 г. № 68. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30222833#pos=6;-250 (дата звернення: 11.06.2018).
55. Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21 мая 1998 г. № 575. URL: https://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=237375 (дата звернення: 11.06.2018).
56. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699 (дата звернення: 11.06.2018).
57. Уголовный кодекс Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 г. URL: <http://lex.uz/docs/111457> (дата звернення: 11.06.2018).
58. Оніщик Ю. В. Правове регулювання митних відносин в Україні та в країнах Європейського Союзу: фінансово-правовий аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук: 12.00.07 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2014. 44 с.
59. Оніщик Ю. В. Фінансові правовідносини у митній сфері. *Митна справа*. 2012. № 2 (80). С. 15–19.
60. Смолянїнова О. Я. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2018. № 35, том. 2. С. 97–100.
61. Місюра Н. М. Поняття криміналістичної характеристики злочинів та її значення в методиці розслідування. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 242–248.
62. Криминалистика: учебник / под ред. В. А. Образцова. М., 1997. 591 с.

63. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учебное пособие. Х.: Юрид. институт, 1985. 92 с.

64. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Х., 2002. 42 с.

65. Драпкин Л. Я. Предмет доказывания и криминалистические характеристики преступлений. *Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений*: межвуз. сб. науч. тр. Свердловск, 1978. Вып. 69. С. 17–22.

66. Герасимов И. Ф. Криминалистические характеристики преступлений в методике расследования. *Методика расследования преступлений*: матер. науч.-практ. конф. М.: Всесоюз. координационное бюро по проблемам криминалистики, 1976. С. 93–96.

67. Гончаренко В. И. Понятие криминалистической характеристики преступлений. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1986. Вып. 33. С. 5–12.

68. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. К.: Кондор, 2006. 588 с.

69. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков: Консум, 1999. 490 с.

70. Лисенко В. В., Задорожній О. С., Дзісяк О. П. Ухилення від сплати податків: виявлення та розслідування: монографія. К.: Істина, 2008. 216 с.

71. Александров И. В. Уклонение от уплаты налогов: основы криминалистической характеристики. СПб.: Издательство «Юридический центр-Пресс», 2011. 232 с.

72. Музика А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. 192 с.

73. Іванцова О. В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Харківський національний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. Х., 2018. 251 с.

74. Винокуров С. И. Основные вопросы методики расследования преступных нарушений правил обращения со взрывчатыми материалами: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: 12.00.09. М., 1967. 24 с.

75. Смолянiнова О. Я. Обстановка вчинення кримiнальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням вiд сплати митних платежiв. *Правова держава: iсторiя, сучаснiсть та перспективи формування в Украiнi*: Матерiали мiжнародної науково-практичної конференцiї, м. Ужгород, 15–16 лютого 2019 р. Ужгород: Ужгородський національний унiверситет, 2019. С. 137–140.

76. Аркуша Л. І. Мiсце та час як елементи обстановки вчинення легалiзацiї доходiв, одержаних у результатi органiзованої злочинної дiяльностi. *Актуальнi проблеми полiтики*: зб. наук. пр. 2011. Вип. 41. С. 207–214.

77. Гора І. Поняття, спiсiб вчинення злочину та його значення в розкриттi та розслiдуваннi. *Закон и жизнь*: международный научно-практический правовой журнал. 2012. № 9. С. 35–38.

78. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Санкт-Петербург: Тип. М. Меркушева, 1908. 940 с.

79. Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка. Киев: Радянська школа, 1970. 599 с.

80. Ожегов С. И. Словарь русского языка: Ок. 57000 слов / под ред. Н. Ю. Шведовой. М.: Русс. яз., 1985. 797 с.

81. Яблоков Н. П. Криминалистическая методика расследования (некоторые теорет. положения). М.: Изд-во МГУ, 1985. 97 с.

82. Колдин В. Я. Актуальные вопросы теории и методологии криминалистики. *Методологические и теоретические проблемы юридической науки*. М., 1986. С. 154–161.

83. Закатов А. А., Соловьев Н. А. Характеристика способов совершения детоубийства. *Белкинские чтения «Памяти учителя»*. Н.-Новгород, 2001. С. 23–28.

84. Жордания И. Ш. Психолого-правовая структура способа совершения преступления. Тбилиси: Изд-во «Сабчота Сакартвело», 1977. 233 с.

85. Еникеев М. И. Юридическая психология: учебник для вузов. М.: Изд. группа НОРМА-ИНФРА, 2001. 517 с.

86. Образцов В.А. О криминалистической характеристике преступлений // *Вопросы борьбы с преступностью*. 1986. № 25. С. 100–108.

87. Возгрин И. А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. 475 с.

88. Криминалистика: учебник / под ред. Н. П. Яблокова. 4-е изд., перераб. и доп. М.: НОРМА-М, 2010. 752 с.

89. Зуйков Г. Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления: дисс. ... докт. юрид. наук: 12.717. М., 1970. 305 с.

90. Погорецький М. А. Способи вчинення злочинів у кредитно-банківській сфері та їх значення для оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу. *Кримський юрид. вісник*. 2009. Вип. 2 (6). С. 14–22.

91. Брич Л. П. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні. К.: Атіка, 2000. 288 с.

92. Дудніков А. Л. Криміналістичне поняття «спосіб злочину». *Проблеми законності*. 2012. Вип. 120. С. 209–219.

93. Кучеров И. И. Расследование налоговых преступлений: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. М., 1995. 170 с.

94. Смолянінова О. Я. Способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. *Право і суспільство*. 2019. № 1, ч. 2. С. 164–169.

95. Скачко А. В. К вопросу о способах уклонения от уплаты таможенных платежей, взимаемых с организации или физического лица, как элементе криминалистической характеристики преступления. URL: http://dom-hors.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/per/2018/11/law/skachko.pdf (дата звернення: 08.11.2018).

96. Шепитько В. Ю. Криминалистика: курс лекцій. изд. 2-е, перераб. и доп. Харьков: Одиссей, 2005. 368 с.

97. Суворова Л. А. Идеальные следы в криминалистике. М.: Юрлитинформ, 2006. 200 с.

98. Баев О. Я. Основы криминалистики: курс лекций. М.: Экзамен, 2001. 288 с.

99. Белкин Р. С. Курс криминалистики. В 3-х томах. Том 1. М., 1997. 512 с.

100. Смолянінова О. Я. Матеріальні сліди та їх значення під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації української держави*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 1–2 березня 2019 року. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2019. С. 91–95.

101. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

102. Москаленко Г. В. Етапи розслідування злочинів: криміналістичний аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». О., 2013. 19 с.

103. Лобойко Л. М. Стадії кримінального процесу: навч. посіб. К., 2005. 176 с.

104. Мілевська А. О. Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2016. 236 с.

105. Мілевський О. П. Початковий етап досудового провадження у кримінальних справах про ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Академія управління Міністерства внутрішніх справ. К., 2010. 208 с.

106. Барабаш Т. М. Проблемні питання етапності досудового розслідування в кримінальному провадженні України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 5. С. 115–119.

107. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики: пособ. для вузов МВД СССР: в 2 т. Москва: Акад. МВД СССР, 1977. 521 с.

108. Волобуев А. Ф., Федорова О. Ф. Роль этапов расследования в структурировании частных криминалистических методик. *Российский следователь*. 2013. № 6. С. 2–4.

109. Белкин Р. С. Криминалистика: учеб. Москва: НОРМА-ИНФРА, 1999. 990 с.

110. Белкин Р. С. Очерки криминалистической тактики: учеб. пособ. Волгоград: ВСШ МВД РФ, 1993. 200 с.

111. Мілевський О. О. Особливості розслідування злочинів, вчинених в Чорнобильській зоні відчуження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національний університет державної податкової служби України. Ірпінь, 2013. 20 с.

112. Ищенко Е. П. Проблемы первоначального этапа расследования преступлений / науч. ред. И. Ф. Герасимов. Красноярск: Краснояр. ун-та, 1987. 168 с.

113. Рудницька Ю. В. Початковий етап досудового розслідування крадіжок, вчинених неповнолітніми. *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі*: зб. наук. статей за матеріалами II Міжнародної наук.-практ. конф., м. Житомир, 20 квітня 2014 р. Житомир: Житомир. нац. агроеколог. ун-т, 2014. С. 291–294.

114. Павлов Н. Е. Производство по заявлениям, сообщениям о преступлениях. Волгоград, 1979. 39 с.

115. Савина Л. А. Организация и тактика предварительной проверки сообщений об экономических преступлениях на железнодорожном транспорте: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. М., 2005. 200 с.

116. Зеленский В. Д. Организация расследования преступлений (криминалистические аспекты). Ростов-на-Дону, 1989. 152 с.

117. Корноухов В. Е. О структуре методик по расследованию преступлений. *Вестник криминалистики*. 2004. Вып. 2 (10). С. 21–26.

118. Колесниченко А. Н. Принципы методики расследования преступлений. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1979. Вып. 18. С. 62–68.

119. Тищенко В. В., Стрельцов Е. Л. Обстоятельства, подлежащие доказыванию по делам о корыстно-насильственных преступлениях. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1995. Вып. 47. С. 67–72.

120. Журавель В. А. Обставини, що підлягають з'ясуванню, у структурі криміналістичної методики. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2010. Вип. 10. С. 12–20.

121. Пчеліна О. В. Особливості предмета доказування у кримінальних справах про економічні злочини та їх вплив на методику розслідування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2010. 19 с.

122. Смолянінова О. Я. Слідчі ситуації під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. *National law journal: theory and practice*. 2019. № 1 (35). Р. 196–200.
123. Образцов В. А. Криминалистическая классификация преступлений. Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1988. 176 с.
124. Драпкин Л. Я. Криминалистика: учебник. М.: ТК Велби: Проспект, 2008. 672 с.
125. Веліканов С. В. Ситуаційний підхід у методиці розслідування злочинів. *Проблеми законності*. 2008. Вип. 96. С. 173–179.
126. Волчецкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия: монография. Москва; Калининград: Калинингр. ун-т., 1997. 248 с.
127. Герасимов И. Ф. К вопросу о следственной ситуации. *Следственная ситуация: сборник научных трудов*. М., 1984. С. 6–11.
128. Шиканов В. И. Разработка теории тактических операций – важнейшее условие совершенствования методики расследования преступлений. *Методика расследования преступлений. Общие положения: материалы научно-практической конференции*, г. Одесса, ноябрь 1976 г. М., 1976. С. 155–159.
129. Яблоков Н. П. Криминалистическая характеристика преступления и типичные следственные ситуации как важные факторы разработки методики расследования преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*. М., 1979. Вып. 30. С. 110–122.
130. Герасимов И. Ф. Криминалистическая тактика и следственные ситуации. *Теоретические проблемы криминалистической тактики: межвузовский сборник научных трудов*. Свердловск: Свердловский юридический институт, 1981. С. 13–18.
131. Шейфер С. А. Следственные действия: система и процессуальная форма. М.: Юрид. лит., 1981. 218 с.
132. Гавло В. К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений. Томск: Томск. ун-т, 1985. 333 с.
133. Драпкин Л. Я. Основы теории следственных ситуаций. Свердловск: Изд-во Уральского ун-та, 1987. 168 с.
134. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. М.: Юристъ, 1997. 480 с.

135. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій у криміналістичній методиці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2002. 204 с.

136. Керівництво з розслідування злочинів: наук.-практ. посіб. / кол. авторів: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Х.: Одиссей, 2010. 960 с.

137. Горбаньов І. М. Особливості методики розслідування порушень авторського права щодо незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Луганськ, 2007. 240 с.

138. Камишнаський О. Ю. Особливості методики розслідування розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. 281 с.

139. Європіна І. В. Слідча ситуація та її роль у розслідуванні злочинів, які вчиняються з використанням комп'ютерів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 2 (21). С. 159–168.

140. Куркін В. О. Криміналістична ситуація в слідчій тактиці. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2002. № 1 (14). С. 68–71.

141. Журавель В. А. Ситуаційний підхід до формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2008. Вип. 8. С. 102–108.

142. Борисова Л. В. Типові слідчі ситуації при розслідуванні розкрадань наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Форум права*. 2011. № 2. С. 97–102.

143. Васильев А. Н., Яблоков Н. П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. 143 с.

144. Васильев А. Н. О криминалистической классификации преступлений. *Методика расследования преступлений (Общие положения)*: материалы научно-практической конференции. Одесса, ноябрь 1976; М., 1976. С. 23–27.

145. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. 2-е изд. доп. М.: Мегатрон XXI, 2000. 334 с.

146. Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок дотримання законодавства України з питань державної митної справи, податкового, валютного та іншого законодавства платниками податків – юридичними особами та їх відокремленими

підрозділами: наказ Міністерства фінансів України від 20 серпня 2015 року № 727. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1300-15> (дата звернення: 14.02.2019).

147. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

148. Белкин А. Р. Курс криминалистики. Общая часть. М.: Юристь, 2000. 784 с.

149. Криміналістика: підруч. / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.: за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид. переробл. та допов. К.: Ін Юре, 2016. 640 с.

150. Корж В. П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организационными группами, преступными организациями. Руководство для следователей: научно-практическое пособие. Х.: Издательство «Лицей», 2000. 280 с.

151. Руководство для следователей. Ч. 1. Москва: Юрид. лит., 1981. 544 с.

152. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Москва: Лекс. Эст, 2002. 1088 с.

153. Арцишевский Г. В. Выдвижение и проверка следственных версий. Москва, 1978. 78 с.

154. Зорин Г. А., Зорина М. Г., Зорин Р. Г. Возможности криминалистического анализа в процессах предварительного расследования, государственного обвинения и профессиональной защиты по уголовным делам: учеб.-метод. пособие. Москва: Юрлитинформ, 2001. 336 с.

155. Левков В. М. Криміналістичні версії: текст лекції. Харків: Юридичний інститут, 1991. 25 с.

156. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация. М.: Юрид. лит., 1970. 224 с.

157. Смолянінова О. Я. Слідчі версії під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. *Тридцять п'яти економіко-правові дискусії*: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Львів, 21 березня 2019 року. Львів, 2019. С. 134–136.

158. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за заг. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь: ВТФ Перун, 2003. 1 140 с.

159. Новий словник української мови. Київ: Аконіт, 1998. 889 с.

160. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. М.: Наука, 1975. 717 с.

161. Большая советская энциклопедия. Изд. 3-е / глав. ред. А. М. Прохоров. М.: Советская энциклопедия, 1971. 600 с.

162. Большая советская энциклопедия / глав. ред. Шмидт. Т. 10. М.: АО «Советская энциклопедия», 1928. 960 с.

163. Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: учебник для студ. юрид. вузов и фак. / под ред. проф. В. Ю. Шепитько. Харьков: Одиссей, 2001. 528 с.

164. Заяць Д. Д. Поняття взаємодії у боротьбі зі злочинністю: криміналістичний підхід. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. Вип. 32. С. 7–11.

165. Степанюк Р. Л. Взаємодія під час досудового розслідування економічних злочинів. *Форум права*. 2014. № 1. С. 460–465. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_81.pdf (дата звернення: 15.01.2019).

166. Настільна книга слідчого / М. І. Панов, В. Ю. Шепитько, В. О. Коновалова та ін. 3-тє вид., переребл. і доповн. К.: Ін Юре, 2011. 736 с.

167. Корж В. П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности: монография. Х.: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. 256 с.

168. Волобуєва О. О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2005. 236 с.

169. Малюга В. М. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в системі методики розслідування злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2016. 289 с.

170. Глушков В. О., Скалозуб Є. Л. Взаємодія оперативних підрозділів із органами досудового слідства. *Криміналістика XXI століття*: матеріали Міжнар. наук.-прак. конф. Харків: Право, 2010. 832 с.

171. Кримінальний процес України: підручник / за ред. Ю. М. Грошевого та В. М. Хотенця. Харків: Право, 2000. 496 с.
172. Мотовиловкер Я. О. Установление истины в советском уголовном процессе. Ярославль, 1974. 96 с.
173. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку взаємодії між підрозділами органів державної фіскальної служби при організації, проведенні та реалізації матеріалів перевірок платників податків: наказ Державної фіскальної служби України від 31 липня 2014 року № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0022872-14> (дата звернення: 12.02.2019).
174. Организация работы следственного отдела (управления) УВД МВД / под ред. С. В. Мурашова. М.: ВНИИ МВД СССР, 1977. 172 с.
175. Тертышник В. М. Тайное становится явным: взаимодействие следователя, оперативного работника и эксперта-криминалиста при раскрытии и расследовании преступлений: Х.: ИКФ «Гриф», 1997. 68 с.
176. Цимбал Г. П. Взаємодія як умова забезпечення виявлення і розслідування податкових злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2005. 19 с.
177. Шумило М. Є. Оперативно-розшукові заходи у структурі досудового розслідування в проєкті КПК України (проблеми унормування і правозастосування). *Право України*. 2012. № 3–4. С. 452–462.
178. Лускатов О. В. Розслідування нерозкритих злочинів минулих років: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2006. 234 с.
179. Бацько І. М. Процесуальні аспекти взаємодії слідчих, діявчів, експертів та спеціалістів. *Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ*. 2004. № 4 (18). С. 362–369.
180. Багрій М. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Вісник Львівського університету*. 2013. Вип. 57. С. 315–321.
181. Симоненко Н. О. Розслідування зґвалтувань минулих років: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2018. 285 с.

182. Іванцова О. В. Роль органу державного фінансового контролю у протидії злочинності у галузі цукрового виробництва. *Інноваційні наукові дослідження правового регулювання публічного адміністрування*: матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Люблін, Республіка Польща, 16–17 червня 2017 р. Ч. 2. 2017. С. 182–185.

183. Марушев А. Д. Особливості організації і тактики взаємодії слідчого з ревизором. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Право*. 2013. № 15. С. 141–143.

184. Ковтуненко Л. П. Ситуаційна зумовленість тактики слідчих дій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Х.: Нац. юрид. акад. імені Я. Мудрого, 2008. 22 с.

185. Карпушин С. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 228 с.

186. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України: підруч. К., 2003. 322 с.

187. URL: https://pidruchniki.com/2015060965327/pravo/taktika_slidchih_rozshukovih_diy

188. Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України: монографія. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2005. 324 с.

189. Фінагеев В. О. Загальні положення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері банківської діяльності. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 302–310.

190. Смоляннінова О. Я. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2019. Випуск 54. С. 193–196.

191. Лукашевич С. В. Доказывание по делам о преступном уклонении от уплаты налогов (уголовно-процессуальные и организационно-правовые проблемы): дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. О., 2007. 183 с.

192. Александров И. В. Теоретические и практические проблемы расследования налоговых преступлений: дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Е., 2003. 431 с.

193. Шаповал О. В. Особливості організаційно-тактичного забезпечення обшуку під час розслідування економічних злочинів. *Кримінальне право та кримінальний процес. Судова апеляція*. 2016. № 4 (45). С. 71–79.
194. Лукянчиков Є. Д., Лукянчиков Б. Є. Слідчий огляд: поняття та види. *Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 264–269.
195. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. К.: А.С.К., 2002. 1056 с.
196. Минасов Ю. А. Выявление и собиране доказательств на стадии возбуждения уголовного дела об уклонении от уплаты налогов или сборов и сокрытия объектов налогообложения: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Р., 2011. 217 с.
197. Вельможко Д. Ю. Совершенствование методики расследования преступлений, связанных с уклонением от уплаты налогов и (или) сборов с организаций: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2012. 223 с.
198. URL: https://pidruchniki.com/1440091247624/dokumentoznavstvo/osnovni_rekviziti_dokumenta_yihnya_harakteristika
199. Слободзян А. Документ як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 184–190.
200. Особливості розкриття та розслідування кіберзлочинів. *Методичні рекомендації* / Зачек О. І., Захарова О. В., Навроцька В. В., Федчак І. А. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 60 с.
201. Шепитько В. Ю. Криміналістика: курс лекцій. Изд. 3-е. Харьков: Одиссей, 2009. С. 105.
202. Криміналістика: підручник / Біленчук П. Д., Дубовой О. П., Салтевський М. В., Тимошенко П. Ю. Київ: НАВС, 1997. 230 с.
203. Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника. Москва: Юристъ, 1997. 281 с.
204. Гончаренко В. Г., Курдюков В. В., Легких К. В. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. № 9. С. 21–43.

205. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике. Киев, 1987. 100 с.

206. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2002. 224 с.

207. Салтевський М. В. Криміналістика: підручник. Київ: Кондор, 2008. 588 с.

208. Тищенко В. В. Щодо сутності спеціальних знань і форм їх використання в кримінальному провадженні. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю створення Харківського науково-дослідного інституту судових експертизи ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса. Харків: Право, 2013. С. 44–46.

209. Бордюгов Л. Г. Применение и использование специальных знаний в уголовном процессе Украины. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2014. Вип. 14. С. 174–183.

210. Весельський В. К., Іщенко А. В., Кузьмічов В. С. Криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів: курс лекцій. Київ: ХмЦНП. 2011. 178 с.

211. Ковальов В. В. Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2008. 20 с.

212. Калініна І. В. Завдання слідчого огляду документів у справах про господарські злочини, пов'язані з підробленням документів. *Митна справа*. 2011. № 4 (76), ч. 2. С. 215–221.

213. Смолянкінова О. Я. Особливості призначення та проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів. *Новини науки: дослідження, наукові відкриття, високі технології*: зб. наук. праць «ЛОГОΣ» за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 31 березня, 2019 р. Харків: ГО «Європейська наукова платформа», 2019. Т. 3. С. 93–94.

214. Великий енциклопедичний юридичний словник / за заг. ред. Ю. С. Шемчушенка. Київ: Юрид. думка, 2007. 992 с.

215. Щербаковський М. Г. Судова експертологія: навч. посіб. Харків: Харк. нац.ун-т внутр. справ, 2008. 199 с.

216. Горбачевський В. Я., Топчій В. В., Мельник А. В. Методика проведення відтворення обстановки та обставин події у кримінальних справах про злочини проти життя і здоров'я особи: метод. рек. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2009. 47 с.

217. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.

218. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98?find=1&text=%E5%EA%EE%ED%EE%EC%B3%F7%ED%E0+%E5%EA%F1%EF%E5%F0%F2%E8%E7%E0#w11> (дата звернення: 14.03.2019).

219. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование: учебно-практическое пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544 с

ДОДАТКИ

Додаток А

Узагальнені дані вивчення вироків щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів за 2013–2020 роки

(209 вироків за даними Єдиного державного реєстру судових рішень)

Аналіз вироків щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, дозволяє віднести до цих кримінальних правопорушень такі: ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України); привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України); фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України); легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України); створення злочинної організації (ст. 255 КК України); знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України); підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК України); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364¹ КК України), службове підроблення (ст. 366 КК України); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України).

Ухилення від сплати митних платежів здійснюються шляхом дій (недостовірне декларування товарів, дії щодо зниження або звільнення від сплати митних платежів тощо) та бездіяльності (приховування товарів від контролюючих органів, несплата митних платежів без поважної причини). Усі способи ухилення від сплати митних платежів спрямовані на невиконання обов'язку зі сплати митних платежів.

До типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, слід віднести: 1) первинна інформація, отримана за

результатами документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи; 2) первинна інформація, отримана за результатами оперативно-розшукової діяльності; 3) первинна інформація, отримана за результатами розслідування інших кримінальних правопорушень.

Найпоширенішими слідчими (розшуковими) діями направленими на збір доказів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, є обшук, огляд, допит, призначення і проведення експертизи.

Таблиця
підсумків проведення анкетування з дослідження розслідування
кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням
від сплати митних платежів

I. Анкетування проведено серед суддів, слідчих та адвокатів, які працюють у м. Київ, Київській та Вінницькій областях.

II. В анкетуванні взяли участь 235 респондентів.

№	Запитання	Варіанти відповідей	Результат	
			Усього осіб	%
1.	В якому підрозділі працюєте?	Києво-Святошинський районний суд Київської області	100	42,6
		Слідче управління фінансових розслідувань ГУ ДФС у м. Києві	35	14,9
		Слідче управління фінансових розслідувань ГУ ДФС у Київській області	50	21,3
		Вінницькій міський суд Вінницької області	20	8,5
		Приватні адвокати, які працюють у м. Київ	30	12,8
2.	Стаж роботи?	Від 1 до 3 років	76	32,3
		Від 3 до 5 років	65	27,7
		Від 5 до 10 років	42	17,9
		Від 10 до 15 років	35	14,9
		Від 15 та більше років	17	7,2
3.	Чи доцільно, на Вашу думку, здійснювати досудове розслідування нового кримінального правопорушення без внесення відомостей в ЄРДР, встановленого під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів?	Так, це є доцільно та було б правильно	174	74,0
		Не погоджуємось з даним твердженням	61	26,0
4.	Як часто на практиці розслідуються кримінальні правопорушення, пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів?	Досить часто	52	22,1
		Інколи в окремих випадках	183	77,9

5.	Чи траплялися у Вашій практичній діяльності випадки направлення запиту про міжнародну правову допомогу під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів?	Так, бувають такі випадки	132	56,2
		Ніколи не стикався	34	14,5
		Ніколи	68	28,9
6.	Чи погоджуєтесь з тим, що з метою отримання доказів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів необхідно провести таку слідчу дію як допит?	Так, погоджуюсь	135	57,4
		Ні, не вважаю за потрібне	32	13,6
7.	Чи вважаєте Ви, що документи є основним джерелом доказів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів?	Так, однозначно	183	77,9
		Ні	22	12,8
8.	Як Ви вважаєте, чи потрібно в КК України передбачити окрему статтю щодо ухилення від сплати митних платежів?	Так, це потрібно передбачити	47	20
		Ні, не потрібно, в цьому не має сенсу	188	80

Наукове видання

Цимбал Петро Васильович, Завидняк Ірина Олександрівна,
Завидняк Володимир Іванович, Тарасюк Анатолій Васильович

**ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ
З УХИЛЕННЯМ ВІД СПЛАТИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ**

Монографія

Відповідальний за випуск

А. В. Лавренюк

Відповідальний редактор

М. М. Грабарчук

Редактори

О. В. Данильчик,

Н. І. Грицюк

Форматування та

комп'ютерна верстка

Д. П. Завальницька

Здано до друку 28.12.2022. Формат 60×84/16

Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman»

Друк. арк. 8,66

Тираж 300 примірників. Замовлення № 1030

Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром

«Державний податковий університет»

Державного податкового університету

08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область,

Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготовлювачів і

розповсюджувачів видавничої продукції

Серія ДК № 7669 від 20.09.2022